

RİZE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**İCMÂİN SENEDİ VE İBNÜ'L-MÜNZİR'İN el-İCMÂ ADLI ESERİNDE
İBADETLERLE İLGİLİ ZİKREDİLEN İCMÂALARIN SENED AÇISINDAN TESPİTİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF ÖZBEK

EYLÜL-2007

RİZE

RİZE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**İCMÂİN SENEDİ VE İBNÜ'L-MÜNZİR'İN el-İCMÂ ADLI ESERİNDE
İBADETLERLE İLGİLİ ZİKREDİLEN İCMÂALARIN SENED AÇISINDAN TESPİTİ**

Yusuf ÖZBEK

Rize Üniversitesi - Sosyal Bilimleri Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Temel İslam Bilimleri)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 07.09.2007

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 09.10.2007

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIZ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Hasan AYIK

Enstitü Müdürü : Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIZ

EYLÜL-2007

RİZE

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Sosyal varlık olarak insanlar birlikte yaşayabilmek ve düzeni sağlayabilmek için bir takım kurallar benimsemişlerdir. Bu kurallar bazen ilahi bir kaynağa, bazen de insana dayanmıştır. İlahi bir din olan İslam'da bu kurallar Fıkıh ilmi içerisinde ele alınmıştır. Fıkıh ilminde mevcut olan hükümlere ulaşabilmek için müracaat edilen ve şer'i deliller diye bilinen hüküm kaynakları vardır. Kitap, sünnet, icmâ ve kıyas bu kaynakların esasını oluşturur. Çalışma konumuz olan icmâ delili bu ana delillerin üçüncü sırasında yer almıştır.

İcmâ, Ümmet-i Muhammed'den olan müctehidlerin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra herhangi bir zaman dilimi içinde şer'i bir hüküm üzerinde ittifak etmeleri demektir. İslam âlimleri arasında icmâ edilen konuların kaleme alındığı müstakil eserler yazılmıştır. Bu eserlerin ilklerinden biri İbnü'l-Münzir'in el-İcmâ adlı eseridir. Yüksek Lisans tezi olarak seçtiğimiz konu, İbnü'l-Münzir'in adı geçen eserini esas alarak icmân senedi olmuştur.

Çalışmamız giriş ve sonuç bölümleri dâhil beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde icmân tanımı, şartları, imkânı ve hücciyeti gibi başlıklar altında icmâ hakkında genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde İbnü'l-Münzir'in hayatı, eserleri, hocaları ve mezhebi ele alınmıştır. İkinci bölümde icmân senedi ve icmâa sened olabilecek deliller ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde İbnü'l-Münzir'in el-İcmâ adlı eserinde ibadetlerle ilgili zikredilen icmâaların senedlerinin tespiti yapılmıştır. Çalışmamız, yüksek lisans tezi olması nedeniyle İbnü'l-Münzir'in "el-İcmâ" adlı eserinin ibadetlerle ilgili icmâalarıyla sınırlandırılmış, Hanefî, Malikî, Şafîî ve Hanbelî mezhepleri ve bu mezheplerin kaynak eserlerinden olan Serahsî'nin "el-Mebcut", Merğînânî'nin "el-Hidaye", Sahnun'un "el-Müdevvene",

Karafi'nin "ez-Zehire", Maverdi'nin "el-Havi", Nevevi'nin "el-Mecmû" ve İbn Kudame'nin "el-Muğni" adlı eserlerinde ilgili icmâaların senedleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise bu çalışmadan çıkartılan sonuçlar maddeler halinde zikredilmiştir.

Dipnot metninde eserlerin yazımı ve gerekli kısaltmalar Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi tarafından belirlenen esaslara göre yazılmıştır. Eserler ilk geçtikleri yerlerde eserin ve yazarın tam ismiyle yazılmış, daha sonraki yerlerde anlaşılır kısaltmalarla yetinilmiştir.

Çalışmamızda geçen hadislerin kaynakları için öncelikle Kütübü's-Sitte'ye müracaat edilmiş, burada bulunmayan hadisler için diğer hadis kaynaklarına bakılmıştır.

Çalışmamız esnasında desteklerini esirgemeyen Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kemal SANDIKÇI'ya, diğer hocalarıma, hususiyle çalışmamı baştan sona kadar takip eden, şekillendiren rehber hocam Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIZ'a, bana maddi-manevi yardımda bulunan anne-babama ve ağabeylerime teşekkürü bir borç bilirim.

Rize, Eylül 2007

Yusuf ÖZBEK

01. İçindekiler

	Sayfa No
0. SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	.V
02. Özet.....	.IX
03. Summary.....	.X
04. Kısaltmalar Listesi	XI

GİRİŞ

00. İcmân Tanımı	1
001. Lügat Manası	1
002. Terim Manası	2
01. İcmâ – İctihad İlişkisi	3
02. İcmân İmkânı ve Hücciyeti	5
020. İcmâi Mümkün Görmeyen ve Hüccet Kabul Etmeyen Yaklaşım	6
021. İcmâi Mümkün Gören ve Hüccet Kabul Eden Yaklaşım	8
022. Günümüzde İcmânın İmkânı	11
03. İcmân Şartları	14
04. İcmân Çeşitleri	15
05. İcmâ – Nesh İlişkisi	19
06. İcmâ-Tahsis İlişkisi	22
07. İcmân Senedi	24

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBNÜ'L-MÜNZİR	25
10. HAYATI	25

100. Adı ve Künyesi	25
101. Doğumu	26
102. Seyahatleri	26
103. Vefatı	26
104. Yaşadığı Devir	28
11. İLMİ KİŞİLİĞİ	28
110. Hocaları	29
111. Öğrencileri	30
112. Eserleri	30
113. Mezhebi	35

İKİNCİ BÖLÜM

2. İCMÂİN SENEDİ	37
20. Senedin Tanımı	37
21. Senedin Lüzumu	38
22. İcmâa Sened Olan Deliller	41
220. Kitap	41
221. Sünnet	42
222. Kıyas	44
223. Maslahat-ı Mürsele	48
224. Örf	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İBNÜ'L-MÜNZİR'İN EL-İCMÂ ADLI ESERİNDE İBADETLERLE İLGİLİ ZİKREDİLEN İCMÂALARIN SENED AÇISINDAN TAHLİLİ	52
30. Temizlik ve Sular Bölümü	53
300. Sular Hakkında İcmâ Edilen Konular	56
301. Abdest Azalarından Birinin Diğerinin Önüne Alınması, Başın Meshedilmesi ve Abdest Azalarının Yıkanması	59
302. İçinde Namaz Kılmanın Caiz Olduğu Yerler	64
31. Namaz Bölümü	67

310. Namaz Vakitleri	67
311. Ezan	69
312. Namazın Kılınışı	71
313. Sehv Secdesi	76
314. Cuma Namazı	77
315. İmamet	80
316. Seferilik	81
317. Namazın Şartları	85
318. Hanımların Özel Halleri	86
319. Namazın Kazası	87
32. Libas Bölümü	88
33. Vitr Bölümü	90
330. Vitr Namazı	90
331. Tilavet Secdesi	90
34. Cenaze Bölümü	91
340. Cenazenin Yıkanması	91
341. Cenazenin Kefenlenmesi	92
342. Cenazenin Kılınması	93
343. Cenazenin Defni	94
35. Zekât Bölümü	95
350. Hayvanların Zekâtı	95
351. Toprak Ürünlerinin Zekâtı	98
352. Zekâtın İnfakı	99
353. Paranın Zekâtı	100
354. Maden ve Hazinelelerin Zekâtı	102
355. Zekâtın Ödenme Zamanı	103
356. Fıtır Sadakas1	104
357. Zekâtın Sarf Yerleri	108
358. Öşür ve Haraç	111
36. Oruç ve İtikâf Bölümü	112
360. Ramazan Orucu	112
361. Sahur	112
362. Orucun Kazası	113

363. İtikâf	115
37. Hac Bölümü	118
370. Mikat Yerleri	119
371. İhram	120
372. Hacda Niyet	122
373. İhram Yasakları	122
374. Say ve Tavaf	134
375. Hac Çeşitleri	139
376. Arafat Vakfesi	140
377. Namazların Cem'i	143
378. Remy-i Cimar	144
379. Halk ve Taksir	147
380. İhsar	151
381. Hacda Vekâlet	151
38. Kurban Bölümü	155
380. Kurban Kesme Vakti	155
381. Kurbanın Etləri	156
382. Kurbanın Kesilmesi	156
383. Av	160
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	161
YARARLANILAN KAYNAKLAR	164
ÖZGEÇMİŞ	177

02. Özet

“İcmânın Senedi ve İbnü'l-Münzir'in el-İcmâ Adlı Eserinde İbadetlerle İlgili Zikredilen İcmâların Sened Açısından Tespiti” isimli tezimiz “Sonuç” bölümü hariç üç bölüm ve bir “Giriş” kısımdan oluşmaktadır.

Giriş kısmında icmâ delili, genel hatlarıyla ele alınmıştır. Birinci bölümde “el-İcmâ” adlı eserin müellifi olan İbnü'l-Münzir'in hayatı ve ilmi kişiliği hakkında derlenen bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde önce genel anlamda sened kavramı üzerinde durulmuş, daha sonra özel olarak icmân senedi ve icmâa sened olabilecek deliller ayrı başlıklar altında işlenmiştir. Üçüncü bölümde “el-İcmâ” adlı eserde ibadetlerle ilgili zikredilen icmâaların senedleri üzerinde durulmuş, ilgili mezheplerin belirlenen eserleri çerçevesinde bu senedler tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında ise bu çalışmada ulaşılan sonuçlar maddeler halinde belirtilmiştir.

03. Summary

Our work is made up of three chapters, one entry part and the result part. We have used the act *İcmam Senedi* and in the act *el-İcmâ* of *İbnü'l-Münzir*. Our work is about the agreements of the praying and their origin in this two Works (*İcmam Senedi* and in the act *el-İcmâ* of *İbnü'l-Münzir*).

In the first chapter the life of the author of the work *el-İcmâ İbnü'l-Münzir* and his scientific identity is discussed. In the second chapter the meaning of the term origin in general is discussed. Afterwards, in special, the origin of the agreements and their proofs are discussed in separate parts. In the third chapter the agreements of the praying and their origin in the act *el-İcmâ* is discussed; using the frame of the written works of the concerned sectarians this origins are fixed. In the result part the reached results of this work are specified.

04. Kısaltmalar Listesi

a.g.e.	: Adı geçen eser
a. mlf.	: Aynı müellif
a.s.	: Aleyhi's-selam
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
ayr. bkz.	: Ayrıca bakınız
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
bt.	: Bint, Binti
c.	: Cilt
c.c.	: Celle celaluhu
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
İSHAD	: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
h.	: Hicri
m.	: Milâdi
no	: Numara, numarası

öl.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahu anhu
r.anha	: Radıyallahu anha
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve selem
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.Ü.	: Selçuk Üniversitesi
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik, tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri, ve benzerleri
vs.	: Vesaire
yy.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

00. İcmâm Tanımı

Her kelimenin bir lügat anlamı bir de terim anlamı vardır. Bir kelime eğer bir alanda terim olarak kullanılıyorsa anlamı muhteva ve kapsam değişikliğine uğramış olabilir. Bu itibarla icmâ kelimesinin önce lügat anlamı, sonra da Fıkıh ilmindeki terim anlamı üzerinde durulacaktır.

001. Lügat Manası

Sözlükte icmâ, “azmetmek” ve “ittifak etmek” anlamlarına gelmektedir. Bu yüzden Arapça’da bir kimse, herhangi bir işi yapmaya karar verince bu kişi için “ecmea” kelimesi kullanılır ve *اجمع فلان على كذا* “falan kimse şu işi yapmaya azmetti” denir. Yani bu işi yapmaya azmetti ve karar verdi demektir¹. Resulullah’ın (s.a.v.) *من لم يجمع الصيام قبل الفجر فلا* (s.a.v.) “geceden orucu icmâ (yani azm ve niyet) etmeyen orucu sahih olmaz”² sözünde geçen (*يجمع*) kelimesi de bu anlamda kullanılmıştır³.

Bir topluluk herhangi bir işi yapma konusunda ittifak ettikleri zaman ise onlar için “ecmeû” kelimesi kullanılır ve Arapça’da *اجمع القوم على كذا* “topluluk şu hususta icmâ etti” denir. Yani topluluk bu konuda ittifak etti demektir⁴. Kur’an-ı Kerim’deki *فاجمعوا امرکم و*

¹ Ebu Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr el-Afrikî el-Mısırî, *Lisânü'l-'Arab*, c. I-XV, Dâru Sâdir, Beyrut, 1990, c. VIII, s. 57; Luis Malûf, *el-Müncid fi'l-lüğa vel a'lam*, 32. Baskı, Dâru'l-Meşrik, Beyrut, 1992, s. 101.

² Abdullah b. Abdurrahman Ebu Muhammed ed-Darimî, *Sünenü'd-Darimî*, c. I-II, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1407, Savm 1; Muhammed b. İsa Ebu İsa es-Sulemî et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Heyet, c. I-V, Dar'ü İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, Savm 33; Ahmed b. Şuayb Ebu Abdurrahman en-Nesaî, *Sünen-ü Nesaî*, thk., Abdulfettah Ebu Ğudde, c. I-VIII, Mektebü'l-Metbuati'l-İslamiyye, Halep, 1986, Savm 68; Malik b. Enes Ebu Abdullah es-Asbahî el-Himyeri, *el-Muvatta'*, thk., Muhammed Fuad Abdülbakî, c. I-II, Dar'ü İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, Mısır, ts, Savm 5.

³ Ali Pekcan, *Dört Mezhep İmamına Göre İcmâ'nın Delil Oluşu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1991, s. 44.

⁴ İbnü'l-Münzir, *Evsat*, s. 124; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, c. I, s. 173; Gürânî, *Şerhu muhtasarı'l menar*, s. 99.

شركائكم “... artık siz ve ortaklarınız toplanıp ne yapacağınız hakkında ittifak edin...”⁵ ayetinde bu anlam kastedilmiştir.

Azmetmek, bir işi yapmaya kesin karar vermek demektir. Kişi, bir olay hakkında henüz karar vermeden önce birden fazla alternatifle yüz yüzedir. Bunlar arasında bir seçim yapma durumunda bulunan zihin, karar öncesinde bir parçalanmışlık ve tereddüt hali geçirir. Bu süreç bir seçimle sonuçlandığında artık zihindeki o hal sona erer ve bir bütünleşme gerçekleşmiş olur, ardında da o kişi kararının gereğini bütün benliğiyle yapmaya koyulur. Yaşanan bu süreç sonucunda kişinin zihninde bir icmâ oluşur. Yani kişi bu konuda kesin bir karara varır. Diğer taraftan birden fazla kişi arasında oluşan fikir birliğinde de paralel bir süreç işler. Belirli sayıda kişi, belli bir meseleyi bağımsız olarak düşünüp kotardığında aynı sonuçta karar kılınmışsa, oluşan bu durum bir icmâdır⁶.

İcmâ, lügat manası itibariyle “ittifak etmek” anlamında birden fazla kişi arasında meydana gelebilirken, “azmetmek” anlamında sadece bir kişide meydana gelebilir⁷.

002. Terim Manası

Sözlük anlamı itibarıyla icmâ, alan ayırımı olmaksızın her türlü fikrî ittifakı kapsar. Ne var ki, belli bir alanda terimleşen her kelime gibi icmâ da sözlük anlamı dışına çıkmaksızın dar ve özel bir anlama inhisar eder. Artık Fıkıh ilmi alanında terimleşen icmâ, her türlü meseledeki ittifakı değil, sadece ameli bir meselenin dinî hükmü üzerinde oluşan fikir birliğini ifade eder. Ayrıca bu, belli nitelikleri haiz belli bir alanın mensuplarına ait bir fikir birliğidir⁸.

Uslucüler, icmâm terim anlamını, icmâ kelimesinin sözlük anlamları içinden “ittifak” anlamına dayandırmışlardır. Ancak bu ittifak “azm” anlamından tamamen kopmuş

⁵ Yunus, 10/71.

⁶ Bilal Aybakan, *Fıkıh İlminin Oluşum Sürecinde İcmâ*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 144-145.

⁷ Seyfeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi Ali b. Muhammed el- Âmidî, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, thk. İbrahim el-'Acüz, c. I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., c. I, s. 167; Abdülkerim Zeydan, *el- Veciz fi usuli'l-fikh*, Dersâdet Kitabevi, İstanbul, ts., s. 179.

⁸ Aybakan, *İcmâ*, s.145.

değildir. Yani icmâadaki ittifak, azim ve kararlılık sonucu ortaya çıkan bir ittifaktır. İşte bu anlam icmân terim tarifinin esasını teşkil etmektedir⁹.

Uslucüler tarafından icmâa sarahaten yapılan veya açıklamalarından zımnî olarak anlaşılan bütün tanımlamalarda ittifak unsuru yer almaktadır. Ancak bu ittifakın kimlerin ittifakı olacağı, ne üzerine ittifak edileceği, ittifakın zamanı, süresi, şekli gibi bazı meselelerdeki görüş ayrılıkları, farklı tariflerin¹⁰ ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tariflerden birisi şudur:

İcmâ, ümmet-i Muhammed'den olan müctehidlerin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra herhangi bir zaman dilimi içinde şer'î bir hüküm üzerinde ittifak etmeleridir¹¹.

Bu tarifte icmân gerçekleşmesi için öngörülen şartlar da yer almaktadır. Bunlara "icmân şartları" bahsinde değinileceği için burada üzerinde durulmayacaktır.

01. İcmâ – İctihad İlişkisi

Sözlükte, "bir konuda elden gelen çabayı sarf etmek, bir şeyi elde edebilmek için olanca gücü harcamak" anlamına gelen icthad, Usul terimi olarak "fakihin, şer'î-amelî hükümleri tafsîlî delillerden çıkarabilmek için olanca gücünü ortaya koymasındır"¹².

⁹ Ekrem Keleş, *İslam Hukukunun Kaynağı Olarak İcma*, Basılmamış Doktora Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994, s. 5.

¹⁰ İcmân farklı tarifleri için bkz. Yunus V. Yavuz, *Hakikatü'l-icmâ ve'l-istihsan*, İstanbul, 2000, s. 5-9; Keleş, *İcmâ*, s. 5.

¹¹ İbnü'l-Münzir, *Evsat*, s. 124; Tacedddin Ebu Abdullah Muhammed b. el-Hüseynî el-Urmevî, *el-Hasıl mine'l-mahsul fi usuli'l-fikh*, thk., Abdusselam Mahmud Ebu Nacî, c. I-II, Camiat'u-Karyunus, Bingazi, 1994, c. II, s. 672; Muhammed Ebu Zehra, *Ebu Hanîfe*, çev., Osman Keskiöğlü, 5. Baskı, DİB Yayınları, Ankara, 2005, s. 328; Abdülkerim Zeydân, *İslâm Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak, 3. Baskı, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 297; Hanbelî, *Usulü'l-fikh*, s. 271; İbrahim K. Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 417; Ebu Abdullah Muhammed b. Mahmud b. Abbad el-Aclî İsfahanî, *el-Kâşif anı'l-mahsul fi ilmi'l-usul*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvez, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 347; Abdullah el-Alayli, *es-Sihah fi'l-lüğa ve'l-' ulûm*, c. I-II, Daru'l-Hadaratu'l-Arabiyye, Beyrut, 1974, c. I, s. 206.

¹² Yunus Apaydın, "İctihad", *DİA*, c. XXI, s. 434; Zekiyyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulu'l-fikh)*, çev., İbrahim Kafi Dönmez, 3. Baskı, TDV Yayınları, Ankara, 1999, s. 437; Hayrettin Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, 3. Baskı, DİB Yayınları, Ankara, 1985, s. 15-17, 20; Kemal Yıldız, *Din Adına Konuşmanın Fıkıh-Tefakkuh Açısından Değerlendirilmesi*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, c. 5, sy. 3 (Temmuz-Ağustos-Eylül), 2005, s. 163.

İctihad, nassların lafız, mana ve bilinçli boşluklarında gizli şer‘î-amelî ahkâmı ortaya çıkarmaya yönelik beşeri çabayı ifade eder¹³. Bu bakımdan ictihad, dinde olmayan veya dinde yorumlama imkânı tanınmayan bir alanda insanın kendisinden kaynaklanan bir hükme ulaşması şeklinde değerlendirilmemiştir. Aksine ictihad, ya lafızlarla Şarî‘in muradı olan mana ve amacın anlaşılması yönünde sarf edilen çabayı, ya da nassların bıraktığı boşluğu yine nassların belirlemiş olduğu genel sistem içerisinde Şari‘in muradına uygun olabilecek bir şekilde tamamlama gayretini ifade eder¹⁴. Nihayet müctehid, ictihadı sonucunda vardığı hükmü dile getirir. Ama bu hüküm, mutlaka aslî veya ferî bir delile dayanmaktadır.

İslam âlimleri, hüküm koyma yetkisinin Allah’a ait olduğu¹⁵ ve ictihadın, O’nun koyduğu hükümlerin genel çerçevesi içerisinde yine O’nun hükmünü araştırmaktan ibaret olduğu görüşündedir. İctihad sonucunda ulaşılan bilginin, zanni olmakla birlikte şer‘i kabul edilmesinin nedeni budur¹⁶.

İcmâ ise başlangıcı itibariyle kişisel bir ictihaddır. İctihad-ı beyânî, ictihad-ı kıyâsî veya ictihad-ı ıstıslahî şeklinde ortaya çıkan kişisel görüş genel kabul görüp diğer bütün müctehidlerin onayına mazhar olduğu anda icmâ düzeyine yükselir. Buna göre icmân temelinde bir nassın yorumu, bir kıyas veya bir kamu yararı düşüncesi yatar. Bu tür bir düşüncenin geniş kesimlerce hüsnü kabul görmesi icmâ sürecini harekete geçirir. Özellikle kamu yararı ilkesine dayalı olarak ortaya konan bir ictihad topluma bir açılım sağlamışsa halkın beğenisini kazanır ve zamanla icmâ düzeyine yükselme şansını kazanır. Diğer taraftan halka bir yarar sağlamadığı için onların beğenisini kazanamayan bir ictihad ise şaz bir görüş olarak kalmaya mahkûm olur¹⁷.

Bazı âlimler icmâi toplu ictihad olarak nitelendirmektedir. Bu görüşü benimseyen bazı araştırmacılar, icmâi zamanımızda var olan bazı dini meseleler için çözüm üretme müessesesi, hatta parçalanmış İslam dünyasını birleştirecek bir kurtarıcı gibi görmektedir. Çünkü böyle bir kurumun işler hale getirilmesi iletişim, ulaşım ve koordinasyon imkânlarının arttığı günümüzde kolaylaşmıştır. Ancak farklı ictihadî sonuçlar arasından

¹³ Apaydın, “İctihad”, *DİA*, c. XXI, s. 434.

¹⁴ Yıldız, *Din Adına Konuşma*, s. 163.

¹⁵ Hükmün Allah’a ait olduğu ile ilgili olarak bkz: Maide, 5/48, 49; Enam, 6/54, 62.

¹⁶ Yıldız, *Din Adına Konuşma*, s.173–174.

¹⁷ Aybakan, *İcmâ*, s.161–162.

birinin öne çıkarılması, icmân temelindeki düşünceden yararlanma açısından olumlu olmakla beraber bu yolla ulaşılan sonuçları icmâ olarak nitelemek isabetli görünmemektedir. İcmâ, pratik sonucu itibariyle bir ictihad türü değil ictihadın sağlıklı biçimde işlemesine yardımcı bir ilke olarak görülmelidir. Çünkü ictihad ya karşılaşılan fikhî meseleyi doğrudan düzenleyen fakat farklı biçimlerde anlaşılmaya elverişli olan bir nassın bulunması veya bu meseleyi doğrudan düzenleyen nassın bulunmaması durumunda söz konusudur. Her iki durumda da ortaya konacak ictihadî görüşlerin aynı noktada buluşması pek muhtemel değildir. Geriye, nassın farklı anlaşılmaya elverişli olup olmadığını ve nassın meseleyi doğrudan düzenleyip düzenlemediğini belirlemek kalır ki bunu da ictihadın üstlenmesi beklenemez. Aksi halde kısır bir döngü içine girilmiş olur. İşte, icmâ bu noktada devreye girmekte, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından itibaren hiçbir din âliminin farklı kanaat belirtmediği hususlar artık ictihadî faaliyete ihtiyaç hissettirmeyen alanı oluşturmaktadır. Şu halde icmâ toplu ictihad olarak nitelemek, ancak bir dönemin müctehidlerinin bir ictihadî görüşte kendiliklerinden birleşmesi şeklinde teorik planda mümkün olsa bile onun da senedi rey, maslahat vb. olacağından bağlayıcılığı nakli icmâa nispetle daha alt seviyede kalacak ve pratik bir sonuca sahip bulunmayacaktır¹⁸.

02. İcmân İmkânı ve Hücciyeti

İcmân imkânından kasıt, onun aklen ve fiilen gerçekleşmesinin mümkün olup olmadığıdır. İcmân hücciyetinden kasıt ise onun Fıkıh ilminin kaynaklarından biri olup olmadığı yani şer'î bir delil olup olmadığıdır.

Uslucülerin tanımını yaptığı manada bir icmân oluşmasının mümkün olup olmadığı konusundaki görüşler incelendiği zaman icmân gerçekleşmesini mümkün gören ve mümkün görmeyen yaklaşım olmak üzere iki ana görüş olduğu görülür. İcmân imkânını mümkün görmeyenler bunun doğal sonucu olarak icmân hücciyetini de kabul etmezler. İcmân gerçekleşmesini mümkün görenler ise bunun bir sonucu olarak icmâ hüccet kabul ederler. Bütün bunlardan icmân imkânı ile hücciyeti konularının birbiri ile sıkı bağlantılı olduğu anlaşılır. Bu yüzden ikisi birlikte ele alınacaktır.

020. İcmâ Mümkün Görmeyen ve Hüccet Kabul Etmeyen Yaklaşım

¹⁸ Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 428.

Mutezile mezhebinin Nazzamiye diye bilinen kolu ile bazı Şia fırkaları ve Hariciler icmân gerçekleşmesini mümkün görmemektedir¹⁹. Bunların gerekçeleri şunlardır:

1. Usulcülerin tarif ettiği şekilde bir icmân gerçekleşmesi imkânsızdır²⁰. Çünkü;

a. Müctehidlerin ittifakının tespit edilebilmesi için öncelikle müctehidlerin bilinmesi lazımdır. Hâlbuki dünyanın dört bir tarafındaki müctehidlerin belirlenmesi mümkün değildir. Müctehidlerin tespiti mümkün olmayınca icmâa konu olacak meselenin onlara arz edilmesi ve hepsinin görüşünün alınabilmesi imkânsızdır. Bu mümkün olmayınca da icmâ gerçekleşmez²¹.

b. Dünyanın dört bir tarafını dolaşıp müctehid olanları tespit etmek mümkün olsa bile böyle bir araştırma çok uzun zaman alır. Bu esnada, araştırma yapılıp geçilen yerlerde yeni müctehidler yetişebilir. Bunların görüşü de alınmadan icmân gerçekleşmesi mümkün değildir²².

c. Müctehidlerin hepsinin görüşleri alınıp tamamlanmadan, önceden görüşünü beyan etmiş olan müctehidlerde fikir değişikliği meydana gelebilir ve görüşünden dönenler olabilir. Bu da icmân oluşmasına engeldir. Müctehidlerin görüşlerinde sebat edip etmedikleri bilinmeyeceğine göre icmâ gerçekleşmez²³.

¹⁹ Safeddin Muhammed b. Abdurrahim el-Ermevî el-Hindî, *Nihâyetü'l-vusul fi dirayeti'l-usûl*, thk., Salih b. Süleyman el-Yusuf -Sa'd b. Salim es-Suyih, c. I-IX, el-Mektebetü't-Ticariyye, Mekke, 1996, c. VI, s. 2429; Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr 'alâ usulü'l-Pezdevî*, thk. Ahmed Ramiz, c. I-IV, yy., 1307, c. III, s. 227; Muhammed b. Ali Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hakkı min 'ilmi'l-usûl*, thk. Şaban Muhammed İsmail, c. I-II, Daru'l-Kutubî, Kahire, 1413/1992, c. I, s. 287; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiye ve Istilâhatı Fıkhiyye Kamusu*, c. I-VIII, Bilmen Basımevi, İstanbul, 1967, c. I, s. 167; Muhammed Senan Seyf, *Usulu'l-fikhi'l-islamî*, Mektebetü'l-Ceylid Cedit, Sana, 1993, s. 95; Y. Vehbi Yavuz, *İcmânın Hakikati ve İslam Teşri'indeki Önemi*, İSHAD, sy., 3, (Haziran 2004), Konya, s. 95; a. mlf., *Hakikatü'l-icmâ*, s. 14.

²⁰ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*, çev. Abdülkadir Şener, 4. Baskı, Fecr Yayınevi, Ankara, 1986, s. 172; Vehbe ez-Zühaylî, *Usul'ul-Fıkıh'il-İslamî*, c. I-II, Darü'l-Fikr, Dimeşk, Suriye, 1986 (h. 1406), c. I, s. 546; Yavuz, *İcmân Hakikati*, s. 95; a. mlf., *Hakikatül-icmâ*, s. 19; Keleş, *İcmâ*, s. 72.

²¹ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 947; Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 172; Abdulkerim Zeydan, *Fıkıh Usulü*, çev. Ruhi Özcan, İFAV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 179; Yavuz, *İcmân Hakikati*, s. 97; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 114; Keleş, *İcmâ*, s. 73; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 51.

²² Keleş, *İcmâ*, s. 73-74.

²³ İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik el-Cüveynî, *el-Burhân fi usûli'l-fikh*, thk. Abdulazim Mahmud ed-Dib, c. I-II, 3. Baskı, Daru'l-Vefa, yy., 1996, c. I, s. 431-432; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 169; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 179-180; Keleş, *İcmâ*, s. 74.

d. Bütün müctehidlere ulaşıp görüşlerini almanın mümkün olduğu varsayılsa bile, müctehidlerin idari baskı, korku, takıyye vb. nedenlerle gerçekten inandıklarının hilafına beyan vermeleri mümkündür²⁴.

e. Müctehidler her hangi bir hüküm üzerinde ittifak etmiş olsalar ya tevile ihtimali olmayan kati bir delilden dolayı ya da zanni bir delilden dolayı ittifak etmiş olacaklar. Üçüncü bir şık yoktur. İcmâların kati bir delilden dolayı olması mümkün değildir. Çünkü kati delilin nakledilmemiş olması ve herkese gizli kalmış olması imkânsızdır. Nakledilmemiş olması, yokluğunu gösterir. Zaten böyle kati bir delil nakledilmiş olsaydı delilin kendisi hükmü gösterir, icmâa ihtiyaç kalmazdı. İcmân zanni bir delilden dolayı gerçekleşmesi de mümkün değildir. Çünkü düşünceleri, anlayışları, mezhepleri farklı onca insanın zanni bir delile dayanarak ittifak etmeleri imkânsızdır. Tıpkı zevkleri ve tercihleri farklı onca insanın, belirli bir günde, aynı yemeği yemelerinin, aynı davranışlarda bulunmalarının muhal olması gibi²⁵.

2. İcmân gerçekleşmesinin mümkün olduğu varsayılsa bile gerçekleştiğini bilmek mümkün değildir. Hatta bütün müctehidlerin bir yerde toplandığı ve hep birlikte “falan hüküm üzerinde ittifak ettik” diye görüşlerini bildirdikleri farz edilse bile, bazılarının takıyye, korku vb. nedenlerle hakiki kanaatlerini ortaya koymamış olabilecekleri ihtimalinden dolayı böylesi bir organizasyon dahi icmân bilineceği anlamına gelmez²⁶.

3. İcmân gerçekleşmesinin mümkün olduğu ve gerçekleşen icmân bilinebildiği varsayılsa bile nakli mümkün değildir. Çünkü icmâ edenlerin icmâi, bu icmâi delil olarak kullanacak olanlara ya tevatürle ya da ahad yollarla nakledilecektir. Tevatüren nakli imkânsızdır. Çünkü tevatür sayısındaki insanın dünyanın her tarafındaki müctehidlerle görüşüp fetvalarını dinleyip yine kendileri gibi tevatür sayısını bulan topluluklarla

²⁴ Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, c. I, s. 289; Keleş, *İcmâ*, s. 74.

²⁵ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 947; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 168–169; Hüsrev Mehmed Efendi, *Mir'âtü'l-usûl şerh-i mirkati'l vusul*, Şirketi Sahafiye-i Osmaniye, İstanbul, 1307, s. 227; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, c. I, s. 288; Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 172; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 180; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 167; Zuhaylî, *Usulu'l-Fıkıh*, c. I, s. 548; Yavuz, *İcmân Hakikati*, s. 97; Keleş, *İcmâ*, s. 74; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 51.

²⁶ Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl fî 'ilmi usûli'l-fıkıh*, thk., Cabir Feyyaz el-İlvanî, c. I-VI, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, yy., 1992, c. IV, s. 22; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, c. I, s. 287; Yavuz, *İcmân Hakikati*, s. 19, 95, 97; a. mlf., *Hakikat'ül-icmâ*, s. 19; ayr. bkz. Zuhaylî, *Usulu'l-fıkıh*, c. I, s. 546.

aktarmaları mümkün değildir. Ahad yollarla nakli ise icmân gerçekleştiği hususunda kesin bilgi ortaya koymaz²⁷.

İcmân gerçekleşmeyeceğini, gerçekleşse bile bunun bilinemeyeceğini, bilinse bile naklinin mümkün olmayacağını ileri sürenler, bu iddialarının tabii bir sonucu olarak icmân, fiilen hiçbir zaman vuku bulmadığını söylerler²⁸.

Yukarıda zikredilen ve diğer bazı delillere dayanarak icmân imkânını mümkün görmeyen Nazzamiye, İmamiye ve Harici fırkaları aynı zamanda icmân hiçbir şekilde dini hüküm koymak için delil olamayacağını söylemişlerdir²⁹. Bunun için ileri sürdükleri gerekçe şudur: İcmâda yapılan iş, fertlerin tek tek görüşlerinin bir araya gelmesinden başka bir şey değildir. Tek tek her ferдин sözü ise bilgi ifade etmediği gibi bir araya geldikten sonra da bilgi ifade etmezler. Çünkü fertler hata yapmaktan korunmuş değillerdir. İcmâda delil olan şey onun dayandığı ilkedir. Eğer bu ilke ortaya konursa o zaman bu bir delil teşkil eder. Yoksa fertlerin görüşlerinin dayandığı esasa bakılmaksızın bunların bir araya gelmesi ile bilgi meydana gelmez ve bu insanlar için bağlayıcılık değeri taşımaz³⁰.

021. İcmâ Mümkün Gören ve Hüccet Kabul Eden Yaklaşım

Âlimlerin cumhuru, icmân vukuunun mümkün olduğunu ve fiilen de meydana geldiğini söylemişlerdir³¹. Bunların delillerinin bazıları şunlardır:

1. İcmânın gerçekleşmesi mümkündür ve fiilen de meydana gelmiştir. Meydana gelmesi mümkün olan bir şey hakkında vukuunun imkânsızlığını iddia etmek, bir hakikat

²⁷ Cüveynî, *el-Burhân*, c. I, s. 432; Emir Bâdişâh Muhammed Emin b. Mahmûd el-Buhârî, *Teysîrü't-tahrîr şerhun 'alâ kitâbi't-tahrîr*, c. I-IV, Dar'ul-Kutub'il-İlmiyye, Beyrut, ts., c. III, s. 226; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, c. I, s. 291–292; Yavuz, *İcmân Hakikati*, s. 19, 95; Keleş, *İcmâ*, s. 76.

²⁸ Keleş, *İcmâ*, s. 77.

²⁹ Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, c. IV, s. 35; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 170; Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-usûl*, s. 227; Emir Bâdişâh, *Teysîr*, c. III, s. 227; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, c. I, s. 296; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 167; İsfahânî, *Kâşif*, s. 365; Yavuz, *İcmân Hakikati*, s. 95.

³⁰ Yavuz, *İcmân Hakikati*, s. 91, 96–97.

³¹ Ebubekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sahl es-Serahsî, *Usul-üs Serahsî*, thk. Ebul Vefa el-Efganî, c. I-II, Daru'l-Marife, Beyrut, 1973, c. I, s. 295; Ermevî, *Nihâyetü'l-vusul*, c. VI, s. 2429; Bedreddin Muhammed b. Behar b. Abdullah eş-Şafî ez-Zerkeşî, *el-Bahru'l-muhit fi usuli'l-fikh*, c. I-VI, Daru'l-Kufe, Artaka, 1988, c. IV, s. 438; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, c. I, s. 173; Kadı Abdulcebbar, *Mutezile'de Hukuk Felsefesi*, çev. Yüksel Macit, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 134; Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, s. 299; Şaban, *Usulu'l-fikh*, 113–114.

hakkında şüphe uyandırmaktan başka bir şey değildir. Bu yüzden icmân vukuunun imkânsızlığı iddiasının bir değeri yoktur³².

2. Sayıları Müslümanlardan fazla olmasına rağmen kâfirler, bir takım batıl şeyler üzerinde nasıl ittifak etmişlerse Hak dinin mensupları da bazı hususlarda ittifak edebilirler³³.

3. İcmânın imkânını reddedenlerin “icmân senedi kati ise, insanların bunlara vakıf olacağından, icmâ gereksiz olur. Eğer sened zanni ise, ittifakları adeten mümkün olmadığından, icmâ hâsıl olmaz” sözleri, delil olamaz. Çünkü “kati bir delilin icabına göre hâsıl olan icmâ” meseleye kati bir kuvvet ilave etmekte ve icmân delilinin araştırılmasına gerek kalmamaktadır. İcmân senedi zanni olduğu zaman bu durumda zanni delil icmâ ile katiyet derecesine ulaşmaktadır³⁴.

4. “Müctehidlerin, farklı memleketlere dağılmalarından dolayı icmân gerçekleşmeyeceğini” ileri sürmek, Sahabe devri için söz konusu olamaz. Çünkü onlar diğer memleketlere tamamen dağılmamışlardı. Bu yüzden icmâ etmeleri mümkündür³⁵.

5. Ayrıca ilim adamlarının çeşitli beldelere ve kentlere dağılmış olması, icmân oluşmasına engel olmaz. Çünkü bir mezhebe bağlı birçok müctehid de çok geniş bir coğrafyaya dağılmış olmalarına rağmen birçok meselede o mezhebin prensipleri çerçevesinde görüş birliğine varmışlardır. Bu mümkün olabildiğine göre tüm Müslüman müctehidler de ittifak edebilirler³⁶.

6. İcmânın gerçekleşmesinin en büyük delili, onun fiilen vuku bulmuş olmasıdır³⁷. Sahabe zamanında icmâ hâsıl olmuştur. Bize sahabeden birçok icmâ örneği nakledilmiştir. Mesela;

³² Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. II, s. 347; Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-usûl*, s. 227; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 180; Şaban, *Usulu'l-fıkıh*, 115; Keleş, *İcmâ*, s. 84-85; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 51-52.

³³ Cüveynî, *el-Burhân*, c. I, s. 432-433; Serahsî, *Usul*, c. I, s. 295; Keleş, *İcmâ*, s. 83.

³⁴ Halil Cin-Ahmed Akgündüz, *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, c. I-II, Timaş Yayınları, İstanbul, 1990, c. I, s. 151; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 52.

³⁵ Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 52.

³⁶ Cüveynî, *el-Burhân*, c. I, s. 431-432.

³⁷ Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-usûl*, s. 227; Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 174, Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 52.

- Ninenin 1/6 miras hissesi alacağı konusunda³⁸,
- Müslüman kadının, Müslüman olmayan erkeklerle evlenmesinin batıl oluşunda³⁹,
- Mehir tayin edilmemiş olsa bile nikâh akdinin sahih olduğu hususunda⁴⁰.

Bu konularda ve daha birçok hususta icmâ meydana gelmiştir. Âlimler meydana gelen icmâaları bir araya toplayan çalışmalar yapmışlar ve bu hususta birçok eser kaleme almışlardır. İbnü'l-Münzir'in (318/930) "el-İcmâ" adlı eseri de bu çalışmalardan biridir. Çalışmanın üçüncü bölümünde bu kitapta ibadetlerle ilgili zikredilen icmâaların sened açısından tahlili yapılacağından burada icmâ ile ilgili bu örneklerle iktifa edilecektir.

İcmânın imkânı konusunda Serahsî şunları söylemiştir: "Şüphe yok ki, Allah (c.c.), Hz. Peygamber'i (s.a.v.) peygamberlerin sonuncusu olarak göndermiştir, İslam şeriatını ise kıyamete kadar kalıcı kılmıştır. Bu sebeple diriliş gününe kadar şeriatın hâkim olması lazımdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra ise vahiy kesilmiştir. Dolayısıyla zaruri olarak, İslam dininin kalıcılığının yolu, Allah'ın (c.c.) İslam ümmetini sapıklık üzerinde ittifak etmekten korumasıdır. Sapıklık şeriatı kaldırmaktır. Bu ise Allah'ın (c.c.) kalıcılık vaadine aykırıdır. O halde bütün ümmetin sapıklık üzerinde ittifak etmekten korunmuş olduğu sabit olunca, onların birleştikleri hükümler de Hz. Peygamber'den (s.a.v.) işitilmiş gibi olur. Ondandır işitilen de kesin bilgi ifade eder. Dolayısıyla icmâ kesin bir bilgi kaynağıdır"⁴¹.

Bu konuda Âmidî ise şunları söylemektedir: "Her asırda yaşayan çoğunluktaki halk bir sorunun hükmü hakkında ittifak edip kesin karar verdikleri zaman, adet, bu gibi insanların kesin delil bulunmaksızın o hükmü vermelerini imkânsız kılar. Öyle ki, onlardan biri, kesin olmayan bir delil ile hata etmiş diye uyarılamaz. Bu sebeple her asırda yaşayan insanların, kendilerinden önce yapılmış olan icmâa muhalif olanların hatalı olduğuna kesin hüküm verdiklerini bulduk. Eğer bu kesin bir delile dayalı olmasaydı, bu muhaliflerin kesinlikle

³⁸ Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 174; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 180; Mehmed Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 4. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2001, s. 37; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 114; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 52.

³⁹ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Samsun, 2003, s. 179; a. mlf., *İslam Hukukuna Göre Müslüman Gayri Müslim Evliliği*, Etüt Yayınları, Samsun, 2005, s. 102; Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 174; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 180; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 37; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 114; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 52.

⁴⁰ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. I-III, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, c. I, s. 340; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 180; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 114; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 52.

⁴¹ Serahsî, *Usul*, c. I, s. 300.

hataya düştüğü konusunda onların ittifak etmeleri imkânsız olur, hiçbiri bu konuda gerçeğe vakıf olamazdı”⁴².

Ömer Nasuhi Bilmen ise şunları söylemektedir: “İslam milletinin tarihini göz önüne alanlar icmân imkânını itirafa mecbur kalırlar. Bir asırdaki müctehidlerin bir mesele hakkında aynı kanaate varıp ittifak etmeleri asla inkâr edilemez. Çünkü o konuda sadece kendi fikirlerine değil, kendilerine ulaşan şer’î delillere dayanmaları sebebiyle aralarında görüş ayrılığı kalmayacağı pek ziyade mümkündür. Ayrıca müctehidlerin bu ittifakına ümmetin muttali olması da asla kaçınılmaz değildir. Bir hadisi şerifi ravisinden rivayet etmek için şehir şehir gezip uzun yolculuklar yapan ve bunun zahmetine katlanan binlerce, yüz binlerce muhaddisin, ilim adamlarının İslam toplumunda yaşamış olduğu bir gerçektir. Bununla beraber, her asırda İslam âleminin başlıca merkezlerinde zuhur eden ve sayıları sınırlı olan müctehidlerin bir mesele hakkında görüşlerine ulaşmak, hakikatleri araştırıp duran bir ümmet için hiç de muhal görülmez”⁴³.

022. Günümüzde İcmân İmkânı

Fakihlerin çoğunluğuna göre icmân bilfiil vuku bulduğu daha önce belirtilmişti. Gerçekten de bir asırda yaşayan müctehidler bir mesele hakkında fikir birliğine varabilirler. Acaba günümüzde de böyle bir şey söz konusu olabilir mi? Bu konuda çağımız âlimleri çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur:

Abdülvehhab Hallâf, günümüzde icmân meydana gelmesinin İslam toplumuna ve fertlerine bırakılması durumunda mümkün olmayacağını söylemiştir. Bununla beraber İslam devletleri bu işi üstlenirse bunun mümkün olacağını ifade etmiştir⁴⁴. Ancak ilk icmân oluşmasından ve icmân Fıkıh ilminin kaynaklarından biri sayılmasından itibaren günümüze kadar bir araştırma yapılacak olunursa icmân daima sivil inisiyatifle meydana geldiği, hiçbir icmân müdahale suretiyle oluşmadığı görülecektir. Ayrıca muhtelif İslam devletlerinin bir mesele hakkında ortak bir karara varıp bunu uygulayamamaları da bunun devlet eliyle yapılamayacağını göstermektedir.

⁴² Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 202.

⁴³ Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 169–170.

⁴⁴ Abdülvehhab Hallâf, *İlmu usuli'l-fikh*, Daru'l-Müttehede, Dimeşk, 1992, s. 54.

Abdülkerim Zeydan ise, icmân Fıkhın kaynaklarından birisi olduğunu belirttiikten sonra günümüzde de müctehidlerin bulunması durumunda yeni hadiselerin şer'i hükümlerini anlamak hususunda onlardan istifade edilebileceğini söylemektedir. Zeydan, bunun bir "fıkıh müessesesi" kurulması yoluyla yapılabileceğini söylemektedir⁴⁵. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi icmâ hep sivil inisiyatifle meydana gelmiştir. Ayrıca çoğu zaman icmâ, bir konuda görüş bildiren müctehidler vefat ettikten sonra meydana gelmiştir. Zeydan'ın önerileri doğrultusunda yeni hadiselere çözüm getirilebilir ancak getirilen çözümün icmâ olup-olmayacağı tartışma konusu olacaktır.

Ömer Nasuhi Bilmen ise, günümüzde haberleşme, basın-yayın organlarının gelişmesi ve yaygınlaşması sebebiyle bir teşkilat kurularak bu işin yapılabileceğini söyledikten sonra günümüzde icmân meydana gelmeyebileceğini söylemektedir. Zira zamanında âlimler yüzlerce meselenin hükümlerini beyan etmiş, hangi meselelerde ittifak olduğu kayıt ve tespit edilmiş olduğundan günümüzde bu meseleler hakkında yeniden ictihada lüzum kalmamıştır. Ayrıca son zamanlarda ictihad edebilecek âlimlerin yetişmemesi de ictihadın meydana gelmesini engellemektedir⁴⁶.

Muhammed İkbâl ise, icmâ "Muhammedî hukukunun üçüncü kaynağıdır ki, benim görüşüme göre belki de İslam'daki en önemli hukuki kavram ve düşüncedir"⁴⁷, şeklinde tanımladıktan sonra günümüzde icmân imkânı konusunda şunları söylemektedir: "Yenidünya güçlerinin baskısı ve Avrupa milletlerinin politik tecrübeleri, modern İslam düşüncesine icmâ fikrinin değerini ve imkânlılıklarını sokmuştur. Cumhuriyet ruhunun gelişmesi ve Müslüman topraklardaki hukuki meclislerin aşama aşama oluşması, ilerlemede büyük bir adımı oluşturur. İctihad gücünü, mezheplerin temsilcilerinden, kanuni bir meclise dönüştürmek, modern zamanlarda uygulanabilecek icmâ şeklinin tek muhtemel halidir. Sadece bu yolla, hukuk sistemimizdeki uyşuk hayat ruhunu harekete geçirebilir ve ona evrimsel bir görünüm verebiliriz"⁴⁸.

İkbâl'in icmâ ile ilgili görüşlerini ele alan M. Yusuf hem İkbâl'in icmâ anlayışı hem de günümüzde icmân imkânı konusunda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "İctihad ve icmâ,

⁴⁵ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 181-182; a. mlf., *İslam Hukukuna Giriş*, s. 300.

⁴⁶ Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 170.

⁴⁷ S. M. Yusuf, *İkbâl'in İcmâ Konusundaki Görüşleri Üzerine Bir Çalışma*, çev. Kemal Yıldız, İkbâl'in Düşünce Dünyası, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 82.

⁴⁸ Yusuf, *İkbâl'in İcmâ Konusundaki Görüşleri Üzerine Bir Çalışma*, s. 82-83.

tabiatları gereği öyle bir yolla yayılmıştır ki, sanki bu yol, yasalaştırma ve düzenleme sahasındaki bütün girişimleri reddediyor ve bu reddediş, hukuku sistematik hale getirme çabalarıyla tehlikeli bir biçimde karşı karşıya gelen katı kuruluşlar içerisinde meydana geliyor. Tarih, kültür ve medeniyetle ilgili olarak insan hayatının normal akışının meydana çıkarmış olduğu yeni durumlara karşı kendi aklını kullanma ve kişisel kararını şekillendirme konusunda her Müslümanın sahip olduğu özellikler, vazgeçilmez ve devredilmez haklardandır. Temsil etme, aday gösterme ve seçimle ilgili her bir mesele, bu konuya kıyas edilir. Müctehidler sayıları da belirlenemez. Çünkü bu, eğitim ve kültür yapısına göre, zamandan zamana ve mekândan mekâna değişebilir. Hatta bir müctehidin kabul görmesi, oyların sayısal çoğunluğuyla veya yasal kuruluşların vermiş oldukları mahkeme kararları ile olmamaktadır. Kabul görme, müctehid tarafından hak edilir. Bu, müctehidin şahsi özellikleri dolayısıyla bütün bir hayat süresi içerisinde inananların genelinden kabul görür ve ortaya çıkar. Yoksa bir seçim kampanyası arifesinde ortaya çıkmaz. Bu gaye için, ne bir seçim dönemi, ne seçmenlerin bir kayıt işlemi, ne de alışılmış bir usule ihtiyaç duyulur. Müctehidler görüşlerini açıkladıkları zaman, tabii seçime en uygun olanın kalması süreci başlar. Kalacak ve gidecek olan her iki görüş de, matematiksel olarak hesaba girmeyen bir takım prensip ve kanunlara riayet ederler. Bu süreç, bazen yavaş hatta bazı zamanlarda çok çok yavaş gerçekleşir ki bir nesil hatta daha fazla sürebilir. Hiç kimse bu sürecin hızını tayin edemez. Yavaş gerçekleşmesinin sebebi, itirazın devam etmesi veya azınlıkta kalanların çoğunluk tarafından yıldırılmış olmasıdır. Muhafız öldürülmez, normal ölümlerine kadar müsamaha edilir. Büyük bir sabır gerektiren bu süreç, bütün toplumun özgür iradesinin bir araya toplanması yönünden çok önemlidir. Bir zamanlar icmâ başarılıydı. Çünkü kendi görüşünü kabul ettirmek için beklenilecek bir azınlık muhalefet bile yoktu. Bir önceki neslin icmâi konusunda, sonraki nesillerin müracaat edebilecekleri birkaç örnek mevcuttu. İcmâ, sonraki nesilde teorik olarak meydana gelebilirdi, fakat fiili olarak gerçekleşmedi. Bir nesil boyunca sabır ve müsamaha gösteren bir toplum, bu nesil tarafından birlikte alınmış kararların yüksek bir seviyede dengeli ve sürekli olmasını bekleme hakkına sahiptir. Durumlarda bir değişiklik olduğunda, yeni bir ictihada ihtiyaç duyulacağı kesindir, bir önceki görüşe dönmenin gereği yoktur”⁴⁹.

---

⁴⁹ Yusuf, *İkbal'in İcmâ Konusundaki Görüşleri Üzerine Bir Çalışma*, s. 83–85.

03. İcmâm Şartları

Usul âlimlerine göre şu şartlar bir arada bulunmadıkça icmâ meydana gelmez.

1. Fikir birliği edenler müctehid olmalıdır. İster olumlu ister olumsuz yönde olsun avamın ve icthad derecesine ulaşmamış olanların görüşleri icmâi etkilemez. Çünkü onlar, şer'î hükümlerin kaynakları üzerinde fikir yürütme ehliyetine sahip değildir⁵⁰.

2. İcmâ edenlerin, tevatür sayısına ulaşmaları gerekir. Bazı usul âlimlerine göre icmâm meydana gelebilmesi için fikir birliği eden müctehidlerin sayısının tevatür sayısına ulaşması gerekir. Âlimlerin cumhuruna göre ise, icmâ ehlinin tevatür sayısına ulaşması şart değildir⁵¹.

3. Bütün müctehidlerin fikir birliği etmiş olması gerekir. Âlimlerin cumhuruna göre çoğunluk bir hüküm üzerinde ittifak etse, karşı görüş sahiplerinin sayısı ne kadar az olursa olsun, bu icmâ sayılmaz. Dolayısıyla sadece Ehl-i beytin veya dört halifenin veya şeyhayn'nın (Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer) veya Medine ehlinin veya Kûfe ve Basra ehlinin ittifakları icmâ sayılmaz⁵².

4. Müctehidlerin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetinden olmaları gerekir. Diğer geçmiş peygamberlerden birinin ümmetinin müctehidlerince yapılan fikir birliği icmâ kabul edilmez⁵³.

⁵⁰ Zerkeşî, *Bahru'l muhit*, c. IV, s. 461; Bilmen, *Kamus*, c. I, 163; Ebu Zehra, *Ebu Hanife*, s. 335; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 171; Muhammed Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu*, c. I-V, Eser Neşriyat, İstanbul, 1996, c. II, s. 424; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152; Hayrettin Karaman, *Fıkıh Usulü*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1964, s. 50; Yavuz, *Hakikatü'l-icmâ*, s. 9; a. mlf., *İcmân Hakikati*, s. 88; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 105; Keleş, *İcmâ*, s. 91; Mehmed Alper Kuyulu, *İcmân Bağlayıcılığı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE., Sakarya, ts., s. 3.

⁵¹ Cüveynî, *el-Burhân*, c. I, s. 690; Emir Bâdişâh, *Teysîr*, c. III, s. 235-236; Zuhaylî, *Usulu'l-fikh*, c. I, s. 523; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 105.

⁵² Serahsî, *Usul*, c. I, s. 316; Zerkeşî, *Bahru'l-muhit*, c. IV, s. 476; Zuhaylî, *Usulu'l-fikh*, c. I, s. 492; Yazır, *Fıkıh İstılahları Kamusu*, c. II, s. 424; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 171-172; Aşkâ, *Nazarat*, s. 15; Abdulaziz b. Abdurrahman es-Sağır, *İbn Kudâme ve Asaru'l-usuliyye*, c. I-II, 4. Baskı, yy., 1987, c. II, s. 144-145; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152; Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 423-424; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 105; Yavuz, *Hakikatü'l-icmâ*, s. 10; a. mlf., *İcmân Hakikati*, s. 89; Kuyulu, *İcmân Bağlayıcılığı*, s. 3.

⁵³ İbnü'l-Münzir, *Evsat*, s. 124; Ebü'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî, *İhkâmül-fusûl fî ahkâmi'l-usûl*, thk., Abdülmecid Türkî, Daru'l-Arabi'l-İslamî, Beyrut, 1986, s. 464; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 172; Zuhaylî, *Usulu'l-fikh*, c. I, s. 524; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 105;

5. İcma, Hz. Peygamber'in vefatından sonra meydana gelmiş olmalıdır. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in yaşadığı devir hakkında icmân varlığı ile geçerliliğinden söz edilemez. Çünkü Hz. Peygamber, şayet sahabeye onların oy birliği ile kabul ettikleri hükümde muvafakat etmiş ise, bu icmâ ile değil sünnet ile sabit olmuş olur. Onların fikir birliği ettikleri konuda aykırı görüş belirtmişse, bu takdirde zaten icmâadan söz edilemez, o hüküm de şer'î hüküm diye nitelenemez⁵⁴.

6. İcma, yalnız şer'î hükümlerde, bir kısım dini meselelerde geçerlidir. İtikadi meselelerde, mesela, Allahu Teaalanın varlığı, peygamberliğin hak olduğu gibi konularda, icmâ bahis mevzuu olamayacağı gibi; sadece aklın alanına giren tecrübelerle dayanan, fiziki hadiselerde de icmâadan söz edilemez⁵⁵.

04. İcmâm Çeşitleri

İcmâ değişik bakımlardan farklı nitelermelere tabi tutulduğu için çeşitli yönlerden kısımlara ayrılmıştır. Bu yüzden usulcüler icmâ; oluşumu, delil oluşu, nakli, mertebeleri ve fonksiyonu gibi çeşitli yönlerden kısımlara böldüler⁵⁶.

1. Fonksiyonu açısından icmâ te'kid edici ve inşâi icmâ olmak üzere ikiye ayrılır⁵⁷.

Tekid Edici İcmâ: Kitap ve sünnette açıkça ortaya konmuş olan hükümler üzerinde müctehidlerin anlayış birliğiyle oluşan ve bu hükümleri pekiştiren icmâdır.

İnşâi İcma: Kitap ve sünnette açıkça ortaya konmamış şer'î bir meselenin hükmü üzerinde müctehidlerin görüş birliğine varmalarıyla oluşan icmâdır.

2. Nakil açısından icmâ üç kısma ayrılır⁵⁸:

Yavuz, *İcmân Hakikati*, s. 89; a. mlf, *Hakikatü'l-icmâ*, s. 10; Seyf, *Usulu'l-fikhî'l-islamî*, s. 92; Keleş, *İcmâ*, s. 107.

⁵⁴ İbnü'l-Münzir, *Evsat*, s. 124; Zuhaylî, *Usulu'l-fikh*, c. I, s. 525; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 172-173; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152; Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 423; Seyf, *Usulu'l-fikhî'l-islamî*, s. 93; Keleş, *İcmâ*, s. 122; Kuyulu, *İcmân Bağlayıcılığı*, s. 3.

⁵⁵ İbnü'l-Münzir, *Evsat*, s. 124; Yazır, *Fıkıh İstilahları Kamusu*, c. II, s. 424; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 172; Karaman, *Fıkıh Usulü*, s. 50; Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 423; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 106; Yavuz, *İcmân Hakikati* s. 89; a. mlf, *Hakikatü'l-icmâ*, s. 10; Seyf, *Usulu'l-fikhî'l-islamî*, s. 93; Keleş, *İcmâ*, s. 128; Kuyulu, *İcmân Bağlayıcılığı*, s. 3.

⁵⁶ Keleş, *İcmâ*, s. 136; Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 424.

⁵⁷ Keleş, *İcmâ*, s. 144.

Tevatüren nakledilen icmâ: İcmâî gerçekleştiren müctehidlerden daha sonraki kuşaklara kesintisiz olarak tevatür yoluyla nakledilen icmâdır.

Ahad yolla nakledilen icmâ: İcmâî gerçekleştirenlerden itibaren daha sonraki kuşaklara tevatüren değil de ahad yollarla nakledilen icmâdır.

Şöhret yoluyla nakledilen icmâ: İcmân nakli tevatür derecesini bulmamakla birlikte şöhret bulmuşsa bu şekilde nakledilen icmâdır.

3. Mertebeleri açısından icmâ dörde ayrılır⁵⁹.

Sahabenin sarîh icmâî, sahabeden sözlü veya fiili olarak sabit olmuş olan icmâdır.

Sahabenin sukuti icmâî. Bu, sahabeden bazılarının fetva vererek bu fetvanın sahabenin diğer müctehidlerine ulaşmasına rağmen karşı çıkmamaları suretiyle oluşan icmâdır.

Sahabeden sonra herhangi bir dönemin müctehidlerinin, önceki dönemlerde üzerinde ihtilaf edilmemiş bir konudaki icmâaları.

Sahabeden sonra herhangi bir dönemin müctehidlerinin, önceki dönemlerde üzerinde ihtilaf edilmiş bir konu üzerindeki icmâaları.

4. Delil oluşu açısından icmâ kat'î ve zannî olmak üzere ikiye ayrılır⁶⁰.

Kat'î icmâ: Tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde icmân tüm şartlarını taşıyan ve tevatüren nakledilen icmâdır.

Zanni icmâ: Tüm şartları taşıma konusunda veya tevatüren naklinde eksiklik bulunan icmâdır.

⁵⁸ Keleş, *İcmâ*, s. 138.

⁵⁹ Keleş, *İcmâ*, s. 141–142.

⁶⁰ Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 425; Keleş, *İcmâ*, s. 143.

5. Oluşumu açısından icmâ sarîh ve sükûtî icmâ olmak üzere ikiye ayrılır. İcmain bu şekilde taksimi önemli olduğu için daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İcmâ azimet veya ruhsat yoluyla tahakkuk eder. Azimet yoluyla münakid olan icmâa “sarîh icmâ”, “kavli icmâ”, “ameli icmâ”; ruhsat yoluyla münakid olanına da “sükuti icmâ” denir.⁶¹

Sarîh icmâ: Müctehidlerin görüşlerini açıkça söyleyerek bir görüş üzerinde ittifak etmeleriyle oluşan icmâdır⁶². Mesela, bir yerde toplu halde bulunan müctehidlere bir mesele sorulup, her birinin görüşünü açıklamasından sonra bir görüşte ittifak etmeleri bunun örneğidir. Bundan başka, ayrı ayrı yerlerde bulunan müctehidlere meselenin şahıs şahıs sorulup, hepsinin de mesele hakkında aynı görüşü beyan etmeleriyle meydana gelebilir. Bir mesele hakkında, bazı müctehidlerin verdiği fetva, diğer müctehidlere ulaştığında onların da fetvaya muvafakat etmeleri mümkün olabileceği gibi, bir müctehidin, bir mesele hakkında belli bir hüküm vermesi ve bu hükümden diğer müctehidler haberdar olduktan sonra bunu söyle, fetva ile veya kazaen hüküm vermekle açıkça muvafakatta bulunmaları şeklinde de olabilir⁶³.

Âlimlerin cumhuruna göre, sarîh icmâ kat’î delildir. Ona uymak vacip, muhalif davranmak haramdır⁶⁴. Şayet herhangi bir meselede sarîh icmâ meydana gelmiş ise ve bu icmâadan haberdar olunmuşsa, artık üzerinde icmâ edilen hüküm kesin hüküm niteliğini kazanmış olur. Ona aykırı davranmak caiz olmadığı gibi hükmünde ittifak edilen o mesele de ictihad ve ihtilaf konusu olmaktan çıkar. Çünkü sarîh icmâa dayanan hüküm nassa dayanan hüküm gibidir. Hatta kitap ve sünnette nesh ihtimali bulunduğu halde icmâada bulunmadığı için, kitap ve sünnetten önce icmâ ile amel edilmesi vaciptir. İcmâ, kitap ve sünnete takdim edilir. Öyle ki ümmet, bir meselede müsbet veya menfi olarak icmâ etseler,

⁶¹ Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü*, 2. Basım, İFAV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 53.

⁶² Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 174; Yazır, *Fıkıh İstılahları Kamusu*, c. II, s. 425; Abdülkadir Şener, *Kıyas İstihsan İstıslah*, DİB Yayınları, Ankara, 1981, s. 41; ayr. bkz. Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 177; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 165; Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, s. 298-299; a. mlf., *Fıkıh Usulü*, s. 174; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 37; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 53; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 106; Osman Kesioğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, DİB Yayınları, Ankara, 1980, s. 33.

⁶³ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 174; Keleş, *İcmâ*, s. 137; Pekcan, *İcmâın Delil Oluşu*, s. 70.

⁶⁴ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 174.

kitap ve sünnet veya bunların her ikisi de zıddını gösterse, kitap ve sünnetin gösterdiğiyle değil, icmâ ile amel edilir⁶⁵.

Sükûtî icmâ: Bazı müctehidlerin bir mesele hakkında fetva veya hüküm vererek görüşlerini açıklamaları, bu fetva veya hüküm dönemin diğer müctehidlerine ulaşmasına ve üzerinden yeterince düşünme ve araştırma süresi geçmesine ve görüşlerini açıklamalarına herhangi bir engel de bulunmamasına rağmen müctehidlerin, bu fetvayı veya hükmü açıkça reddetmemeleri ve karşı çıkmamaları suretiyle oluşan icmâdır⁶⁶.

İmam Şafii ve birçok âlim, bu tür icmân hüccet olduğunu kabul etmez. Kimisi, bunun icmâ olduğunu fakat sarîh icmâadan zayıf bulunduğunu söyler. Bazıları da, icmâ olmamakla birlikte bunun bir hüccet teşkil edeceğini ileri sürer⁶⁷. Bundan anlaşılacağı üzere sükûtî icmâ ile ilgili üç görüş vardır.

1. Sükûtî icmâ, icmâ değildir. Ayrıca zannî bir hüccet de sayılamaz. Şafii ve Malikiler bu görüştedir⁶⁸. Çünkü sükût edene söz izafe olunamaz. Zira söylemediği bir şey söyledi diye kabul olunamaz. Ayrıca sükûtun kat'î olarak muvafakat ile izah olunmasına da imkân yoktur.⁶⁹

2. Sükûtî icmâ, kat'î bir hüccettir, ona muhalefet olunamaz⁷⁰. Çünkü sükûtî icmâ sarîh icmâadan kuvvet bakımından daha az ise de sarîh icmâ gibidir. Hanefîlerin çoğunluğu ile Hanbelîler bu görüştedir. Bu görüşün delili şudur: Ne zaman sükûtun muvafakat olduğuna dair karine bulunur ve sükûtun muvafakat olduğuna dair bir işaret sayılmasına mani olan engeller bulunmaz ise, sükût muvafakat olarak izah edilir⁷¹.

⁶⁵ Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 426; Keleş, *İcmâ*, s. 68, 146, 242-243; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 108, *Kuyulu, İcmân Bağlayıcılığı*, s. 4.

⁶⁶ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 174; a. mlf., *İslam Hukukuna Giriş*, s. 299; Hallâf, *İlm-i usulü'l-fikh*, s. 55; Keleş, *İcmâ*, s. 137; Dönmez, "İcmâ", *DİA*, c. XXI, s. 425; Karaman, *Fıkıh Usulü*, s. 51; Şener, *Kıyas*, s. 41; Keskiöglü, *İslam Hukuku*, s. 33.

⁶⁷ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 174-176; Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 177-179; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 53-54; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 112.

⁶⁸ Fahrreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, c. IV, s. 153; Zerkeşî, *Bahrü'l-muhit*, c. IV, s. 494; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, c. I, s. 326; Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 177; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152.

⁶⁹ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 175.

⁷⁰ Zerkeşî, *Bahrü'l-muhit*, c. IV, s. 495; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, c. I, s. 327; Zuhaylî, *Usulu'l-fikh*, c. I, s. 552; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 112; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 73.

⁷¹ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 175.

3. Sükûtî icmâ, icmâ değildir. Fakat zanni bir hüccettir⁷². Hanefilerin bazılarıyla bazı Şafiilerin görüşü budur. Bu görüşün de delili şudur: İcmânın aslı ve hakikati bütün müctehidlerin tahminen ve zannen değil, hakikaten ittifak etmeleridir. Bu ise sükuti icmâada yoktur. Çünkü sükût, ne kadar muvafakata delalet etmektedir denmişse de hiçbir zaman tasrihin muvafakata delaleti gibi olamaz. İşte bunun için icmâ sayılamaz. Ancak tasrihte bulunmaya engel olan manilerin ortadan kalkmasıyla sükûtun muvafakata delalet etmesi ağırlık kazandığından zanni bir hüccet olarak kabul edilmiştir⁷³.

05. İcmâ – Nesh İlişkisi

Sözlükte gidermek, hükmünü kaldırmak, geçersiz kılmak anlamlarına gelen nesh⁷⁴ fıkıh usulünde önceki bir hitapla sabit olan bir hükmün sona erdirildiğine delalet eden sonraki bir hitaptır.⁷⁵ Bu tanımdan anlaşıldığı gibi nesh, önceden sabit olan bir hükmün Şari tarafından daha sonra sona erdirilmesidir. Bu durumda, önceki hüküm neshedildiği için “mensuh”, sonraki hüküm ise neshettiği için “nasih” adını alır.

Cumhura göre kitabın kitapla, sünnetin kitapla, kitabın mütevatir sünnetle ve sünnetin sünnetle neshi caizdir⁷⁶. Ayrıca Kur’an ve mütevatir sünnetle sabit olan hükmün haber-i vahid, icmâ ve kıyasla neshi caiz değildir. Neshe konu olan hükmün kendinden daha hafif, daha ağır veya dengi yeni bir hüküm karşılığında neshedilmesi caiz olduğu gibi yeni hüküm getirmeksizin neshi de caizdir. Acaba icmâ ile nesh caiz midir, değil midir?

İcmâ-nesh ilişkisi konusunda iki görüş vardır:

⁷² Fahreddin er-Râzî, *el-Maḥsûl*, c. IV, s. 153; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 949; Zerkeşî, *Bahru'l-muhit*, c. IV, s. 497; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, c. I, s. 327; Zuhaylî, *Usulu'l-fikh*, c. I, s. 552; Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 178.

⁷³ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 175–176.

⁷⁴ Muhammed Murteza el-Hüseynî ez-Zebidî, *Tacü'l-'arûs min cevahiri'l-kamûs*, thk., İbrahim et-Terzî, c. I-XXVI, Beyrut, 1965, c. VII, s. 357; Alaylı, *Sihah*, c. II, s. 561; Serahsî, *Usul*, c. II, s. 53; Âmidî, *el-İhkâm*, c. II, s. 96; Ermevî, *Nihâyetü'l-vusul*, c. VI, s. 2213.

⁷⁵ Gazzalî, *el-Müstasfâ*, c. 1, s. 112; Âmidî, *el-İhkâm*, c. III, s. 96.

⁷⁶ Serahsî, *Usul*, c. I, s. 67; Âmidî, *el-İhkâm*, c. II, s. 132.

1. İcmâ hem nasih hem de mensuh olamaz⁷⁷. Buna göre icmâm ne neshetmesi ne de neshidilmesi mümkün değildir. Usulcüler bunu şöyle ifade etmişlerdir: “İcmâ ne neshedebilir ne de neshedilebilir”.

Hanbelîler ve Malikilerin tamamı ile Hanefiler, Şafiiler ve Zahirilerin çoğunluğun içinde bulunduğu Cumhurun görüşü budur. İcma ile neshin caiz olmadığını söyleyen Cumhurun delilleri şunlardır:

İcma ile neshin meydana gelmesi sahih değildir. Çünkü icmâ, bir delile dayanır. Eğer ümmet, kitap ve sünnette sabit olan bir hükmün izalesi üzerine icmâ ederlerse, bu icmâ kendisiyle neshin meydana geldiği delilin sabit oluşuna delalet eder. Çünkü icmâ ile nesih caiz değildir. Bunun nedeni de icmân müstakil bir delil olmamasıdır, Kitap ve sünnetten hükmün kendisiyle sabit olduğu bir delilden sadır olur. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vefatı ve vahyin kesilmesinden sonra, Kitap ve sünnetin hükmünün kaldırılması caiz değildir. Ayrıca, icmâ ile nesih caiz olmadığı gibi, icmâ ile icmân da neshedilmesi sahih değildir.⁷⁸

Hz. Ebubekir (r.a.) zamanında, Müellefe-i kulubun zekâttan aldıkları payın düşmesi meselesi icmâ ile değil, sebebin düşmesiyle meydana gelmiştir.⁷⁹

Usul ulemasının cumhuruna göre, icmâ yapılmış olan asırdan sonra tekrar aynı mesele üzerinde ikinci bir icmâ yapılırsa, bu ikincisine itibar edilmez. Çünkü ikinci icmâ, birincisini mensuh sayar ki, Hz. Peygamber’in irtihalinden sonra nesh yoktur. Cumhura göre hakkında icmâ yapılan bir mesele üzerinde tekrar icmâ yapılmaz. Çünkü ikinci icmâ birincisiyle çatışır. Öte yandan birinci icmâ hüccet teşkil ettiğine göre, bunun hilafına icmâ yapmak yersiz olur.⁸⁰

Bu konuda Muhammed Ebu Zehra şunları söylemektedir: Nesih ancak nasslarla sabit olan hükümlerde cereyan eder ve o, sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)’in devrinde vuku bulur;

⁷⁷ Serahsi, *Usul*, c. II, s. 66; Muvafakuddin Abdullah b. Ahmed b. Kudâme, *Ravzatü’-nâzir ve cennetü’l-münâzir fî usui’l-fikh ‘alâ Mezhebi’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 229; Gazzalî, *el-Müstasfâ*, c. I, s. 126; Muhammed Enu’n-Nur Zehir, *Usulu’l-Fikh*, c. I-II, Mektebetü’l Ezheriyye li’t-Türas, 1992, c. II, s. 76, 81.

⁷⁸ Bâcî, *İhkâm*, s. 428–429; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s.120; ayr. bkz. Serahsî, *Usul*, c. II, s. 66.

⁷⁹ Molla Hüsrev, *Mir’âtü’l-usûl*, s. 202.

⁸⁰ Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 183.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) irtihalinden sonra nesih olmaz. Bunun içindir ki rey ile ortaya konan hükümlerde nesih söz edilmez, isterse bu rey nassların dairesinden çıkmamış olsun⁸¹.

2. İcma nasih olur. Yani icmâ ile nesh yapılabilir⁸². Hanefilerden İsâ b. Ebân (221/835), Fahrü'l-İslam Pezdevî (493/1099), Şafiilerden Hatib el-Bağdadî (463/1070), bazı Mutezililer ve bazı Zahiriler bu görüştedir. Bunlar şu iki delile dayanmaktadır.

Birincisi, Hız. Ebubekir (r.a.) zamanında zekâtтан müellefe-i kulûb'a verilen pay, icmâ ile ortadan kaldırılmıştır⁸³.

İkincisi ise, icmâ nasslar gibi kesin ilim ifade eder. Kitap ve mütevatir sünnet gibi onunla nesh caizdir⁸⁴.

İcmâ ile neshi caiz görenlerden biri olan Fahrü'l-İslam Pezdevi bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: İcmânın icmâ ile neshi caizdir. Bu da şöyle olur: İcmân, kendi kuvvetindeki bir icmâ ile neshi caizdir. Yine kati icmâ ile kati icmân neshi caizdir. Zanni icmâ ile kati olan icmân neshi caiz değildir. Zanni olan icmân ise, hem kati hem de zanni icmâ ile neshi caizdir. Mesela; Sahabiler, bir hüküm üzerinde icmâ edip de bir müddet sonra onun aksine icmâ etseler, ikinci icmâ, birinci icmân misli olduğundan yani onunla aynı kuvvette olduğundan onu nesheder. Eğer, tabiin, sahabilerin icmâna aykırı olarak bir hükümde icmâ ederlerse, bu caiz değildir. Çünkü tabiinin icmâi sahâbi icmâından aşağı derecede bulunduğu için birinci icmâi neshedemez. Ancak, tabiin bir hükümde icmâ edip de sonra kendileri veya onlardan sonrakiler bu icmân hilafına bir icmâada bulunurlarsa bu caizdir. Zira ikinci icmâ, birinci icmâ ile aynı kuvvette olduğundan ikinci icmâ nâsîh durumundadır⁸⁵.

⁸¹ Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 182.

⁸² Serahsî, *Usul*, c. II, s. 66; Zehir, *Usulu'l-fikh*, c. II, s. 76, 81.

⁸³ Serahsî, *Usul*, c. II, s. 66-67; Gazzalî, *el-Müstasfâ*, c.I, s. 126; Âmidî, *el-İhkâm*, c. II, 146-147; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 396; Abdulhusayin Şerefeddin Musevî, *en-Nass ve'l-ictihad*, Kısmi Dirasati'l-İslamiyye, İran, ts., s. 95.

⁸⁴ Serahsi, *Usul*, c. II, s. 66.

⁸⁵ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 982.

Pevdevî'nin bu sözlerinden, icmân ancak kendi misliyle neshedilebileceği anlaşılır. Âlimler onun bu sözlerinden maksadının maslahata dayalı olarak oluşan icmân, bu maslahat ortadan kalktıktan sonra, yeni bir icmâ ile ortadan kaldırılması olduğunu söylemişlerdir.

06. İcmâ-Tahsis İlişkisi

Tahsis sözlükte “belirlemek, kararlaştırmak, daraltmak, bir şeyi kendisiyle ortak olmayan diğer şeylerden ayırt etmek” manalarına gelir⁸⁶. Fıkıh Usulünde ise tahsis, âmın bir delile dayalı olarak umum anlamından çıkarılıp kapsamında bulunan bir kısım fertlerine hasredilmesidir⁸⁷. Delil bulunmadığı halde bir lafzın vazolunduğu hakiki anlamından başka bir manaya gidilmesi dil kurallarına aykırı olduğu için onu bu manayı ifade etmeye sevkeden bir delilin bulunması şarttır. Bunun daha iyi anlaşılabilmesi için Ömer Nasuhi Bilmen'in bu konuda söylediklerine bakmakta yarar vardır. Ona göre tahsis âm olan bir sözü kapsadığı fertlerinden bazılarına hasretmektir ki bu, beyan, tağyir kabilindedir. Mesela, namaz her müslümana farzdır, bâliğ olmayan Müslümanlara farz değildir. Bu farziyyet, sadece akıllı olan Müslümanlara hasredilmiş olur⁸⁸.

Bütün bunlardan tahsisin âm olan bir hüküm, bir söz ile kapsadığı fertlerden bir kısmına has kılınması olduğu anlaşılır.

Fakihlerin büyük çoğunluğu hüküm veya haber içermesine bakmadan umum ifade eden bütün lafızlarda tahsisin geçerli ve caiz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü tahsisin gerçekleşmesi aklın imkânsız olmadığı gibi dilde de bunun kullanıldığı tümevarım metoduyla sabittir. Mesela, “...müşrikleri öldürün...”⁸⁹ ayetindeki “müşrikler” kelimesinden kâfirlerin bir kısmı kastedilmiştir.

⁸⁶ İsmail b. Hammad Cevherî, *es-Sihah Tacu'l-lugat ve Sihahu'l-Arabiyye*, c. I-VII, Daru'l-İlm li'l Melayin, Beyrut, 1984, c. I, s. 349; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. VII, s. 24; Muhammed Ali b. Ali et-Tehânevî, *Keşşâfü Istulâhâti'l-Fünûn*, (Ahmed Hasan'ın Haşîye'si ile birlikte), c. I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, c. I, s. 428; ayr. bkz. Hanbelî, *Usulü'l-Fıkh*, s. 119.

⁸⁷ Ferhat Koca, *İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İSAM Yayınları, İstanbul, 1996, s. 102; Şaban, *Usulu'l-fıkh*, s. 349.

⁸⁸ Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 25.

⁸⁹ Tevbe, 9/5.

Usulcüler arasında tahsisin caiz oluşu o kadar yaygındır ki “bir kısmı tahsise uğramayan hiçbir âmm yoktur” sözü darb-ı mesel olmuştur. Bu söz genel bir kural olarak söylenmiştir. Çünkü Kur’an’da tahsis edilmemiş âmm lafızlar yine de mevcuttur⁹⁰.

Fakihlerin çoğunluğu âmmın tahsisini caiz gördüğü halde, küçük bir grup buna karşı çıkmıştır. Tahsise karşı çıkanlar hükümlerde tahsisin bedâyi⁹¹ gerektireceğini söylerler. Hâlbuki bedânın Allah hakkında imkânsız olduğunu, dolayısıyla tahsisi caiz görmek hükümlerde bedânın varlığının kabul edilmesi anlamına geleceğini iddia etmişlerdir. Yine onlara göre haberlerin tahsis edilebilir olması onların yalan olmasını gerektirir.

Tahsisin bedâyi gerektireceği iddiası doğru değildir. Çünkü tahsis ancak bir delil ile yapılabilir. Delilin varlığı bu ihtimali gerçek haline getiren ve mütekellimin maksadını ve iradesini açıklayan bir unsurdur. Maksadın açıklandığı yerde yalan, vehim ve bedânın bulunması mümkün değildir.

Âmm olan hükmü tahsis eden şeye muhassıs denir. İcmâ muhassıs olabilir mi? Bu konu dikkatli bir şekilde incelendiğinde icmâ ile tahsisin caiz ve bizzat vaki olduğu sonucuna varılır⁹². Çünkü bu hususta Amidî şunu söylemektedir: “Ben icmâ ile kitap ve sünnetin tahsis edilebileceği hususunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyorum”⁹³.

Âlimler icmâ ile tahsisin caiz olduğuna dair bazı örnekler vermişlerdir. Örneğin;

- K. Kerim’deki “Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsik kimselerdir.”⁹⁴ ayeti “kadın köle gibi erkek köleye de kazf (iftira) haddinin yarısının vurulması gerektiği” icmâyıyla tahsis edilmiştir.⁹⁵

- Yine K. Kerim’de mirasla ilgili olan Nisa süresinin 11. ayeti (Nisa 4/11), “köle varis olamaz” icmâyıyla tahsis edilmiştir.

⁹⁰ Koca, *Tahsis*, s. 104–105.

⁹¹ Bedâ: Maslahatın gizlilikten sonra ortaya çıkmasıdır.

⁹² Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 115.

⁹³ Âmidî, *el-İhkâm*, c. III, s. 304.

⁹⁴ Nur, 24/4.

⁹⁵ Âmidî, *el-İhkâm*, c. II, s. 304.

Sonuç olarak şu söylenebilir: İcmâ ile tahsis caizdir ve bizzat vuku bulmuştur. Ancak icmâın kitap ve sünnet nasslarıyla tahsisi imkânsızdır. Çünkü icmâ, kitap ve sünnetin yani vahyin sona ermesinden sonra meydana gelen bir delildir.

07. İcmâın Senedi

İcmâın dayandığı şer'î delil demek olan icmâın senedi önemine binaen çalışmanın ikinci bölümünde müstakil olarak ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

4. İBNÜ'L-MÜNZİR

Bu bölümde el-İcmâ adlı eserin yanında birçok eserin de müellifi olan İbnü'l-Münzir'in hayatı ve ilmi kişiliği ele alınacaktır.

10. HAYATI

Tabakat ve tarih kitaplarında İbnü'l-Münzir'in hayatı hakkında doyurucu bilgiye ulaşılamadı. Çalışma boyunca ulaşılabilen eserlerde onun doğumu, nesebi, yetişmesi, ilim tahsili ve ailesi hakkında geniş bilgi elde edilemedi.

100. Adı ve Künyesi

Müellifin asıl adı Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim b. el-Münzir en-Nisaburî'dir⁹⁶. Künyesi Ebu Bekr en-Nisaburî'dir⁹⁷. Ayrıca müellif Harem-i Şerif şeyhi ve müftüsü diye de anılır⁹⁸.

---

⁹⁶ Ebu Ferec Muhammed b. İshak İbnü'n Nedim, *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramazan, Daru'l-Marife, Beyrut, 1994, s. 265; Ebû İshak İbrâhim eş-Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1981, s. 108; Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Kitabu Tezkiretu'l-huffâz*, c. I-V, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts, c. III, s. 782; a. mlf., *A'lâmü'n-Nübelâ*, c. I-XXV, Müessesetü'r-Risale, yy., ts., c. XIV, s. 490; Salâhaddin Halil b. Aybeg es-Safedî, *Kitabu'l-Vâfi bi'l-Vefeyât*, c. I-XXII, yy., 1962, c. I, s. 336; Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir ed-Dimeşkî, *Tabakatu'l Fukahai'sh-Şafiyyin*, thk. Ahmed Haşim, c. I-III, Mektebetu'l-Sikafetu'd-Diniyyetu, ts, c. I, s. 216; Ömer Rıza Kehhale, *Mücemu'l-Müellifin*, c. I-XV, Daru'l İhyai't-Türasil Arabiyye, Beyrut, ts, c. I, s. 115; Fuat Sezgin, *Geschichte Des Arabischen Schrifttums (GAS)*, Leiden, 1967, c. I-II, s. 485, 495; Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158; Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm Kâmûsü Terâcim*, c. I-VIII, Daru'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1992, s. 394;

⁹⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İşraf*, neşredenin girişi, s. 7; a. mlf., *el-İcmâ*, neşredenin girişi, s. 7; a. mlf., *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 13.

⁹⁸ Zehabî, *Tezkiretü'l-huffâz*, c. III, s. 782; Ziriklî, *el-A'lâm*, s. 394; Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158.

Ömer Nasuhi Bilmen, İbnü'l-Münzir'in babası olarak İbrahim b. Abdillâh b. Münzirî Hizâmî diye bir kişiyi zikretmektedir ki bu kişinin ulema ve muhaddis olduğunu ve kendisinden birçok hadis-i şerif rivayet edildiğini belirtmektedir. Ayrıca bu zatın, h. 236 yılında vefat ettiğini de zikretmektedir⁹⁹. Ancak İbnü'l-Münzir'in h. 241 veya 242 yılında doğduğu kabul edilirse zikredilen bu kişinin İbnü'l-Münzir'in babası olması imkânsızdır.

Ulaşılabilen eserlerde İbnü'l-Münzir'in dedesi el-Münzir olarak geçmektedir. Ömer Nasuhi Bilmen ise, İbnü'l-Münzir'in dedesi olarak Abdullâh ve onun (Abdullâh'ın) babası olarak da Münzirî diye bir kişiyi belirtmektedir ki Bilmen'in bu bilgiyi nereden aldığı da belli değildir.

101. Doğumu

Kaynaklarda İbnü'l-Münzir'in doğumu ile ilgili pek bilgiye rastlanılmamakla birlikte müellifin, Ahmed b. Hanbel'in öldüğü (241/855) sıralarda Nisabur'da¹⁰⁰ doğmuş olduğuyla ilgili bir bilgi mevcuttur¹⁰¹. Bunun yanında İbnü'l-Münzir'in h. 242 yılında doğduğu da söylenmiştir¹⁰².

102. Seyahatleri

İbnü'l-Münzir, ilim tahsil etmek için önce Kahire'ye ardından da Mekke'ye gitti ve buraya yerleşti¹⁰³. Müellifin bu seyahatlerini hangi tarihlerde yaptığı, yakın veya uzak başka yerlere seyahat yapıp-yapmadığı hakkında ise bir bilgi mevcut değildir.

103. Vefatı

İbnü'l-Münzir'in ölüm tarihi hakkında ittifak olmayıp kaynaklarda farklı tarihler zikredilmiştir.

⁹⁹ Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 415.

¹⁰⁰ Nisabur hakkında bilgi için bkz. Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, thk. Ferid Abdüaziz el-Cüdfî, c. I-VII, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, c. V, s. 382-384.

¹⁰¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 490; Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158.

¹⁰² İbnü'l-Münzir, *el-İşraf*, neşredenin girişi, s. 7; a. mlf., *el-İcmâ*, neşredenin girişi, s. 7; a. mlf., *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 13; Abdulkadir Şener, *Kitabu'l-İcmâ İslam Hukukçularınca Üzerinde İcmâ Edilen Konular*, Gaye Matbaası, Ankara, 1983, s. 13.

¹⁰³ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158.

Ebu İshak eş-Şirâzî ile onu takip eden İbn Hallikân, İbnü'l-Münzir'in 309 (921) veya 310 (922) yılında vefat ettiğini belirtmişlerdir¹⁰⁴. Ömer Nasuhi Bilmen de İbnü'l-Münzir'in 309 tarihinde vefat ettiğini kabul etmektedir¹⁰⁵. Müellifin, Abdullah Ömer el-Barudî tarafından tahkik edilen el-İşraf adlı eserinde İbnü'l-Münzir'in ölüm tarihi olarak h. 309 verilmektedir. Fakat Zehebî bu tarihin doğru olmadığını, Muhammed b. Yahya b. Amr'ın 316 yılında İbnü'l-Münzir'den ders aldığını belirtmiştir¹⁰⁶. Ayrıca bu görüş Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Belhî'nin İbnü'l-Münzir'den 315 (927) yılında Mekke'de el-İknâ' adlı eserini dinlediği¹⁰⁷ bilgisiyile de çelişmektedir. Bu iki olay da Ebu İshak'ın ortaya koyduğu İbnü'l-Münzir'in 309 veya 310 yılında vefat ettiği bilgisini geçersiz kılmaktadır.

Hayrettin ez-Ziriklî ise İbnü'l-Münzir'in 319 yılında vefat ettiğini bildirmiştir¹⁰⁸. Ancak onun bu bilgiyi hangi kaynaktan aldığı belli değildir.

İbnü'l-Münzir'in vefatıyla ilgili daha yaygın olan ve âlimler arasında da daha fazla kabul gören tarih h. 318 yılıdır¹⁰⁹. Müellifin, Süleymaniye Kütüphanesinin Ayasofya bölümünde bulunan es-Sünen ve'l-İcmâ' ve'l-İhtilaf adlı eserinin üzerinde ölüm tarihi olarak da bu tarih geçmektedir. Ayrıca müellifin, Ebu Hammad Sağır Ahmed b. Muhammed Hanif tarafından tahkik edilen el-Evsat adlı eserinde İbnü'l-Münzir'in ölüm tarihi olarak h. 318 zikredilmektedir.

İbnü'l-Münzir'in ölüm tarihi hakkında ihtilaf bulunmakla birlikte ölüm yeri olarak bütün kaynaklarda Mekke zikredilmektedir¹¹⁰. Bütün bunlardan İbnü'l-Münzir'in h. 318 yılında Mekke'de öldüğü söylenebilir.

¹⁰⁴ Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 108; Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Kitabu Vefeyatu'l-Ayan ve Enbai'z-Zeman*, c. I-VI, Mısır, 1949, c. IV, s. 207.

¹⁰⁵ Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 415.

¹⁰⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 491-492.

¹⁰⁷ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158.

¹⁰⁸ Ziriklî, *el-A'lâm*, s. 394.

¹⁰⁹ Bkz. Safedî, *el-Vâfi*, c. I, s. 336; Şihabuddin Ebulfazl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalanî, *Lisan'ul-Mizan*, c. I-VII, Daru'l Kutubi'l-İslamî, Kahire, ts., c. V, s. 27; Carl Brockelmann, *Geschichte Des Arabischen Litteratur (GAL)*, c. I-II, Leiden, 1943, c. I, s. 191; Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158.

¹¹⁰ Safedî, *el-Vâfi*, c. I, s. 336; Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Tehzibü'l-Esmâ' ve'Lugât* c. I-II, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., c. I, s. 197; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 415; Ziriklî, *el-A'lâm*, s. 395.

104. Yaşadığı Devir

Hicri üçüncü ve dördüncü asırlarda kültürel hareketler arttı, ilmi hayat çeşitlendi ve ilim merkezleri çoğaldı. İlmî kültür açısından bu iki asrın önemi büyüktür. Bu neticeye Ashab-ı Kiramın birinci asırda atmış olduğu temeller sayesinde ulaşıldı. Ashabtan sonra Tabiî fakihlerinin de buna önemli katkıları olmuştur¹¹¹.

Bu altın çağda mutlak müctehid, fakih, ihtilaflarla ilgili eserleri olan büyük imam Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim İbnü'l-Münzir en-Nisaburî doğmuştur¹¹².

11. İLMİ KİŞİLİĞİ

İbnü'l-Münzir, fıkıh ve hadis ilminde zirveye ulaşmıştı. Mekke müftüsü ve Harem-i Şerif şeyhi olarak tanınıyordu ki eserleri de bunu desteklemektedir.

Şirâzî, onun hakkında şunu söylemiştir: “Âlimler arasında ihtilafla ilgili bir eser yazdı ki onun benzeri yoktur. Eserinde âlimlerin ittifak ve ihtilaf ettikleri hususları belirtmiştir”¹¹³.

Nevevî şunları söylemiştir: “el-İcma, İşraf, Evsat ve İhtilafu'l-Ulema adlı eserleri onun ilmi otoritesine, büyüklüğüne delalet eden eserleridir. Bütün âlimler, mezhep görüşlerini naklederken onun eserlerine başvurmuşlardır. Onun eserlerinde çok titiz çalışmaları vardır ki bu konuda kimse ona yaklaşamaz. Ayrıca o sahih ve zayıf hadisleri bilme konusunda da zirvede idi”¹¹⁴.

Zehebî İbnü'l-Münzir'i hafız, âlim, fakih, şeyhu'l-Haram ve emsali olmayan eserlerin musannifi olarak zikretmiştir. Aynı zamanda onun, ihtilaf ve delil ilmini bilmede zirve olduğunu, müctehid olup hiçbir âlimi taklit etmediğini belirtmiştir¹¹⁵. Ayrıca İbnü'l-

¹¹¹ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 11.

¹¹² Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebibekr el-Cevziyye (İbn Kayyım el-Cevziyye), *İ'lâmü'l-Muvakka'in 'an Rabbi'l-Âlemîn*, thk., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, c. I-IV, Beyrut, 1977, c. I, s. 6.

¹¹³ Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 89.

¹¹⁴ Nevevî, *Tehzib*, c. I, s. 196.

¹¹⁵ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, c. III, s. 782.

Münzir'in on kûsur ciltlik büyük bir eserinin olduğunu; bunun, müellifin aynı zamanda tevil ilminde de zirvede olduğuna işaret ettiğini söylemiştir¹¹⁶.

Sübki, müellifi Mekke'de ikamet etmiş büyük âlimlerden birisi olarak ve aynı zamanda hafız, imam ve müctehid olarak zikretmiştir¹¹⁷.

İbn-i Hümâm¹¹⁸ onun hakkında şunları söylemiştir: “Öyle insanlar vardır ki onların görüşlerine itimat edilir. İbnü'l-Münzir bunlardandır”¹¹⁹.

110. Hocaları

İbnü'l-Münzir, çeşitli bölgelerdeki birçok âlimden ilim öğrendi. Hocalarının çok olması, birçok yerden ilim öğrenmesi, farklı mezhep ve kültürleri cem etmesi farklı görüşleri ifade etmesine ve onların hakkında ince anlayış sahibi olmasına zemin hazırlamıştır.

Hadis, tefsir ve fıkıh gibi ilimlerde büyük bir birikim ve kabiliyeti olan İbnü'l-Münzir'in Fıkıh sahasında kimden ders aldığı kaydedilmemekle birlikte¹²⁰ Zehebî, onun Şafii fakihlerinden ders aldığını belirtmiştir¹²¹.

İbnü'l-Münzir, Muhammed b. Meymun, Muhammed b. İsmail es-Sâîğ, Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem¹²², Rebî b. Süleyman el-Murâdî, Bekâr b. Kuteybe, Zühli, İshak b. İbrahim ed-Deyrî¹²³, Ali b. Abdulaziz gibi âlimlerden hadis dinledi¹²⁴.

¹¹⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 492.

¹¹⁷ Tâceddin Abdülvehhâb b. Ali Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, thk. Mahmut Muhammed et-Tanahî, c. I-X, Hicr Yayınları, yy., 1992, c. III, s. 102.

¹¹⁸ İbn Hümâm'ın hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Hakkı Aydın, *Sivaslı İbn-i Hümâm Hayatı ve Eserleri*, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, Sivas.

¹¹⁹ Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Hümâm, *Fethu'l-Kadir (Hidaye, İnye ve Haşiyesi ile birlikte)*, c. I-X, Kahire, 1970, c. V, s. 260.

¹²⁰ Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 108.

¹²¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 491.

¹²² Hayatı hakkında bkz. Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 206.

¹²³ Hayatı hakkında bkz. Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 219.

¹²⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 490; a. mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, c. III, s. 782; a. mlf., *Târîhu'l-islâm*, c. 22, s. 569; Sübkî, *Tabakât*, c. II, s. 102; İbn Kesir, *Tabakat*, c. I, s. 216-217; Kallek, “İbnü'l-Münzir”, *DİA*, c. XXI, s. 158.

İbnü'l-Münzir'in hadis dinlediği kaydedilen bu hocaların yanında “el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma ve'l-İhtilaf” adlı eserinin başında müellifin hayatının anlatıldığı kısımda şu hocalardan da ders aldığı kaydedilmektedir: Ebu Hatim er-Razî, Ebu Said, İbrahim b. İshak, İbrahim b. el-Haris, İbrahim İbn Abdullah, İbrahim b. Muhammed, İbrahim b. Merzuk, İbrahim b. Mabed, İbrahim b. Munkız, Ahmed b. Abdulcebbar, Ahmed b. el-Mübarek, İshak b. İbrahim¹²⁵, İsmail b. Ammar, İsmail b. Kuteybe, Cabir b. Mansur, Hatim b. Mansur, Hasan b. Affan, Hasan b. Ali¹²⁶, Hammad b. Ebu Hammad, Halid b. Yusuf, Zekeriya b. Davud, Said b. Abdullah, Süleyman b. Şuayb, Allan b. el-Muğire, Abdullah b. Ahmed b. Ebu Meysere, Abdullah b. el-Hasan, Abdullah b. Muaz, Ali b. el-Hasan, Ali b. Abdurrahman b. el-Muğire, Ali b. Abdülaziz, el-Fazl b. Sehl el-Ağrar, Muhammed b. Ahmed es-Sekafî, Muhammed b. İshak b. Cezime, Muhammed b. Tevbe, Muhammed b. Hallaf b. Şuayb, Muhammed b. Sehl, Muhammed b. Salih Ebu Cafer, Muhammed b. es-Sabah, Muhammed b. Abdullah b. Sehl, Muhammed b. Abdulvehhab, Muhammed b. Ali en-Neccar, Muhammed b. Nasr, Muhammed b. Yahya, Musa b. Harun, Nebil b. Ammar, Nasr b. Zekeriya, Hişam b. İsmail, Yahya b. Ahmed, Yahya b. Muhammed b. Yahya, Yezid b. Abdussamed ed-Dimeşkî ve Yusuf b. Musa¹²⁷.

111. Öğrencileri

İbnü'l-Münzir'den İbn Hibban, İbnü'l- Mukrî el-İsfahanî, Ebu Tahir Muhammed b. İbrahim el-İsfahanî, Hasan b. Ali b. Şaban ve kardeşi Hüseyin b. Ali ve Muhammed b. Yahya b. Ammar ed-Dimyâtî gibi âlimler ders okumuşlardır¹²⁸.

112. Eserleri

Tabakat kitaplarında İbnü'l-Münzir'in Nisabur'da doğduğu ve Mekke'ye gidip buraya yerleştiği belirtilmiş ancak buraya ne zaman gittiği ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Mekke, bütün Müslümanların ve âlimlerin hac veya umre nedeniyle yolculuk yaptıkları bir

¹²⁵ Hayatı hakkında bkz. Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 219.

¹²⁶ Hayatı hakkında bkz. Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 225.

¹²⁷ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredeninin girişi, s. 14-15.

¹²⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 490-491; a. mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, c. III, s. 782; a. mlf., *Târîhu'l-İslâm*, c. 22, s. 569; Sübkî, *Tabakât*, c. II, s. 102; İbn Kesir, *Tabakat*, c. I, s. 217; Kallek, “İbnü'l-Münzir”, *DİA*, c. XXI, s. 158; İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, neşredeninin girişi, s. 7; a. mlf., *el-Evsat*, neşredeninin girişi, s. 15; a. mlf., *el-İşraf*, neşredeninin girişi, s. 7.

şehirdir. Bu sebeple birçok büyük âlimin burada bir araya gelmesine imkân doğuyordu. İbnü'l-Münzir Mekke'de ikamet etmesi nedeniyle bu fırsatlardan yeteri kadar istifade etmiştir. Bu sebeple, Fıkıh ilmi sahasında birbirinden değerli, halâ istifade edilen birçok eser kaleme almıştır. Eserleri şunlardır:

el-İşrâf alâ Mezâhibi ehli'l-İlm: İbnü'l-Münzir'in, araştırmacılar tarafından farklı farklı isimlendirilen bu eserine “el-İşraf”¹²⁹, “el-İşraf ala Mezahıbu'l-İşraf”¹³⁰, “Kitabu'l-İşraf fi İhtilafi'l-Ulema”¹³¹, “el-İşraf ala Mezahib'i ehli ilm”¹³² isimleri verilmiştir.

Müellif bu eserde ele aldığı münâkehât, muamelât ve cinâyâtla ilgili konularda kendinden önceki âlimlerin fikirlerini delilleriyle birlikte inceledikten sonra o konudaki kendi görüşünü vermektedir¹³³.

Müellifin bu eseri üzerinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Öğretim Üyesi İbrahim Çalışkan'ın bir çalışma yaptığı bilinmektedir.

el-İcmâ: Bu çalışmanın üçüncü bölümüne de konu olan müellifin bu eserine ulaşılan bütün kaynaklarda “el-İcmâ” adı verildiği görülmüştür¹³⁴. Sadece müellifin Ebu Hammad tarafından neşredilen nüshasının giriş kısmında naşir tarafından bu esere “icmâü'l-ümme” ismi de verilmiştir¹³⁵. Ancak bu isme (icmâü'l-ümme) ulaşılan diğer kaynaklarda rastlanılmamıştır.

Müellif bu eserde, kendi zamanına kadar âlimlerin üzerinde icmâ ettikleri kabul edilen konuları toplayıp fıkıh bablarına göre maddeler halinde zikretmiştir¹³⁶. “Kitabu't-Taharet ve'l-Miyah” ile başlayıp “Kitabu'l-Vekâlet” ile biten eser toplam altmış iki “kitab”tan

¹²⁹ Nevevî, *Tehzib*, c. I, s. 196; Safedî, *el-Vâfi*, c. I, s. 336; İbn Kesir, *Tabakat*, c. I, s. 216; İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, c. V, s. 27; Kehhale, *Mücemu'l Müellifin*, c. I, s. 115.

¹³⁰ Mustafa b. Abdullah el-Kostaniyye er-Rumî el-Hanefî Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunün 'an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funun*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c. I-II, Beyrut, 1992, c. I, s. 103.

¹³¹ Zehebî, *Alam'un-nübela*, c. XIV, s. 490; a. mlf., *Tezkiret'ul-Huffaz*, c. III, s. 782; a. mlf., *Tarihu'l-İslam*, c. 22, s. 568; Sübkî, *Tabakat'uş-Şafiyyin*, c. II, s. 102.

¹³² Ziriklî, *el-'Alâm*, s. 394.

¹³³ Kallek, “İbnü'l-Münzir”, *DİA*, c. XXI, s. 159.

¹³⁴ Nevevî, *Tehzibul Esmâ*, c. I, s. 197; Zehebî, *Alam'un-nübela*, c. XIV, s. 490; a. mlf., *Tezkiret'ul-Huffaz*, c. III, s. 782; Safedî, *Vâfi*, c. I, s. 336; İbn Kesir, *Tabakat*, c. I, s. 216; Sübkî, *Tabakat*, c. II, s. 102; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunün*, c. II, s. 1385; Kehhale, *Mücemu'l Müellifin*, c. I, s. 115.

¹³⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, neşredenin girişi, s. 10.

¹³⁶ Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 51; Aybakan, *İcmâ*, s. 141-142; Kallek, “İbnü'l-Münzir”, *DİA*, c. XXI, s. 159.

oluşmaktadır ki bunlardan ilki olan Kitabu't-Taharet ve'l-Miyah kendi içinde üç “bab”a ayrılmaktadır. Böyle bir taksim sadece bu ilk kitabta yapılmıştır. Müellif eserde âlimlerin üzerinde icmâ ettikleri toplam 767 maddeyi ele almıştır ki bazı konularda bir-iki kişinin muhalefeti vardır. Müellif bunları ilgili yerlerde belirtmiştir. Örneğin; üçüncü ve beşinci maddeler gibi.

Bu eser müellifin İhtilafu'l-Ulema adlı eseri ile birlikte “Kitabu'l-İcmâ ve İhtilafu'l-Ulema” adıyla Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde mevcuttur. (Demirbaş no: 001011) Bu kitap Fuad Abdulmun'im Ahmed (Devha 1401, 1402; İskenderiye 1402, 1411/1991; Katar 1987), Ebu Hammâd Sağır Ahmed b. Muhammed Hanif (Riyad 1402/1982), Abdullah Ömer el-Bârûdî (Beyrut 1406/1986) ve Muhammed Ali Kutup (Beyrut 1987) tarafından neşredilmiştir¹³⁷.

el-İcmâ Türkiye’de Abdulkadir Şener tarafından Türkçeye tercüme edilip “Kitabu'l-İcmâ: İslam Hukukçularınca Üzerinde İcmâ Edilen Konular” (Ankara, 1983) adıyla neşredilmiştir. Ayrıca eser DİB Kayseri İhtisas Merkezi öğrencilerinden M. Eroğlu tarafından da Türkçeye tercüme edilmiştir.

el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcmâ' ve'l-İhtilâf: İbnü'l-Münzir'in el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcmâ' ve'l-İhtilâf adlı bir eseri vardır ki bu eser bazı kaynaklarda “Kitabu'l-Evsat”¹³⁸, bazılarında “el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcmâ' ve'l-İhtilâf”¹³⁹ şeklinde geçmektedir.

Müellif, adını zikretmediği başka bir eserinden ihtisar ettiğini belirttiği eserde birçok âlimin görüşlerini delilleriyle birlikte zikrettikten sonra tercih ve ictihadlarda bulunmaktadır¹⁴⁰. Bu eser Ebu Hammad Sağır Ahmed b. Muhammed Hanif tarafından neşredilmiştir.

¹³⁷ Kallek, “İbnü'l-Münzir”, *DİA*, c. XXI, s. 159.

¹³⁸ Nevevî, *Tehzîb*, c. I, s. 196; İbn Kesir, *Tabakat*, c. I, s. 216; Sübkî, *Tabakât*, c. II, s. 102.

¹³⁹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunün*, c. I, s. 201–202; Ziriklî, *el-' Alâm*, s. 394; Brockelmann, *GAL*, c. I, s. 191.

¹⁴⁰ Kallek, “İbnü'l-Münzir”, *DİA*, c. XXI, s. 159.

el-İknâ': İbnü'l-Münzir'in bu eseri furuu fıkıhla ilgilidir. Muhtelif konulara ilişkin hükümlerin delilsiz olarak zikredildiği eser, Eymen b. Salih Şaban (Kahire 1514/1994) ve Abdullah b. Abdülaziz el-Cibrin (I, II, Riyad, 1408, 1414) tarafından yayınlanmıştır¹⁴¹.

et-Tefsir: İbnü'l-Münzir'in Kur'an-ı Kerim'in tamamını tefsir ettiği eseridir. Müellif, Kur'an'ı Kur'anla, hadisle, Sahabe, Tabiin ve Tebei Tabiin sözleriyle tefsir etmiştir. Bu metod, selefin tefsir metodudur ki İbnü'l-Münzir'in çağdaşı olan Taberî'nin tefsiri de bu şekilde yazılmıştır¹⁴².

İbnü'l-Münzir, on ciltten daha geniş bir hacimde olduğu söylenen eserini kendisi isimlendirmemiştir. Bu yüzden kaynaklarda "Tefsiru'l-Kur'an-ı Kerim"¹⁴³, "et-Tefsir"¹⁴⁴, "Tefsiru İbni'l-Münzir"¹⁴⁵ gibi isimlerle geçmektedir.

Zehebî, İbnü'l-Münzir'in on cildi aşkın bir tefsirinin bulunduğunu, bu eserinde onun tevil ilminde de önde gelen âlimlerden olduğunu gösterdiğini söylemiştir¹⁴⁶.

Günümüzde İbnü'l-Münzir'in bu eserinin bir kısmı (Bakara 2/27. ayet ile Nisa 4/94. ayet arası) Almanya'da Gotha kütüphanesinde bulunmaktadır. Ayrıca İbn Ebi Hatim er-Razî' kendi tefsirinin kenarında İbnü'l-Münzir'in tefsirinden bazı alıntılar yapmıştır ki er-Razî'nin bu tefsiri Süleymaniye kütüphanesinde mevcuttur.

Rihletü'l-İmam eş-Şafii ile'l-Medineti'l-Münevvere: İbnü'l-Münzir'in Rihletü'l-İmam eş-Şafii ile'l-Medineti'l-Münevvere adlı bir eseri vardır¹⁴⁷.

es-Sünen ve'l-İcmâ' ve'l-İhtilaf: İbnü'l-Münzir, kendisinin Kitabü's-Sünen adlı bir eserinin olduğunu bizzat kendisi açıklamıştır¹⁴⁸. Sübkî, müellifin bu eserinin kapsamlı ve dopdolu bir eser olduğunu söylemiştir¹⁴⁹.

¹⁴¹ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159; ayr. bkz. Kehhale, *Mücemu'l-Müellifin*, c. I, s. 115.

¹⁴² İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 20.

¹⁴³ Ziriklî, *el-'Alâm*, s. 394; Brockelmann, *GAL*, c. I, s. 191; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 20; a. mlf., *el-İcmâ*, neşredenin girişi, s. 10.

¹⁴⁴ İbn Kesir, *Tabakat*, c. I, s. 216; Sübkî, *Tabakât*, c. II, s. 102; Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159.

¹⁴⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zuniin*, c. I, s. 440.

¹⁴⁶ Zehebî, ' *Alâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 492.

¹⁴⁷ Brockelmann, *GAL*, c. I, s. 485–486; Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159.

el-Mebsut: Araştırmacılar, İbnü'l-Münzir'in el-Mebsut adlı bir eserinin olduğunu zikretmişlerdir¹⁵⁰. Aynı zamanda bu eserin, müellifin el-İşraf adlı eserinden daha hacimli olduğunu ve âlimler arasında vuku bulan ihtilafları içerdiğini belirtmişlerdir¹⁵¹.

el-İktisad fi'l-İcmâ' ve'l-Kıyas: Katip Çelebi, İbnü'l-Münzir'in iki ciltlik el-İktisad fi'l-İcmâ' ve'l-Kıyas adlı eseri olduğunu kaydetmiştir¹⁵².

İhtilafu'l-Ulema: Hayrettin ez-Ziriklî ve Ebu Hammad, İbnü'l-Münzir'in "İhtilafu'l-Ulema" adlı bir eserinin olduğunu söylemişlerdir¹⁵³. Bu eserin, taharet kitabı ile Cuma bölümlerini ihtiva eden bazı kısımları mevcuttur ki bunların mevcut olduğu bir nusha Mısır'da bir kütüphanede bulunmaktadır.

İsbatü'l-Kıyas: Bazı kaynaklarda İbnü'l-Münzir'in "İsbatü'l-Kıyas" adlı bir eseri olduğu belirtilmiştir¹⁵⁴.

Mesâil fi'l-Fıkh: İbn Nedim, İbnü'l-Münzir'in "Mesâil fi'l-Fıkh" adlı bir eserinin olduğunu belirtmiştir¹⁵⁵.

Teşrifü'l-Gani ale'l-Fakir: İbn Hacer, İbnü'l-Münzir'in "Teşrifü'l-Gani ale'l-Fakir" adlı bir eseri olduğunu ve buna Ebu Said el-Arabî'nin "Teşrifü'l-Fakir ale'l-Gani" isimli bir reddiye yazdığını belirtmiştir¹⁵⁶.

Camiü'l-Ezkâr: Başta Keşfu'z-Zunün'da olmak üzere bazı eserlerde İbnü'l-Münzir'in "Camiü'l-Ezkâr" adlı bir eserinin olduğu belirtilmiştir¹⁵⁷.

¹⁴⁸ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 22.

¹⁴⁹ Sübkî, *Tabakât*, c. II, s. 102, 105.

¹⁵⁰ İbn Hallikan, *Vefeyatu'l-Ayan*, c. IV, s. 207; Zehebî, ' *Alâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 490; a. mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, c. III, s. 782; Safedî, *el-Vâfi*, c. I, s. 336; İbn Kesir, *Tabakat*, c. I, s. 216; Ziriklî, *el-'Alâm*, s. 394.

¹⁵¹ İbn Hallikan, *Vefeyatu'l-Ayan*, c. IV, s. 207; Safedî, *el-Vâfi*, c. I, s. 336.

¹⁵² Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunün*, c. I, s. 135.

¹⁵³ Ziriklî, *el-'Alâm*, s. 394; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 24.

¹⁵⁴ İbnü'n-Nedim, *Fihrist*, s. 265; ayr. bkz. Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 37.

¹⁵⁵ İbnü'n-Nedim, *Fihrist*, s. 265; ayr. bkz. Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159.

¹⁵⁶ İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, c. V, s. 27-28.

¹⁵⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunün*, c. I, s. 534; Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 38.

Hüccetü'n-Nebi: İbnü'l-Münzir'in "Hüccetü'n-Nebi" adlı bir eseri vardır¹⁵⁸.

Kitabü's-Siyase: Bazı kaynaklarda İbnü'l-Münzir'in "Kitabü's-Siyase" adlı bir eseri olduğu zikredilmiştir ki bu eser 1977 yılında Kuveyt'te "en-Nefâisu'l-İslamiyyetu'l-Mutenasire" adıyla yayınlanmıştır¹⁵⁹.

İbnü'l-Münzir'in bu eserlerinin yanında klasik kaynaklarda yer almayan ancak ona nispet edilen "Edebu'l-İbad"¹⁶⁰, "Cüz'ü İbn'ül-Münzir"¹⁶¹, "Cüz'ü İbn'ül-Münzir an İbn'un-Neced ve İbn Dinar"¹⁶², "Kitabü Ahkami Tariki's-Salat"¹⁶³ adlı eserleri de vardır.

Ziyadat ala Muhtasarı'l-Müzenî: Fuad Sezgin, İbnü'l-Münzir'e "Ziyadat ala Muhtasarı'l-Müzenî" adlı bir eser daha nispet etmektedir¹⁶⁴. Ancak bu eser İbn Ziyad en-Nisaburî'nin Ziyadat'ı olmalıdır. Çünkü bu iki müellifin, künye, nisbe, doğum yerleri ve yaşadıkları zaman aynıdır¹⁶⁵.

113. Mezhebi

İbnü'l-Münzir, hem hafız hem muhaddis hem de büyük bir fıkıh âlimidir. Mutlak müctehid olup hiçbir âlimi taklit etmiyordu¹⁶⁶. Ancak Şafii mezhebinin usulünü kullandığı için bu mezhep mensupları içinde sayılmış ve biyografi eserlerinde yer almıştır¹⁶⁷. Muhammed b. Ahmed el-Makdisi kendi zamanında mevcut yirmi sekiz mezhep arasında Hanbeliyye, Rahuviyye, Evzâiyye ve Münzirîyye olmak üzere dört hadis mezhebini saymakta, Yemen'de yaygın olan mezhepleri zikrederken de Meâfir bölgesinde İbnü'l-Münzir'in mezhebinin taklit edildiğini söylemektedir¹⁶⁸.

¹⁵⁸ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 39.

¹⁵⁹ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 36.

¹⁶⁰ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159; İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 37.

¹⁶¹ İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 36.

¹⁶² İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 36.

¹⁶³ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159.

¹⁶⁴ Sezgin, *GAS*, c. I, s. 493-496.

¹⁶⁵ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 159.

¹⁶⁶ İbnü'n-Nedim, *Fihrist*, s. 265; Ziriklî, *el-'Alâm*, s. 394; Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158; İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, neşredenin girişi, s. 7; a. mlf., *el-Evsat*, neşredenin girişi, s. 15.

¹⁶⁷ Bkz. Zehebî, *'Alâmü'n-nübelâ*, c. XIV, s. 491; Sübkî, *Tabakât*, c. II, s. 102-108.

¹⁶⁸ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158.

Bu bilgilerden İbnü'l-Münzir'in, bir yandan görüşleri etrafında müstakil bir mezhep oluştuğu ve çok dar bir çevrede de olsa taklit edildiği, diğer yandan da Şafii usulünü kullanması sebebiyle Şafii mezhebi mensupları arasında sayıldığı anlaşılmaktadır¹⁶⁹.

---

¹⁶⁹ Kallek, "İbnü'l-Münzir", *DİA*, c. XXI, s. 158.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İCMÂN SENEĞİ

Bu bölümde önce sened kelimesini tanımı yapılacak daha sonra icmân senedinin ne anlama geldiği üzerinde durulacaktır. Son olarak da icmâa sened olabilecek deliller ele alınacaktır.

20. Senedin Tanımı

Sened kelimesi sözlükte fiil olarak dayanmak, yaslanmak, güvenmek, dağa çıkmak, yukarı çıkmak, desteklemek, dayandırmak anlamlarına geldiği gibi¹⁷⁰ isim olarak da destek, dayanak, arkalık, senet, ravi zinciri gibi anlamlara gelmektedir¹⁷¹. İstılahı olarak sened ise, hem Hadis hem de Fıkıh ilminde kullanılmaktadır. Bu yüzden önce Hadis ilmindeki tanımını sonra da Fıkıh Usulü ilmindeki tanımını ele almak yerinde olacaktır.

Hadis ilminde sened, biri diğerinden almak ve nakletmek şartıyla hadis rivayet eden kişilerin Resulullah'a (s.a.v.) kadar sıralandığı kısımdır. Bir anlamda bu kısım o hadisi nakleden ravilerin isim zinciridir. Hadisin sonraki nesillere kimler aracılığıyla ulaştığını gösteren belgedir¹⁷².

Fıkıh Usulünde icmâ delili işlenirken sened terimi kullanılmaktadır. İcmân senedi, müctehidlerin üzerinde icmâ ettikleri hükme varırlarken dayandıkları delil demektir¹⁷³. Buna icmân senedi¹⁷⁴ dendiği gibi, icmân sebebi¹⁷⁵, icmân müstenedi¹⁷⁶, icmân vechi¹⁷⁷

¹⁷⁰ Arif Erkan, *el-Beyan Arapça-Türkçe Büyük Sözlük*, Huzur Yayınları, İstanbul, 2006, s. 675.

¹⁷¹ Mutçalı, *Sözlük*, s. 411.

¹⁷² İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü*, 7. Basım, İFAV Yayınları, İstanbul, 1998, s. 29.

¹⁷³ Şaban, *Usulu'l-fıkh*, s. 120; Abdülhamid, *Vasit*, s. 137; Zuhaylî, *Usulu'l-fıkh*, c. I, s. 558; ayr. bkz. Keleş, *İcmâ*, s. 249; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 80; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152.

¹⁷⁴ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 178; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 165; Şaban, *Usulu'l-fıkh*, 120; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 80; Keleş, *İcmâ*, 249; Cin- Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152.

¹⁷⁵ Serahsî, *Usul*, c. 1, s. 301; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 80; Keleş, *İcmâ*, s. 249.

de denmektedir. Bu çalışmada mutlak olarak sened lafzı kullanıldığı zaman bu anlamdaki sened kastedilecektir. Zira bu tezin konusu icmân senediyle ilgilidir.

21. Senedin Lüzumu

Delilsiz hüküm vermenin doğru olmadığı açıktır. Bu genel prensibe bağlı olarak, Fıkıh ilminde hükümler belli kurallara göre delillerden elde edilir. Delil doğruya ulaştırıcı bir vasıtaadır.

Ümmet-i Muhammed'den olan müctehidlerin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra herhangi bir zaman dilimi içerisinde şer'î bir hüküm üzerinde ittifak etmeleri demek olan icmân da delilsiz olarak gerçekleşmesi düşünülemez. Oluşan herhangi bir icmân mutlaka bir delili vardır. Zaten icmân senedi denince de dayandığı bu delil kastedilir¹⁷⁸. Aksi halde bilmeden ve delilsiz olarak dinde söz söylemek kesin olarak yanlış, heva ve hevese göre görüş beyan etmektir. Bu ise caiz değildir¹⁷⁹.

Bununla beraber icmâ için bir senedin bulunmasının şart olmadığını ileri süren şaz bir görüşe sahip bazı ilim adamlarının varlığına işaret edilmiştir.

Âlimlerin büyük bir çoğunluğuna göre icmâ için bir senedin bulunması gerekir. Senedi olmadan icmâ oluşamaz. Farklı görüş ve amaçlara sahip bulunan insanların bir sebep olmadan aynı görüşü paylaşmaları mümkün değildir¹⁸⁰.

Ayrıca, icmâ ehlini oluşturan müctehidler başlı başına hüküm koyma mercii değildir. Çünkü şer'î hükümlerin asıl koyucusu Şarîdir. Müctehidler, Şarînin ortaya koyduğu prensipler çerçevesinde hükümleri istinbat ederler. Çıkdıkları sonuçlarda ittifak olursa bu bir icmâ olur¹⁸¹.

¹⁷⁶ Keleş, *İcmâ*, s. 249; Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152.

¹⁷⁷ Cin-Akgündüz, *Hukuk Tarihi*, c. I, s. 152.

¹⁷⁸ Keleş, *İcmâ*, s. 249.

¹⁷⁹ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 178.

¹⁸⁰ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983; Ebu Zehra, *Ebu Hanife*, 339; Keleş, *İcmâ*, s. 250.

¹⁸¹ Keleş, *İcmâ*, s. 250.

Ayrıca senedsiz icmâ, Allah'ın (c.c.) dininde şahsi görüşe göre hükmetmeye ve Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra yeni bir delil ihdas etmeye götürür. Bu durum ise kabul edilemez¹⁸².

Cumhurun aksine bazıları ise icmâm bir sened olmaksızın gerçekleşebileceğini ileri sürmüşlerdir¹⁸³ ki Amidî, bu görüş sahiplerini şaz bir grup olarak nitelendirmiştir¹⁸⁴. Bununla beraber araştırma boyunca ulaşılan eserlerde bu görüşe sahip bir mezhep veya fırka ismi tespit edilemediği gibi şahıs ismi de tespit edilemedi. Bunlara göre Allah (c.c.), müctehidler doğruyu seçmeye muvaffak kılar ve içlerinde bu hususta zorunlu bir ilim yaratarak doğruyu ilham eder¹⁸⁵.

Buhârî, “Keşf’ul-Esrar”da icmâm senede ihtiyacı olmadığını savunanların ileri sürdükleri delilleri ve bunların değerlendirmelerini şu şekilde özetlemiştir:

1. Allah Teala'nın müctehidlerde bu hususta zorunlu bir ilim meydana getirmesi olmayacak bir şey değildir. Allah'a (c.c.) nispetle böyle bir şey imkân dâhilindedir. Bu yüzden senedi olmadan da icmâm oluşması mümkündür. Hamamcı ücretinin caiz oluşu üzerine gerçekleşen icmâ bunun bir örneğidir¹⁸⁶.

Böyle bir istidlalin sağlam ve doğru bir delil getirme olmadığı açıktır. Çünkü Allah Teala'ya nispetle caiz olan her şey vuku bulacak veya vuku bulabilir diye bir durum yoktur. Allah Teala'nın herhangi bir dağı altın yapması da mümkündür. Ama Allah'a (c.c.) nispetle bu caizdir diye hiçbir zaman bunun üzerine bir takım hükümler bina edilemez¹⁸⁷.

Hamamcı ücretinin caiz oluşundaki icmâmın dayanağı ise örfür. Örf de Maide 5/89 ayetinde belirtildiği üzere şer'î bir delildir¹⁸⁸.

¹⁸² Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 222.

¹⁸³ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 221.

¹⁸⁴ Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 221; ayr. bkz. Abdülhamid, *Vasit*, s. 137.

¹⁸⁵ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983.

¹⁸⁶ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983.

¹⁸⁷ Keleş, *İcmâ*, s. 251.

¹⁸⁸ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 223; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 81.

2. İcmâ, Fıkhın kaynaklarından birisidir ve hüccettir. Şayet icmân hüccet olmasında bir delile ihtiyaç olmuş olsa o zaman üzerinde icmâ edilen hükmün ispatında bu delil hüccet olur. İcmân delilliliğinin bir anlamı kalmaz¹⁸⁹. Bu nedenle icmâ için ayrıca bir delil gerekmez.

Bir senede dayanmakla icmâ faydasızdır denemez. Çünkü bir senede dayanarak icmâ oluştuğundan sonra artık delil o icmâ olur. Ayrıca ittifak meydana gelmeden önce sened teşkil eden zanni delile muhalefet caiz iken ittifaktan sonra muhalefet haram olur¹⁹⁰. Bu yüzden icmân bir senede dayanması onun delilliğine bir zarar vermez.

Ayrıca ileri sürülen bu delile göre hareket edilecek olursa o zaman icmân bir delile dayalı olarak oluşmaması lazım gelir. Kimse de böyle bir iddiada bulunmuyor. Yani delile dayalı olarak icmân oluşmasını kabul ediyorlar. Çünkü ihtilaf, delilin şart olup-olmadığı yolundadır. Yoksa delilin bulunması hususunda değil¹⁹¹.

Bu iddianın geçersizliği Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözünün delilliği göz önüne alınınca da ortaya çıkar. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözü ittifakla delildir. Bilindiği gibi, O, söylediğini bir yere dayanarak söylemektedir. Bu yer, Necm Süresi üç ve dördüncü ayetlerde ifade edildiği gibi kendisine gelen vahiydir¹⁹². Ümmetin konumu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) konumundan daha üstün olamayacağına göre ümmet de delile dayanarak hüküm vermek zorundadır¹⁹³.

Üstelik icmâ, müctehid olan ilim adamlarının görüş birliğidir. Böylesi mümtaz ilim adamlarının hiçbir delile dayanmadan, bir istinbat metodu kullanmadan kuralsız olarak rast gele görüş birliğine varmaları düşünülemez. Öyleyse icmâ için bir senedin bulunması zorunludur. İcmân mutlaka bir senede dayanması gerektiğini savunan cumhurun bu konudaki en güçlü delili, Sahabenin icmâ ettikleri bütün meselelerde bir delile dayanmış olmalarıdır¹⁹⁴. İcmân bir delile dayanması müctehidlerin o mesele hakkında heva ve

¹⁸⁹ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 223.

¹⁹⁰ Keleş, *İcmâ*, s. 251.

¹⁹¹ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983; Keleş, *İcmâ*, s. 251.

¹⁹² Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 222.

¹⁹³ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. III, s. 983; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 222.

¹⁹⁴ Keleş, *İcmâ*, s. 252.

heveslerine göre hareket etmediklerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu yüzden icmâın bir senedinin olması daha uygun olacağını düşünmekteyiz.

22. İcmâa Sened Olan Deliller

İcmâın senedinin, müctehidlerin üzerinde icmâ ettikleri hükme varırlarken dayandıkları delil demek olduğu daha önce belirtilmişti. Şimdi icmâ için sened olabilecek deliller üzerinde durulacaktır.

220. Kitap

İcmâın delilliğini kabul eden ve icmâ için bir senedi zorunlu gören cumhura göre kitabın icmâa sened olması konusunda bir ihtilaf yoktur. Âlimlerin tamamına göre Kur'an icmâa sened olabilir¹⁹⁵.

Âlimler, icmâın senedinin kitaptan bir delil üzerinde gerçekleştiğine dair çeşitli örnekler vermişlerdir. Bunlardan ikisini zikretmekle yetinilecektir. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde senedinin kitap olduğu birçok örnek mevcuttur.

1. “Ninelerle ve kaç göbek aşağı olursa olsun, çocukların kızlarıyla evlenmenin haram olduğu” hakkındaki icmâın senedi “Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız...”¹⁹⁶ ayetidir¹⁹⁷. Ayetteki (امهات)’dan maksadın usul olan kadınlar olduğu, binaenaleyh kaç göbek uzak olursa olsun ninelere de şamil bulunduğu, ayetteki (بنات)’dan maksadın furü olan kadınlar olduğu, binaenaleyh kaç göbek uzak olursa olsun adamın kendi kızları ve adamın çocuklarının kızlarına da şamil bulunduğu hususunda icmâ meydana gelmiştir¹⁹⁸. Bazılarına göre (امهات) ve (بنات) kelimelerinin bu şekildeki şümulü hakikat olarak bazılarına göre de mecaz olarak gerçekleşmektedir. Her iki durumda da icmâ hâsıl olmuştur.

¹⁹⁵ Abdülhamid, *Vesit*, s. 137; Keleş, *İcmâ*, s. 253; ayr. bkz. Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 180; Şener, *Kıyas*, s. 41; Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 65–66.

¹⁹⁶ Nisa 4/23.

¹⁹⁷ Serahsî, *Usul*, c. I, s. 301.

¹⁹⁸ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 179.

2. Kişinin (yoluna güç yetirirse) ömründe bir defa hacetmesi konusunda icmâ vardır¹⁹⁹. Bu icmân senedi, “.... Yoluna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...”²⁰⁰ ayetidir²⁰¹.

221. Sünnet

Sünnet, kitap gibi icmâa sened olabilir. Mütevatir sünnetin icmâa sened olması konusunda ihtilaf yokken haber-i vahidin icmâa sened olması ihtilaflıdır²⁰².

Bazı âlimler, müctehidlerin haber-i vahide dayanarak bir mesele hakkında ittifak edebileceklerini söylemişlerdir. Yani bir mesele hakkında icmân senedi haber-i vahit olabilir²⁰³.

Müşterinin gıda maddesini kabz tamam olmadan önce satmasının caiz olmadığına dair icmân²⁰⁴ senedi Resulullah’tan (s.a.v.) rivayet edilen şu hadistir: “Her kim yiyecek (zahire) satın alırsa, onu teslim almadan satmasın”²⁰⁵. Bu hadis, yiyecek türünden bir şey satın alan kişinin mebi teslim almadan satamayacağını ifade etmektedir. Bu hadis, haber-i vahiddir. Fakat sonradan bu hususta icmâ meydana gelmekle söz konusu hüküm kesinlik kazanmıştır. Mecellede de menkul malların teslim alınmadan satılamayacağı şu şekilde hükme bağlanmıştır: “Müşteri kabl-el-kabz mebi akar ise ahare satabilir ve eğer menkul ise satamaz” (Mecelle, madde 253).

¹⁹⁹ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 41.

²⁰⁰ Al-i İmran, 3/97.

²⁰¹ Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Maverdî, *el-Hâvî’l-Kübrâ Şerhu Muhtasari’l-Müzenî fi Fıkhu Mezhebi’l-İmami’ş-Şafîi*, thk., Ali Muhammed Muavves-Adil Ahmed Abdulmevcud, c. I-IXX, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1994, c. IV, s. 3–4; Burhaneddin Ebû’l-Hasan Ali b. Ebu Bekir el-Ferganî el-Merğinanî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti’l-Mübtedî*, c. I-II, Daru’l-Erkan b. Ebi’l-Erkam, Beyrut, ts., c. I, s. 161.

²⁰² Abdülhamid, *Vasit*, s. 137, 143–144.

²⁰³ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, s. 298; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 165; Atar, *Fıkah Usulü*, s. 50.

²⁰⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. V, s. 220.

²⁰⁵ Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah Buharî, *Sahihi’l-Buharî*, thk., Mustafa Dibboğa, c. I-VI, Dar-u İbn-i Kesir, Beyrut, 1987, Büyü 51, 54–55; Müslim b. Haccac Ebu’l Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisaburî, *Sahihi Müslim*, thk., Muhammed Fuad Abdalbaki, c. I-V, Dar-u İhyai’t-Tirasil Arabiyye, Beyrut, Büyü 29, 32, 34–36; Süleyman b. el-Eşhaş Ebu Davud es-Sicistanî, *Sünenü Ebu Davud*, c. I-IV, Daru’l-Fikr, ts, yy., Büyü 65; Tirmizî, Büyü 56; Nesaî, Büyü 55; Muhammed b. Yezid Ebu Abdullah el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mace*, thk., Muhammed Fuad Abdalbaki, c. I-II, Daru’l-Fikr, ts., yy., Ticaret 37; Darimî, Büyü 25; el-Muvatta’, Büyü 40–44; Ahmed b. Hanbel Ebu Abdullah eş-Şeybanî, *Müsnedü Ahmed*, c. I-VI, Müessesetü Kurtuba, Mısır, ts., c. I, s. 215, 221; c. II, s. 22, 46.

Şia mezhebine göre haber-i vahid icmâa sened olamaz. Bunun yanında Davud ez-Zahirî ve İbn Cerir et-Taberî de haber-i vahidin sened olamayacağını söylemişlerdir²⁰⁶.

Bazı âlimler, icmâ deyince mütehidlerin kat'i deliller (kitap ve mütevatir sünnet) üzerindeki görüş birliğini anlamakta ve bunun ötesinde bir icmâa da ihtimal vermemektedirler. Bunlara göre icmân senedinin kat'i bir delil olması şarttır ki Zahirî, Şia, İbn Cerir et-Taberî ve Mutezile'den Kaşanî bu görüştedir²⁰⁷. Serahsî, İbn Cerir et-Taberî'nin şu sözünü nakletmektedir: “Kesin bilgi ortaya koyacak icmâ, haber-i vahitten de kıyastan da sadır olmaz. Çünkü haber-i vahit ve kıyas kesin bilgi ortaya koyamayacağına göre bunlardan kaynaklanan icmâ nasıl kesin bilgi ortaya koyabilir? Diğer yandan, insanlar kıyasın delil olup-olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bizzat bu ihtilaf varken, kıyas nasıl icmâa sened olabilir?”²⁰⁸.

İcmân senedinin kat'i delil olmasını şart koşanlar, insanların görüşlerinin, düşüncelerinin ve gayelerinin farklılığını hatırlatarak zanni bir delilin, bütün âlimleri birleştiremeyeceğini iddia etmektedirler.

Bu yaklaşıma göre icmân yegâne fonksiyonu, nasların apaçık ortaya koyduğu hükümleri tekid etmekten ibarettir. İcmân başka bir fonksiyonu yoktur. Nassların apaçık ortaya koyduğu hükümlerin hepsi de geçmişte tespit edilmiş ve âlimler bunlar üzerinde icmâ etmişlerdir. Artık bugün için bunlara eklenecek herhangi bir hüküm yoktur. İcmâ açısından tek iş, nassların açık beyanları üzerine kurulmuş olan geçmiş icmâaların belirlenip tespit edilmesidir. Ayrıca bu yaklaşım nassı ve mütevatir sünnet tarafından ortaya konmuş olan hükümleri tekid edicidir²⁰⁹.

Serahsî, bu yaklaşımı şöyle eleştirmektedir: Bu ümmetin icmâi, senedi sebebiyle değil, bizzat kendisi bir şer'i delildir. Kim, icmâ ancak kesin bilgi ortaya koyan kat'i bir delilden oluşabilir derse, icmâi fuzuli görmüş olur. Bu takdirde kesin bilgi icmâ ile değil icmâa sened olan delille sabit olur. Böyle biriyle icmâi kökten inkâr eden biri arasında fark yoktur. Haber-i vahitle kıyas, her ne kadar kesin bilgi ortaya koyamıyorlarsa da icmâ ile

²⁰⁶ Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 224, 238.

²⁰⁷ Zuhaylî, *Usul'ul-Fıkh*, c. I, s. 561.

²⁰⁸ Serahsî, *Usul*, c. I, s. 302.

²⁰⁹ Keleş, *İcmâ*, s. 254–255.

pekiştirildikleri zaman, tıpkı Allah'ın (c.c.) kitabında bir ayetle veya Resulullah'a (s.a.v.) arz edilip O'nun da onaylamasıyla destek kazanmış gibi olur. İşte icmâ bu sebeple kat'i bir şekilde kesin bilgi ortaya koyar²¹⁰.

Ümmet-i Muhammed'in yüceltilmesi, dünyanın sonuna kadar hükümlerde Allah Teala'nın delilinin devam etmesi ve bu ümmetin sırat-ı müstakim üzere kalması için icmâm delilliliğinin senedinden değil bizzat kendisinden olduğunu vurgulayan Pezdevî de icmâm senedinin kat'i delil olmasını şart koşanları şu şekilde eleştirmektedir: "Hükümün icmâ ile kesin bir şekilde belirlenmesi icmâm senedi yönünden değildir. Bu yüzden de icmâm senedinde kat'ilik (senedin kat'i delil olması) şart değildir"²¹¹.

Gerek Serahsî'nin ve gerekse de Pezdevî'nin bu sözlerinden anlaşıldığı gibi icmâm senedinin kat'i delil olmasını şart koşmayanlar yani zanni delilin de icmâa sened olabileceğini savunan âlimler, icmâada yeniden hükümler ortaya koyabilecek bir fonksiyon görmektedirler. Çünkü bu âlimlere göre kat'i nasslar icmâa sened olabildiği gibi haber-i vahit, kıyas ve diğer icthad türleri de müstened olabilmektedir²¹².

222. Kıyas

Kıyas, sözlükte ölçek, ilişki, bağlantı ve örnek anlamlarına gelmektedir²¹³. İstilahta ise Kitap, sünnet veya icmâada hükmü bulunmayan meseleye aralarındaki illet birliği sebebiyle bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü icthadla diğerine de vermek demektir²¹⁴.

Kıyas, kitap, sünnet ve icmâadan sonra gelen şer'i bir kaynaktır. Kıyas, kitap ve sünnete dayandığından ve onlara tabi olduğundan tebei ve ferî kaynaklardan biridir, müstakil bir delil değildir²¹⁵.

²¹⁰ Serahsî, *Usûl*, c. I, s. 302.

²¹¹ Pezdevî, *Usûl*, c. III, s. 263.

²¹² Keleş, *İcmâ*, s. 256.

²¹³ Mutçalı, *Sözlük*, s. 742.

²¹⁴ Alauddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed b. Ebi Ahmed es-Semerkandî, *Mizanu'l-Usûl fi Netaici'l Ukûl*, Mektebetü Dâru't-Turas, Kahire, 1997, s. 553; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 171; Hanbelî, *Usulü'l-Fıkh*, s. 285; Şaban, *Usulu'l-fıkh*, s. 126; Atar, *Fıkh Usulü*, s. 57.

²¹⁵ Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 23.

Âlimlerin cumhuru, kıyası şer'î bir delil olarak kabul etmişlerdir²¹⁶. Kıyasın delil olduğunu kabul edenlerin yanında Mutezileden İbrahim en-Nazzam, Davud ez-Zahirî ve onun tabileri, Şia ve Haricilerin çoğunluğu kıyası şer'î bir delil olarak kabul etmezler²¹⁷.

Âlimler, kat'î delillerin icmâ için sened olabileceğinde ihtilaf etmemekle birlikte, kıyas hakkında farklı görüşler belirtmişlerdir. Şia'dan bir grup, Mutezile'den Kâşânî, Zahiriler ve İbn Cerir et-Taberî kıyasın icmâa sened olamayacağı görüşündedir. Bunlara göre icmâm senedi ancak kat'î delil olur²¹⁸. Bunu şu gerekçeye dayandırmışlardır: İcmâ kat'î, kıyas ise zanni delildir. Kat'î olan şey zanni olan şey üzerine bina edilemez²¹⁹.

Bu istidlal tenkit edilmiştir. Çünkü haber-i vahid de zanni delil olduğu halde, âlimler bunun icmâ için sened olabileceğini söylemişlerdir. Kıyas da doğruluğu hakkında icmâ meydana gelmeden önce zanni delildir. Ama uygunluğuna dair icmâ meydana geldikten sonra artık kat'î delil haline gelir²²⁰.

Bu konuda Cerir et-Taberî şunları söylemektedir: “İcmâ kesin ilim gerektirir, haber-i vahid ve kıyas ise kesin ilim ifade etmezler. Bu sebeple onlardan nasıl kesin ilim sadır olur? Çünkü insanlar, kıyasın delil olup-olmadığı konusunda ihtilaf içindedir. Kendisinde ihtilaf bulunan bir şey üzerinde nasıl icmâ gerçekleşebilir?”²²¹ Yani İbn Cerir'e göre, kıyas sahih bir delildir. Ancak icmâa sened olmaz. Çünkü kıyas zannîdir.

Serahsî, İbn Cerir'in bu görüşünü söyle eleştirmektedir: “Bu açık bir hatadır. Zira biz, bu ümmetin icmâsının şer'î bir delil olmasını dayanağı itibariyle değil, bizzat kendisi itibariyle olduğunu beyan ettik. “İcmâm dayanağı kesin ilim ifade eden bir delil olmalıdır”

²¹⁶ Serahsî, *Usul*, c. II, s. 118; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 129–130.

²¹⁷ İbn Kudâme, *Ravzatü'n-nâzir*, c. I, s. 385; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 130; Salih Özbek, *Semerkindî ve Mizanu'l-Usûl'deki Metodu*, Cumhuriyet Üniversitesi S.B.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2006, s. 14.

²¹⁸ Bâcî, *İhkâm*, 432; Serahsî, *Usul*, c. I, s. 302; Gazzalî, *el-Müstasfâ*, c. I, s. 196; Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, c. II, s. 269; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, c. II, s. 983; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s. 79; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 121; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 179; a. mlf., *İslam Hukukuna Giriş*, s. 298; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 165; Abdülhamid, *Vasit*, s. 138; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 50.

²¹⁹ Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 121.

²²⁰ Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 122.

²²¹ Serahsî, *Usul*, c. I, s. 302.

diyen kimse, “ilim bu delille sabit olur” diyerek icmâi anlamsız kılmaya çalışıyor. Böyle düşünen kimse icmânın aslî delillerden biri olmasını inkâr edenle aynı durumdadır”²²².

İcmânın senedinin kıyas olamayacağını söyleyenlerden bir grup da Zahirîlerdir. Davud ez-Zahirî, bu görüşünü ileri sürerken dayandığı temel ilke “kıyasın delil olmadığı”dır²²³.

Zahirî mezhebinin önde gelen âlimlerinden olan İbn Hazm, Davud ez-Zahirî’nin bu görüşlerini savunup, icmânın senedinin kat’î deliller olabileceğini, kıyas ve ictihadın icmâ için sened olamayacağını söyler. O bu konuda şöyle demektedir: İcmâ ancak nasslardan bir dayanak üzere gerçekleşir. Bu nass bazen Hz. Peygamber’den menkul bir söz olur ki, o sözün mahfuz ve belli olması gerekir. Bazen de bu Resulullah’tan menkul bir fiil olur. Bazen de Hz. Peygamber’in ikrarlarından meydana gelir ki o da menkul ve mahfuz bir halde olur. Kim bu şekillerin dışında bir şey üzerine icmân gerçekleştiğini iddia ederse, o kimsenin bize bu davasını ispat etmesi gerekir. Kıyas üzerine gerçekleşen icmâa gelince, bu, o görüşü kabul eden kimseyi boşa çıkarır. Çünkü âlimler kıyasın şer’î bir delil olması konusunda ittifak edemedikleri halde nasıl olur da ittifak etmedikleri şey üzerinde icmâ edebilirler?²²⁴

Serahsî, İbn Hazm’ın bu görüşünü söyle eleştirmektedir: Haber-i vahid ve kıyas kendileri kesin ilim ifade etmeseler bile, icmâ ile güçlenirler. Bu şuna benzer; Kitap’tan bir ayetle ve Resulullah’ın (s.a.v.) takriiriyle desteklenen şey, bu yolla kesin ilim ifade eder duruma gelir. Sahabe zamanında, kıyasın delil olduğu ve delil olarak kullanıldığı hakkında ittifak vardır. Kıyasın bir delil olmadığı ihtilafını Fıkıh’ta bir görüşe sahip olmayan bazı kelimciler ile hükümlerin hakikatini bilmeyen bazı müteahhirin âlimler çıkarmıştır²²⁵.

Şafiîlerden bir gruba göre ise, icmânın senedi kıyas-ı celi olursa caiz, değilse caiz değildir²²⁶.

²²² Serahsî, *Usul*, c. I, s. 302.

²²³ Şevkanî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s. 79.

²²⁴ Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said İbn Hazm, *el-İhkâm fî Usuli’l-Ahkâm*, c. I-VIII, Beyrut, 1987, c. I, s. 545-547.

²²⁵ Serahsî, *Usul*, c. I, s. 302.

²²⁶ Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, c. II, s. 269; Şevkanî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s. 79.

Âlimlerin cumhuruna göre kıyas icmâ için sened olabilir²²⁷ ve bu bilfiil olarak da meydana gelmiştir. Bu, çoğunluğun görüşüdür. Çünkü kıyas da şer'i delillerden biridir, o halde diğer deliller gibi icmân senedi olabilir. Sahabenin uygulamalarında da bu konuda örnekler vardır.

Örnek 1: Sahabe, domuz etini onun yağıyla kıyas ederek haram olduğunda ittifak etmişlerdir²²⁸.

Örnek 2: Sahabe-i Kiram, Hz. Ebubekir'in (r.a.) namaza kıyasen zekât vermeyenlerle savaşılması gerektiği görüşünü benimseyerek icmâ ettiler. Bu hususlar, Hz. Ebubekir (r.a.) "Allah'ın farzları arasında ayırım yapmam. Zira Allah Teala "Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin"²²⁹ buyurmuştur" dedi²³⁰. Sahabe de onun görüşüne katıldı.

Örnek 3: Sahabeler, Hz. Peygamber vefat edince Halifenin kim olacağı hususunda ihtilaf edince, Hz. Ömer (r.a.) şöyle söylemiştir: Şüphesiz Resulullah (s.a.v.), Ebubekir'i dini işleriniz için seçti. Peki, dünya işleriniz için ondan razı olmaz mı? Bu olaydan sahabeler, Hz. Ebubekir'in (r.a.) imametini Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onu namaz için öne geçirmesine kıyas ederek kabul etmişler ve böylece icmâ oluşmuştur²³¹.

Örnek 4: Sahabeler, kadın kölenin özgürlüğüne kavuşturulması süresini, erkek köle ile kıyaslayarak belirlemişlerdir²³².

Bütün bu örneklerdeki icmâalar, kıyasa dayanmaktadır. Bu da kıyasın icmâ için sened olabileceğini ve bu yönde de uygulamalar yapıldığını göstermektedir.

²²⁷ Şirazi, *Tebisıra*, s. 372 ; Gazzalî, *el-Müstasfâ*, c. I, s. 196; Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, c. II, s. 268; İbn Kudâme, *Ravzatü'n-nâzir*, c. I, s. 385; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 239; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 179; a. mlf., *İslam Hukukuna Giriş*, s. 298; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 165; Ebu Zehra, *Ebu Hanife*, s. 339; Sağır, *İbn Kudâme ve Asaru'l-Usuliyye*, s. 153; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 121; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 50.

²²⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 224; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 179; a. mlf., *İslam Hukukuna Giriş*, s. 298; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 50.

²²⁹ Bakara 2/43.

²³⁰ Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 224.

²³¹ Serahsî, *Usul*, c. I, s. 301; Âmidî, *el-İhkâm*, c. I, s. 224.

²³² Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 85.

223. Maslahat-ı Mürsele

Mesalih-i mürsele, hükmün kendisine bağlanması ve üzerine hüküm bina edilmesi, insanlara bir fayda sağlayan veya onlardan bir zararı gideren, fakat geçerli veya geçersiz sayıldığına dair belirli bir delil bulunmayan durum veya gerekçelerdir²³³ ki buna bazen ıstıslah da denmiştir²³⁴. Zaruratı diniye diye bilinen can, mal, nesil, akıl ve ırzı korumak için gerekli olan her şeye maslahat denilmesi yerinde bir tariftir. Bu yüzden bunlara yönelik celbi maslahat def-i mazarrat ilkesi uygulanabilir²³⁵.

Âlimlerin cumhuru, mesalih-i mürselenin hüküm koyarken dikkate alınması gereken bir prensip, bir delil olduğu kanaatindedirler. Mezhep imamlarının çoğu da bu görüşte olup bu durum, onların bu prensip üzerine bina ettikleri hükümlerden anlaşılmalıdır. Usul kitaplarında, mesalih-i mürselenin sadece İmam-ı Malik'e göre delil olduğu, diğer imamların bunu delil kabul etmedikleri belirtilmişse de değişik Fıkıh kitapları incelendiğinde bunun böyle olmadığı anlaşılır²³⁶. Malikiler mesalih-i mürsele ile hüküm vermenin asıl savunucularıdır. Bunun yanında Hanbelîler, mesalih-i mürseleyi delil olarak kabul ederken Hanefiler, mesalih-i mürseleyi müstakil bir delil olarak kabul etmemelerine rağmen hüküm çıkarırken maslahatlardan istifade etmişlerdir. Bunların aksine Şafîîler ise, mesalih-i mürseleyi delil olarak kabul etmemiştir²³⁷.

Bazı âlimler, mesalih-i mürselenin delil olmadığını, bunlar üzerine şer'i hüküm bina edilemeyeceğini söylemiştir. Zahiriler ile bazı Şafîî ve Maliki âlimler bu görüştedir²³⁸.

Kıyasın icmâa sened olması konusunda olduğu gibi mesalih-i mürselenin de icmâa sened olması konusunda iki görüş vardır.

1. İmamiyye ve Zeydiyye mezheplerinin de içinde bulunduğu cumhura göre mesalih-i mürsele dâhil bütün icthad türleri icmâa sened olabilir²³⁹. Âlimler, mesalih-i mürselenin

²³³ Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 170; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 81; Aydın, *İbn-i Hümmâm*, s. 11.

²³⁴ Hanbelî, *Usulü'l-fikh*, s. 29; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 82.

²³⁵ Özbek, *Semerkandî*, s. 18.

²³⁶ Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 171.

²³⁷ Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 31; ayr. bkz. Keskiöglü, *İslam Hukuku*, s. 42.

²³⁸ Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 171.

²³⁹ Gazzalî, *el-Müstasfâ*, c. I, s. 196; Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, c. II, s. 268; Muhammed Mustafa Şelebî, *Usulu'l-Fıkh'l-İslamî*, Daru'l-Camiiyye, Beyrut, ts., s. 192.

icmâa sened olmasının caiz olduğunu ve bilfiil vuku bulduğunu söylerken bu görüşlerini de çeşitli örneklerle ispat etmeye çalışmışlardır.

Örnek 1: Hz. Ömer (r.a.), Hz. Ebubekir'e (r.a.) Kur'an-ı Kerim'in bir mushaf şeklinde toplanması için işaret etmişti. Hz. Ebubekir (r.a.) önce bu iş için tereddüt etti ve şöyle dedi: "Resulullah'ın yapmadığı bir şeyi ben nasıl yaparım?" Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) "Böyle yapmada hayır ve İslamın maslahatı, yararı vardır" dedi. Bu istek, Hz. Ebubekir'in, Hz. Ömer'in görüşünü kabul edinceye kadar devam etti. O bu yoğun istekler üzerine, Kur'an-ı Kerim'in bir mushaf halinde toplanmasını emretti. Diğer sahabiler, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in bu fikrini benimseyip üzerinde ittifak ettiler²⁴⁰.

Bu olayda görüldüğü gibi sahabilerin bu icmâında sened, maslahattır. Buna da Hz. Ömer'in "vallahi o hayırdır ve onda İslamın maslahatı vardı" sözü işaret etmektedir²⁴¹. Bununla beraber, Kur'an-ı Kerim'in cem'i üzerindeki icmâ, sahabenin nassa dayanmaksızın icmâ ettiklerine delil olamayacağını söyleyenler de vardır. Onlara göre bu, teşrii bir hüküm üzerinde yapılmış icmâ sayılmaz. Çünkü bu ancak ameli bir hususu infaz etmek üzere varılan bir ittifaktır²⁴².

Örnek 2: Sahabiler, Cuma namazı için üçüncü nidayı (Cumaları müezzinin minarede okuduğu ilk ezanı) ihdas eden Hz. Osman'a (r.a.) muvafakat etmişlerdir. Bu icmân senedi, özellikle camiden uzakta bulunanlar olmak üzere Müslümanlara namaz vaktini duyurma maslahatıydı²⁴³.

Örnek 3: Hz. Ömer (r.a.) döneminde Müslümanlar Irak ve Şam bölgesini fethedince, Abdurrahman b. Avf ve Ammar b. Yâsir gibi bazı sahabiler, fethedilen arazinin Allah'ın kitabında gösterildiği ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uygulamasında olduğu gibi mücahidler arasında paylaştırılması gerektiğini savundular. Aralarında Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Muaz b. Cebel'in de bulunduğu diğer bir grup bu arazinin mücahidler arasında taksim edilmemesini, Müslümanların ortak malı haline getirilmesini, arazinin sahipleri elinde bırakılıp üzerine harac vergisi konmasını, bu verginin hâkim, memur ve asker maaşlarının

²⁴⁰ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 179; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 122; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 50.

²⁴¹ Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 86.

²⁴² Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 180.

²⁴³ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 179; Şelebi, *Usulu'l-Fikhi'l-İslamî*, s. 194; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 123; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 50.

ödenmesinde, dul, yetim ve muhtaçların ihtiyaçlarının giderilmesinde bir gelir kaynağı teşkil etmesini, böylelikle nesiller boyunca bütün Müslümanların istifadesinde kalmasını uygun görüyorlardı. Taksim taraftarı olan karşı görüş sahipleri Hz. Ömer'e şunu söylüyorlardı: "Sen, Allah'ın bize kılıçlarımızın gücü ile sağladığı bir hakkı vermeyip de, onu savaşta hazır bulunmayan insanlar ve onların henüz ortada olmayan çocukları ve torunları lehine mi vakfedeceksin?" Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) de şu cevabı vermiştir: "Sonradan gelen Müslümanların hali ne olacak? Araziyi, taksim edilmiş ve babadan intikal eden bir mülk olarak bulacaklar! Hayır, bu isabetli bir görüş değil"²⁴⁴.

Hz. Ömer (r.a.), muhaliflerle uzun süre tartıştı. Sonunda onlar da çoğunluk görüşünü kabul ettiler. Böylece sahabenin bu hüküm üzerinde icmâ gerçekleşmiş oldu. Görüldüğü gibi bu icmân senedi nass veya kıyas değil, maslahat düşüncesidir²⁴⁵. Ancak fethedilen arazinin mücahidlere dağıtılmaması üzerinde icmâ ederken sahabenin kıyas ve maslahata değil, Kur'an nassına dayandıkları da iddia edilmiştir ki bu ayeti kerime de şudur: "Allah'ın fethedilen memleketler halkından Peygamber'ine verdiği şey (ganimet) Allah, Peygamber, Peygamber'e yakınlığı olanlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. İcinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşması için değildir. Peygamber size ne verirse onu alın, sizi neden menederse ondan kaçın. Allah'tan sakının. Çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir"²⁴⁶. Buna göre Hz. Ömer, maslahatı göz önüne alarak fethedilen araziye gazilere dağıtmamak için sahabelerle iki gün münakaşa etmişse de onları ikna edememiş, nihayet bu ayeti kerimeyi okuyarak onları ikna etmiş ve böylece görüş birliğine varılmıştır²⁴⁷.

2. Cumhurun aksine Zahirîlerle birlikte diğer bazı ilim adamları kati olsun zanni olsun sadece nasların icmâa sened olabileceği görüşünde oldukları için zanni delillerden mesalih-i mürsele ve diğer ictihad türlerinin icmâa sened olamayacağı kanaatindedirler. Böylece bunlar, icmân senedinin kat'i olmasının şart koşan âlimler gibi ictihadi icmâ saf dışı bırakmış olmaktadır²⁴⁸.

²⁴⁴ Serahsî, *Usul*, c. I, s. 301; Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 122–123.

²⁴⁵ Şaban, *Usulu'l-fikh*, s. 122–123.

²⁴⁶ Haşr 59/7.

²⁴⁷ Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, s. 181.

²⁴⁸ Keleş, *İcmâ*, s. 256–257.

224. Örf

Örf²⁴⁹, insanların çoğunun benimsediği ve duyulduğunda akla başka anlam gelmeyecek şekilde özel bir anlamda kullanılan söz ve davranışlara denir²⁵⁰.

Kur'an-ı Kerim'deki örfle ilgili ayetleri²⁵¹ göz önüne alan usul âlimleri örfü istinbat-ı ahkâmdan saymışlardır. Buna göre şer'i delillerden ve Fıkhın temel kurallarından birine aykırı olmayan örf, hüküm çıkarılırken dikkate alınması gerekir. Çünkü Fıkhta hükümlerin konulmasında esas gaye, insanların durumlarını düzeltmek, aralarında adaleti gerçekleştirmek ve onların sıkıntılarını gidermektir. O halde, Fıkha göre hüküm verilirken insanların adet edindiği ve akliselim sahiplerinin tasvip ettiği şeyleri dikkate almamak, insanların sıkıntının içine atmak olur ki bu Fıkhın üzerine bina edildiği temel gayeye aykırı düşer²⁵².

Örfün icmâa sened olması konusunda çalışma boyunca ulaşılan eserlerde pek bilgiye rastlanılmadı. Elde edebilen bilgi, icthad türlerinin icmâa sened olabileceğini kabul edenlerin örfün de icmâa sened olabileceğini kabul ettikleridir²⁵³. Bunun örneği şudur: Hamamcı ücretinin caiz olduğu hususundaki icmân senedi örfdür²⁵⁴.

İcmânın senedinin kat'i delil olabileceğini savunanlar bunun bir sonucu olarak da örfün icmâa sened olamayacağı görüşündedirler.

²⁴⁹ Örf ile ilgili geniş bilgi için bkz. Selahattin Kıyıcı, *İslam Hukukunda Örf ve Adet*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1990.

²⁵⁰ Sa'dî Ebu Ceyb, *el-Kâmûsu'l-Fıkhîyye Lugâten ve Istilâhen*, Dâru'l-Fikr, Suriye, 1998, s. 249; Hanbelî, *Usulü'l-fikh*, s. 30; Bilmen, *Kamus*, c. I, s. 197; Şaban, *Usulü'l-fikh*, s. 195; Atar, *Fıkah Usulü*, s. 87.

²⁵¹ Örfle ilgili bazı ayetler: Bakara 2/233; Nisa 4/6.

²⁵² Şaban, *Usulü'l-fikh*, s. 196.

²⁵³ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, s. 298; Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 84.

²⁵⁴ Pekcan, *İcmân Delil Oluşu*, s. 81.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İBNÜ'L-MÜNZİR'İN EL-İCMÂ ADLI ESERİNDE İBADETLERLE İLGİLİ ZİKREDİLEN İCMÂALARIN SENED AÇISINDAN TAHLİLİ

Bu bölümde İbnü'l-Münzir'in "el-İcmâ" adlı eserinde ibadetlerle ilgili zikrettiği icmâaların senedleri, Hanefî, Malikî, Şafîî ve Hanbelî mezheplerine göre tespit edilmeye çalışılmıştır. İlgili hükmün senedi olarak zikredilmiş olan deliller, Hanefî mezhebinden Merğînânî'nin "el-Hidâye" ve Serahsî'nin "el-Mebsût" adlı eserlerine, Malikî mezhebinden Sahnûn'un "el-Müdevvene" ve Karâfî'nin "ez-Zehîre" adlı eserlerine, Şafîî mezhebinden Mâverdî'nin "el-Havî" ve Nevevî'nin "el-Mecmû" adlı eserlerine, Hanbelî mezhebinden de İbn Kudâme'nin "el-Muğnî" adlı eserine müracaat ederek araştırılmıştır.

Üzerinde icmâ hâsıl olmuş hükmün senedi ile ilgili mezheplerin zikretmiş oldukları deliller, yukarıda adı geçen eserlerde tarafımızdan tespit edilebilmişse, o hükmün altında söz konusu delil, kaynağıyla birlikte belirtilmiştir. Bu eserlerde bulunmaması durumunda ilgili mezhebin bu hükümle alakalı senedi hakkında her hangi bir bilgi verilmemiştir.

Bu bölüm el-İcmâ adlı eserin Abdullah Ömer el-Bârûdî tarafından neşredilen nüshası (Beyrut 1406/1986), Abdulkadir ŞENER (Kitabu'l-İcma İslam Hukukçularınca Üzerinde İcma Edilen Konular) ve Muhammed Ali EROĞLU (Kayseri İhtisas Eğitim Merkezi 2005 yılı mezunlarından olup mezuniyet tezi olarak adı geçen eserin tercümesini yapmıştır.) tarafından yapılan tercümeleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ana başlıkların isimlendirilmesinde İbnü'l-Münzir'in el-İcma adlı eseri esas alınmıştır. Alt başlıklar ise tarafımızca isimlendirilmiştir.

30. Temizlik ve Sular Bölümü

1. İlim ehli, namaza güç yetirdiği zaman kişinin namazının ancak abdestle tamam olacağı konusunda icmâ etmiştir²⁵⁵.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, bu hükmün senedi olarak şu ayeti zikretmiştir²⁵⁶: “Ey iman etmiş olanlar! Namaza kalkmak istediğinizde, yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız, başınızı meshediniz ve topuklara kadar ayaklarınızı da”²⁵⁷.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafiî mezhebinden Maverdî ile Nevevî bu hükmün senedi olarak şu hadisi zikretmişlerdir²⁵⁸: Hz. Peygamber (s.a.v.) organları birer kere yıkayarak abdest aldı ve “bu abdesttir ki Allah (c.c.) onsuz namazı kabul etmez” buyurdu²⁵⁹.

2. Âlimler, arkadan büyük abdestin çıkması, tenasül organından idrarın çıkması ki bu konularda kadın erkek eşittir, meninin çıkması, arkadan gaz çıkması, hangi şekilde olursa olsun aklın kaybedilmiş olması hallerinin hepsinin hades olduğu, temizliği ortadan kaldırdığı ve abdest almayı gerektirdiği konusunda icmâ etmişlerdir²⁶⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak şunları zikretmiştir²⁶¹: “ ... Veyahut sizden biri ayakyolundan gelirse...”²⁶², ayeti ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kendisine “Abdesti bozan şeyler nedir?” diye sorulduğunda vermiş olduğu “İki yoldan çıkan her şey”²⁶³ cevabıdır. Ayrıca Hanefî mezhebi âlimleri aklın gitmesi ile ilgili olarak da bunu yatarak uyumaya kıyas etmişlerdir.

²⁵⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 17.

²⁵⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 13.

²⁵⁷ Maide, 5/6.

²⁵⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 270–271; Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 141; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 77.

²⁵⁹ İbn Mace, Taharet 46.

²⁶⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 17.

²⁶¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 17–18.

²⁶² Maide, 5/6.

²⁶³ Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa Ebubekr, *Sünen-i suğrà*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, c. I-X, Mektebet-ü Dari'l-Baz, Mekke, 1994, c. I, s. 33.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bununla ilgili bir sened belirtmemiştir²⁶⁴.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hanefîlerin de bu hususta delili olan Maide, 5/6 ayetini ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "abdest ancak ses ve kokudan gerekir"²⁶⁵ hadisini zikretmiştir. Ayrıca tenasül organından bir şeyin çıkmasının ön veya arkadan bir şeyin çıkması gibi olması ve aklın kaybolmasının uykudan daha ileri seviyede bir durum olması da bu konudaki senedleridir²⁶⁶.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmiş ancak bu icmân senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir²⁶⁷. Sadece aklın gitmesinin uykudan daha ağır bir durum olduğunu ifade ederek aklın gitmesinin abdesti gerektirmesi, uykunun abdesti gerektirmesinden daha uygun bir sebep olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir²⁶⁸.

3. İstihaze kanının, abdesti bozduğu konusunda da icmâ vardır. Rabia bu konuda muhalefet etmiş, istihaze kanının abdesti bozmayacağını söylemiştir²⁶⁹.

Şafiî âlimleri bu görüşte olmalarına rağmen Nevevî bununla ilgili bir sened belirtmemiştir²⁷⁰.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmiş ancak kendi mezhep âlimlerinin bu hükme varırken kullandıkları sened ile ilgili herhangi bir delil zikretmemiştir²⁷¹.

İbnü'l-Münzir, burada farklı bir görüşün olduğunu belirtmesine rağmen ilim ehlinin icmâ ettiğini söylemiştir. Hâlbuki farklı bir görüşün bulunması durumunda o konuda icmâ olduğunu söylemek teknik anlamda mümkün değildir. Burada iki ihtimal söz konusudur. Bunlardan bir tanesi farklı görüşte olan müctehidlerin hayatta buldukları zamanda icmâ meydana gelmemiş olmakla birlikte daha sonraki dönemlerde muhalif hiçbir görüş

²⁶⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 10–11.

²⁶⁵ Lafız farklılığıyla Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 410.

²⁶⁶ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 163, 176, 182–183.

²⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 191.

²⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 196.

²⁶⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 17.

²⁷⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 5–6.

²⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 191.

kalmadığı için icmâ meydana gelmiş olabilir. Diğer ihtimal ise İbnü'l-Münzir, icmâ kavramını nadir de olsa çoğunluğun görüşü anlamında kullanmış olabilir.

4. Kadına dokunmanın hades olduğu ve abdesti bozduğu konusunda icmâ vardır²⁷².

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hüküm için şunu zikretmiştir²⁷³: İbn Şihab'ın “Erkeğin karısını öpmesinden ve eliyle ona dokunmasından abdest gerekir”²⁷⁴ sözü ve Abdullah b. Mesud'dan (r.a.) rivayet edilen “Erkeğin karısını öpmesinden abdest gerekir”²⁷⁵ sözüdür.

Şafiî mezhebinden Maverdî ve Nevevî ise bu hükmün senedi olarak “...yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin...”²⁷⁶ ayetini zikretmişlerdir²⁷⁷.

5. Namazda gülmenin namazı bozacağı konusunda icmâ vardır²⁷⁸.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükme, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir olay üzerine söylediği “bana bakın, içinizden kim sesli olarak güldü ise, abdest alıp namazı yeniden kılsın”²⁷⁹ hadisini delil olarak zikretmiştir²⁸⁰.

Malikî mezhebinden Sahnûn, Şafiîlerden Maverdî ve Hanbelîlerden İbn Kudâme bu hükmün senediyle ilgili olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu hadisini delil olarak zikretmişlerdir²⁸¹: Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün Müslümanlara namaz kıldırırken vuku bulan bir olay üzerine buyurduğu “sizden kim güldü ise namazı iade etsin”²⁸² dedi.

²⁷² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 18.

²⁷³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 13.

²⁷⁴ el-Muvatta', Taharet 97; Ali b. Ömer Ebu'l-Hasan el-Bağdadî ed-Darekutnî, *Sünenü'd-Darekutnî*, thk., Abdullah Haşim Yemanî el-Medenî, c. I-IV, Daru'l-Marife, Beyrut, 1966, c. I, s. 136.

²⁷⁵ el-Muvatta', Taharet 96.

²⁷⁶ Nisa, 4/43.

²⁷⁷ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 183–184; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 3, 26.

²⁷⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 18.

²⁷⁹ Lafız farklılığıyla Dârekutnî, *Sünen*, c. I, s. 161.

²⁸⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 18–19.

²⁸¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 100–10; Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 202–204; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 201.

²⁸² Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa Ebubekr, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, c. I-X, Mektebet-ü Dari'l-Baz, Mekke, 1994, c. II, s. 252.

300. Sular Hakkında İcmâ Edilen Konular

6. Gül suyu, ağaç suyu, usfur ağacının suyu ile abdestin caiz olmayacağı, abdestin de su diye isimlendirilen mutlak sudan başkasıyla gerçekleşmeyeceği konusunda icmâ vardır²⁸³.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre bu tür sulara mutlak anlamda su denemez. Su bulunmadığı zaman ise teyemmüm ile emrolunduk. Bu tür sular, hakiki ve hükmi necasetleri gidermede suyun gördüğü işi gördükleri için suya her ne kadar kıyas edilebiliyorlarsa da, abdestsizliğin ne hakiki ve ne de hükmi bir necaset olmaması ve abdest uzuvlarını yıkama vücubunun taabbudi olmasından onda (abdestte) nassın dışına çıkılamaz²⁸⁴.

Şafiî mezhebinden Maverdî ise ayetlerde mutlak sudan bahsedilmesini sened yapmıştır. Ancak kastettikleri ayetleri belirtmemiştir²⁸⁵.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak şu ayetleri zikretmiştir²⁸⁶: “Hani (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor; sizi temizlemek, sizden şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağırdıyordu²⁸⁷” ve “O, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderendir. O, gökten tertemiz bir su indirendir²⁸⁸”

7. Su ile abdest almanın caiz olduğu konusunda icmâ vardır²⁸⁹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak şu ayetleri zikretmiştir²⁹⁰: “... Sizi temizlemek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu...”²⁹¹ ve “...Yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su

²⁸³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 18.

²⁸⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 22.

²⁸⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 43–44.

²⁸⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 36–37.

²⁸⁷ Enfal, 8/11

²⁸⁸ Furkan, 25/48

²⁸⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 18.

²⁹⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 35–37.

²⁹¹ Enfal, 8/11.

indirdik”.²⁹² Hanbelîlerden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak (Enfal, 8/11) ayetini zikretmiştir²⁹³.

8. Şıra (nebiz) dışında içecek cinsinden bir şeyle gusül ve abdestin caiz olmayacağı konusunda icmâ vardır²⁹⁴.

Şafiî mezhebi âlimlerinden Maverdî bu hüküm için şunu zikretmiştir²⁹⁵: İbn Mesud (r.a.) şöyle dedi: Cin gecesi Resulullah (s.a.v.) ile beraberdik. Resulullah (s.a.v.) “Ey Abdullah! Suyun var mı?” diye sordu. Ben de “hayır, yanımda hurma suyu (şıra) var” dedim. Bunun üzerine “onu getir, hurma temizdir, suyu temizdir” dedi ve onunla abdest aldı ve bize sabah namazını kıldırdı²⁹⁶.

9. Uzun süre bir mekânda bırakılmış –pis olmamak şartıyla- tadı ve kokusu değişmiş su ile abdest almanın caiz olduğu konusunda icmâ vardır. Ancak İbn Sirin bu konuda muhalefet etmiş, bu tür bir su ile abdestin caiz olmayacağını söylemiştir²⁹⁷.

Şafiî mezhebinin ilgili eserinde bu konuda İbn Sirin hariç ittifak olduğu belirtilmiş ancak Nevevî bununla ilgili bir sened zikretmemiştir²⁹⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme, bu hükme Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sanki suyu kına rengine dönmüş olan bir kuyunun suyundan abdest aldığı²⁹⁹ hadisesini sened olarak zikretmiştir³⁰⁰.

İbnü’l-Münzir, burada farklı bir görüşün olduğunu belirtmesine rağmen ilim ehlinin icmâ ettiğini söylemiştir. Hâlbuki farklı bir görüşün bulunması durumunda o konuda icmâ olduğunu söylemek teknik anlamda mümkün değildir. Burada iki ihtimal söz konusudur. Bunlardan bir tanesi farklı görüşte olan müctehidlerin hayatta buldukları zamanda icmâ

²⁹² Furkan, 25/48

²⁹³ İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebir*, c. I, s. 36.

²⁹⁴ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 18.

²⁹⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 43–44.

²⁹⁶ Ebu Davud, Taharet 42.

²⁹⁷ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 19.

²⁹⁸ Nevevî, *el-Mecmû’*, c. I, s. 137.

²⁹⁹ Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu’l-Fazl el-Askalanî, *Telhisu’l-habir fî Ehâdisi’r-Rabî’l-Kebir*, thk., Abdullah Haşim el-Yemanî el-Medenî, c. I-II, yy., 1964, c. I, s. 14.

³⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 42; İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebir*, c. I, s. 37.

meydana gelmemiş olmakla birlikte daha sonraki dönemlerde muhalif hiçbir görüş kalmadığı için icmâ meydana gelmiş olabilir. Diğer ihtimal ise İbnü'l-Münzir, icmâ kavramını nadir de olsa çoğunluğun görüşü anlamında kullanmış olabilir.

10. Az olsun çok olsun, bir suya pislik düşer ve bu pislik o suyun tadını, rengini ve kokusunu değiştirirse suyun bu özelliği devam ettiği sürece o su pistir³⁰¹.

Malikî âlimleri de bu görüşte olmalarına rağmen Sahnûn, onların bu görüşlerine sened olan delili zikretmemiştir³⁰².

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükme Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Su temiz yaratıldı. Hiçbir şey onu rengi, tadı ve kokusu değişmedikçe necis yapmaz"³⁰³ hadisini sened olarak zikretmiştir³⁰⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Suyun kokusu, tadı ve rengi değişmedikçe hiçbir pislik onu necis yapmaz"³⁰⁵ hadisini sened olarak zikretmiştir³⁰⁶.

11. Nil nehri veya deniz gibi suyu çok olan bir yere bir pislik düşer ve suyun rengini, tadını ve kokusunu değiştirmezse bu su, özelliğini korumaktadır, kendisi ile abdest alınabilir³⁰⁷.

Bu hüküm hem Malikî hem Şafiî hem de Hanbelî mezheplerinde mevcut olmasına rağmen bu mezheplerin ilgili eserlerinde bununla ilgili bir sened zikredilmemiştir³⁰⁸.

12. Eti yenen hayvanların artığının temiz olduğu, onu içmenin ve onunla abdest almanın caiz olduğu konusunda icmâ vardır³⁰⁹.

³⁰¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 19.

³⁰² Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 25.

³⁰³ Lafız farklılığıyla Darekutnî, *Sünen*, c. I, s. 28.

³⁰⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 37–38.

³⁰⁵ Muhammed b. Hibban b. Ahmed Ebu Hatim et-Temimî, *Sahih-u İbn-i Hibban*, thk., Şuayb el-Arnâvud, c. I-XVIII, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993, c. 4, s. 48.

³⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 53.

³⁰⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 19.

³⁰⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 172; Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 342; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, *el-Muğnî*, c. I, s. 56.

³⁰⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 20.

Hanefî mezhebinden Merğinânî'ye göre insan ile eti yenen canlıların artığı necis değildir. İnsan kelimesine aybaşı halindeki kadın ve cünüp olan kimse de dâhil olup bunların artığı da necis değildir³¹⁰.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hüküm için İbn Ömer'in (r.a.) hayızlı ve cünüp kişilerin artığı ile deve, inek, koyun, beygir ve atın artığı ile abdest almasını zikretmiştir³¹¹.

Şafiîlerin de bu görüşte olduklarını belirten Nevevî, ilgili eserde bununla alakalı herhangi bir sened zikretmemiştir. Sadece Ömer b. Hattab (r.a.), Ali (r.a.), Ebu Hüreyre (r.a.), Hasan el-Basrî, Ata ve Kasım b. Muhammed'in bu görüşte olduklarını belirtmiştir³¹².

Bu hüküm Hanbelî mezhebinin ilgili kaynağında yer almasına rağmen İbn Kudâme buna hangi şeyin mustened alındığını belirtmemiştir. Sadece Sahabe ve Tabiinin bu yönde sözleri olduğunu belirtmekle yetinmiştir³¹³.

301. Abdest Azalarından Birinin Diğerinin Önüne Alınması, Başın Meshedilmesi ve Abdest Azalarının Yıkanması

13. Abdest alırken, önce sol taraftaki organlarını daha sonra sağ tarafındaki organların yıkayan kişinin abdestini yenilemesi gerekmediği konusunda icmâ vardır³¹⁴.

Hanefî mezhebine göre abdest alırken sağ uzuvların sol uzuvlardan önce yıkamak sünnettir³¹⁵. Bu konudaki hükmün senediyle ilgili olarak Merğinânî, ilgili eserde başka bir bilgi vermemiştir.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hüküm için Ali b. Ebi Talib'in ve Abdullah b. Mesud'un "Biz sol veya sağdan başlamaya önem vermeyiz" sözlerini zikretmiştir³¹⁶.

³¹⁰ Merğinânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 49.

³¹¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 14.

³¹² Nevevî, *el-Mecmû'*, c. I, s. 224-225.

³¹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 73; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 345.

³¹⁴ İbnü'l-Münzir, *İcmâ*, s. 20.

³¹⁵ Merğinânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 16.

³¹⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 15.

Şafî mezhebinden Maverdî'ye göre abdestte sağdan başlamak sünnettir. Bunun yanında Hz. Ali (r.a.), sol organların sağdakilerden önce yıkadı ve “hangisini önce yıkadığımı hatırlamıyorum. Organların sağlarından başlamak farz değil sünnettir”³¹⁷ dedi. Bu aynı zamanda Şafî mezhebi âlimlerinden Maverdî'nin bu konuda belirttiği senedir³¹⁸.

İbn Kudâme, abdest alırken sağdan başlamanın müstehab olduğu konusunda Medine, Irak ve Şam halkı ile rey taraftarları arasında ihtilaf olmadığını ve abdeste sol tarafından başlamanın abdesti iade etmeyeceği konusunda icmân olduğunu belirtmiştir. Ancak bu icmân senedi ile ilgili bir bilgi vermemiştir³¹⁹.

14. Abdestini alan sonra da mestlerini giyen ve daha sonra abdestini bozan kişi için ikinci bir abdest alırken mestlerinin üzerini mesh etmesinin yeterli olacağı konusunda icmâ vardır³²⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre abdest alırken ayakları yıkamayıp mestlerinin üzerini mesh etmekle yetinmenin cevazı sünnet ile sabittir. Merğînânî, bunu belirtmekle beraber Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir uygulaması veya buna işaret eden bir sözü delil olarak zikretmemiştir³²¹.

Bu hüküm Şafî mezhebinde aynı şekilde mevcut olmasına rağmen Maverdî bununla ilgili bir sened zikretmemiştir³²².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükme Abdullah b. Cerir'in “Resulullah'ın (s.a.v.) abdest bozduğunu, sonra abdest aldığını ve mestlerini mesh ettiğini gördüm”³²³ hadisini sened olarak zikretmiştir³²⁴.

³¹⁷ Alaaddin b. Ali b. Osman el-Mardinî, *el-Cevheru'n-nekî*, c. I-X, Dâru'l-Fikr, yy., ts., c. I, s. 87.

³¹⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 143.

³¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 120.

³²⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 20.

³²¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 35.

³²² Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 356–357.

³²³ Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. el-Cevzî, *et-Tahkik fî Ehâdisi'l-Hilâf*, thk., Abdulhumeydî Muhammed es-Sudanî, c. I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, c. I, s. 205.

³²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 316; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 179.

15. Bir kişi abdest alırken önce ayağının birisini yıkar ve o ayağına mestini giyer, daha sonra diğer ayağını yıkar ve o ayağına da mestini giyerse bu kişinin abdestinin tamam olduğu konusunda icmâ vardır³²⁵.

Bu hüküm hem Şafîî hem de Hanbelî mezheplerinde mevcut olmasına rağmen bu mezheplerin ilgili eserlerinde bu konuyla alakalı bir sened zikredilmemiřtir³²⁶.

16. Yolculuğa çıkan bir kişi yanında su bulundurur ve susuz kalacağı endişesiyle bu suyu içmek için ayırır da, teyemmüm yaparsa teyemmümün geçerli olacağı konusunda icmâ vardır³²⁷.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedinin Ali b. Ebi Talip, İbn Şihab, Rabia ve Ata b. Rebah'ın bu manadaki sözleri olduğunu belirtmiştir. Ancak Sahnûn bu sözlerinin neler olduğunu belirtmemiřtir³²⁸.

Şafîî mezhebi âlimlerinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, bu suyun yok hükmünde olmasını zikretmiřtir³²⁹.

Hanbelî mezhebi âlimlerinden İbn Kudâme bunu hastanın teyemmüm etmesine kıyas yapmıřtır³³⁰.

17. Tozlu toprakla teyemmümün caiz olduğu konusunda icmâ vardır³³¹.

Hanefî mezhebinden Merđinânî'ye göre toz ile toprak birlikte bulunsa bile teyemmüm edilebilir. Zira toz toprağın incesidir³³².

³²⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 20.

³²⁶ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 361; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 183–184.

³²⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 20.

³²⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 46.

³²⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 280.

³³⁰ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 272–273.

³³¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21.

³³² Merđinânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 33.

Malikî mezhebi âlimlerinden Karâfî bu hükmün Malikî mezhebinde de böyle olduğunu belirtmesine rağmen bununla ilgili bir sened zikretmemiştir³³³.

Şafîî mezhebinden Maverdî ve Hanbelîlerden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “... Su bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin...”³³⁴ ayetini zikretmişlerdir³³⁵.

18. Namaz vakti girmeden önce su ile abdest alan kişinin abdestinin tam olduğu konusunda icmâ vardır³³⁶.

19. Teyemmüm edip namaz kılan, namaz vakti çıktıktan sonra da suyu bulan kişinin namazını iade etmeyeceği konusunda icmâ vardır³³⁷.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak şunu zikretmişlerdir: İki kişi yolculuğa çıkmıştı. Namaz vakti geldi, yanlarında su olmadığı için teyemmüm edip namaz kıldılar. Daha sonra vakit çıkmadan önce su buldular. Biri abdesti aldı ve namazı iade etti, diğeri namazı iade etmedi. Sonra Resulullah’a (s.a.v.) gelip durumu arz ettiler. Resulullah (s.a.v.) namazı iade edene “senin için iki ecir vardır”, namazı iade etmeyene ise “sünnete uydun, namazın yeterlidir” dedi³³⁸. Namaz vakti içinde iade gerekmiyorsa vakit çıktıktan sonra hiç gerekmez³³⁹.

20. Emredildiği şekliyle teyemmüm eden, namaza başlamadan önce de suyu bulan kişinin abdestinin bozulduğu ve yeniden abdest alıp namaz kılması gerektiği konusunda icmâ vardır³⁴⁰.

Malikî mezhebi âlimlerinden Karâfî bu hükmün senedi olarak teyemmüm ile namaz kılmanın suyun yokluğunun devamına bağlı olmasını zikretmiştir³⁴¹.

³³³ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 346.

³³⁴ Maide, 5/6.

³³⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 237; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 266; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 266.

³³⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21.

³³⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21.

³³⁸ Lafız farklılığıyla Ebu Davud, Taharet 126.

³³⁹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 363; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 276–277.

³⁴⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21.

³⁴¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 220.

Şafîî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak nassın bulunmasının ichtihadı geçersiz saydığı gibi suyun bulunmasının da teyemmümü geçersiz kılmasını zikretmiştir³⁴².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "su bulunmadığı müddetçe on sene de olsa temiz toprak Müslüman için abdesttir. Su bulduğun zaman vücudunu onunla yıka"³⁴³ hadisini zikretmiştir³⁴⁴.

21. Su ile abdest alan kişinin teyemmüm edenlere imamlık yapmasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır³⁴⁵.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Amr b. As'ın teyemmüm eden arkadaşlarına namaz kıldırmasını ve bunun Resulullah (s.a.v.) tarafından mekruh görülmemesini zikretmişlerdir³⁴⁶.

Şafîî mezhebinden Nevevî eserinde bu konuda icmâ olduğu belirtmiş ancak bununla ilgili bir sened belirtmemiştir³⁴⁷.

22. Bir kişi vaktin başında farz namaz için teyemmüm eder namazı kılmaz, sonra da içinde su bulunan bir yere uğrarsa (vaktin sonunda namaz kılmak için) tekrar teyemmüm etmesi gerektiği konusunda icmâ vardır. Çünkü suya ulaştığında teyemmümü bozulmuştur³⁴⁸.

Şafîî âlimlerinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, bu kişinin suya ulaşmasıyla abdestinin bozulmasını zikretmiştir³⁴⁹.

23. Bir kişi uykusunda ihtilam olduğunu ya da cima etiğini görse ve uyandığında elbisesinde ıslaklık bulursa o kişinin gusletmeyeceği konusunda icmâ vardır³⁵⁰.

³⁴² Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 256–257.

³⁴³ Ebu Davud, Taharet 123.

³⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 299.

³⁴⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21.

³⁴⁶ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 367; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 52.

³⁴⁷ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. IV, s. 161.

³⁴⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21.

³⁴⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 348–349.

³⁵⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21.

Malikî mezhebinden Karâfî, Şafîî mezhebinden Nevevî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak şu hadisi zikretmişlerdir³⁵¹: Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ihtilam olduğunu hatırlayan fakat elbisesinde ıslaklık bulunmayan kimse hakkında soru sorulması üzerine O da “yıkanması gerekmez”³⁵² buyurmuştur.

24. İdrarın necis olduğu konusunda icmâ vardır³⁵³.

Şafîî mezhebinden Maverdî ile Nevevî, Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “kabir azabının çoğu ondandır (idrardandır)”³⁵⁴ hadisini zikretmişlerdir³⁵⁵.

25. Cünüp ve hayızlının terinin temiz olduğu konusunda icmâ vardır³⁵⁶.

Hanefî mezhebi âlimlerinden Merğînânî’ye göre her canlının artığının hükmü ne ise, teri de aynı hükmü taşır. Çünkü ikisi de aynı canlının etinden oluşmaktadır. İnsan ile eti yenen canlıların artığı necis değildir. İnsan kelimesine aybaşı halindeki kadın ve cünüp olan kimse de dâhil olup bunların artığı necis değildir³⁵⁷.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hususta iki delil zikretmiştir: Birincisi, Abdullah b. Ömer cünüp iken terlediği elbisesiyle namaz kılmasıdır³⁵⁸. İkincisi ise İbn Abbas’ın “cünüp ve hayızlı terinin elbisede bulunmasında sakınca olmadığı”³⁵⁹ sözüdür³⁶⁰.

302. İçinde Namaz Kılmanın Caiz Olduğu Yerler

26. Koyun yatağında (ağıl) namaz kılmanın caiz olduğu konusunda icmâ vardır. Ancak İmam Şafii, namaz kılınacak bu mekânın idrardan salim olması şartını ileri sürmüştür³⁶¹.

³⁵¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 295; Nevevî, *el-Mecmû’*, c. II, s. 162; İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebir*, c. I, s. 231.

³⁵² Ebu Davud, Taharet 94; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. VI, s. 256.

³⁵³ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21.

³⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 326, 388.

³⁵⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 248; Nevevî, *el-Mecmû’*, c. II, s. 566–567; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 767.

³⁵⁶ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 21–22.

³⁵⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 28–29.

³⁵⁸ el-Muvatta’, Taharet 87.

³⁵⁹ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, c. I, s. 187.

³⁶⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 26.

³⁶¹ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 22.

Malikî mezhebinden Sahnûn, Şafîîlerden Nevevî ve Hanbelîlerden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) deve yatağında namaz kılmayı neyhetmesi, koyun ve sığır ağılında kılmayı emretmesi³⁶² hadisini zikretmişlerdir³⁶³.

27. Hayızlı kadından namazın farzının düştüğü konusunda icmâ vardır³⁶⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hüküm için Hz. Aişe'nin (r.anha) "Orucun kazasıyla emrolunduk, namazın kazasıyla emrolunmadık"³⁶⁵ sözünü zikretmiştir³⁶⁶.

Malikî mezhebinden Karâfî, Şafîîlerden Nevevî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Fatıma bt. Ebi Hubeys'e söylediği "Hayız kanı bilinen siyahtır (siyah renktedir). Onu gördüğünde namazı bırak"³⁶⁷ hadisini zikretmişlerdir³⁶⁸.

28. Hayızlı günlerinde terk ettiği namazın kazasının kadın üzerine vacib olmadığı konusunda icmâ vardır³⁶⁹.

Hanefî, Şafîî ve Hanbelî âlimleri bu konuda bir önceki maddede de zikredilen kendi delillerini kullanmışlardır. Karâfî ise bu hükümle ilgili olarak bir delil belirtmemiştir³⁷⁰.

29. Hayızlı günlerinde terk ettiği orucun kazasının kadın üzerine vacib olduğu konusunda icmâ vardır³⁷¹.

³⁶² Lafiz farklılığıyla Nesai, Mevakit 142; İbn Mace, Mevakit 41; Darimi, Salât 112.

³⁶³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 90; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. III, s. 166; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 753.

³⁶⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 22.

³⁶⁵ Lafiz farklılığıyla Müslim, Hayz 29.

³⁶⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 38-39.

³⁶⁷ Lafiz farklılığıyla Ebu Davud, Taharet 115, 130, 138; Nesaî, Taharet 137; Hayz 6.

³⁶⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 373; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 167; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 347-348.

³⁶⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 22.

³⁷⁰ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 392.

³⁷¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 22.

Hanefî mezhebinden Merğınânî, Şafî mezhebinden Maverdî ile Nevevî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hüküm için, Hz. Aişe'nin (r.a.) “Orucun kazasıyla emrolunduk, namazın kazasıyla emrolunmadık”³⁷² sözünü zikretmişlerdir³⁷³.

Karâfî, eserinde hayzın hükümlerini anlatmıştır ancak bu hususa değinmemiştir³⁷⁴.

30. Lohusa kadının lohusalığı bittikten sonra gusletmesinin vacib olduğu konusunda icmâ vardır³⁷⁵.

Merğınânî, eserinde bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir ancak bunun senedini belirtmemiştir³⁷⁶.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de böyle olmasına rağmen Malikî mezhebi âlimlerinden Karâfî bununla ilgili bir sened belirtmemiştir³⁷⁷.

Şafî mezhebinden Nevevî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak lohusalığın hayız gibi olduğunu belirtmekle yetinerek başka bir delil zikretmemişlerdir³⁷⁸.

31. Koyun, deve, sığır gibi hayvanlardan diri iken bir uzvu kesilirse kesilen bu parçanın necis olduğu konusunda icmâ vardır³⁷⁹.

Şafî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Canlıdan düşen her şey necistir” hadisini zikretmiştir³⁸⁰.

32. Bir önceki maddede zikrettiğimiz hayvanların aynı şekilde diri iken kıllarından, tüylerinde ve yünlerinden faydalanmanın caiz olduğu konusunda icmâ vardır³⁸¹.

³⁷² Lafız farklılığıyla Müslim, Hayz 29.

³⁷³ Merğınânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 38–39; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 443; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 383; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 348.

³⁷⁴ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. I, s. 375–376.

³⁷⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 22.

³⁷⁶ Merğınânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 21.

³⁷⁷ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 290.

³⁷⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 148–149; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 241–242; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 239, 349.

³⁷⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 23.

³⁸⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 254–255.

Şafî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak “Allah (c.c.), evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve sizin için davar derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde, kolayca taşıyacağınız evler; yünlerinden, yapağularından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağımız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi.”³⁸² ayetini zikretmiştir³⁸³.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme’ye göre bir hayvanın kıllarının, tüyelerinin ve yünlerinin hükmü o hayvanın artığının hükmünü taşır. Hayvan dinen temiz kabul ediliyorsa artığı da temiz; pis kabul ediliyorsa artığı da pistir³⁸⁴.

31. Namaz Bölümü

310. Namaz Vakitleri

33. Öğle namazının vaktinin güneşin batıya doğru meyletmesi ile girdiği konusunda icmâ vardır³⁸⁵.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme, bu hükmün senedini Cibril (a.s.) imamlığına ilişkin hadis³⁸⁶ olarak zikretmişlerdir. Buna göre Cibril (a.s.) öğle namazını birinci günde güneşin sağa doğru kaymasıyla birlikte kıldırması³⁸⁷.

Malikî mezhebine mensup âlimler de aynı görüşte olmalarına rağmen Sahnûn bu görüşlerin senedi ile ilgili bir bilgi vermemiştir³⁸⁸.

Şafî mezhebinden Maverdî bu hüküm ile ilgili olarak İbn Mesud’un (r.a.) “Resulullah’ı (s.a.v.) güneşin meyletmesiyle öğle namazını kıldığını gördüm”³⁸⁹ sözünü zikretmiştir³⁹⁰.

³⁸¹ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 23.

³⁸² Nahl, 16/80.

³⁸³ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 254.

³⁸⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 74, 97.

³⁸⁵ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 23.

³⁸⁶ Bkz. Ebu Davud, Salât 6.

³⁸⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 47; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 412–413.

³⁸⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 55.

³⁸⁹ İbn Hibban, *Sahih*, c. IV, s. 298.

34. Güneş battığında akşam namazının vaktinin girdiği konusunda icmâ vardır³⁹¹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak “Akşam namazı vaktinin başlangıcı güneşin batışı, sonu da ufuktaki aydınlığın kayboluşudur”³⁹² hadisini zikretmiştir³⁹³.

Malikî mezhebinden Sahnûn ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Cebrail (a.s.) akşam namazını Hz. Peygamber’e (s.a.v.) iki günde de aynı vakitte, güneş battığı zaman kıldırmasını zikretmişlerdir³⁹⁴.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) güneş battığında namaz kılmasını³⁹⁵ zikretmiştir³⁹⁶.

35. Fecrin doğmasıyla sabah namazının vaktinin girdiği konusunda icmâ vardır³⁹⁷.

İlgili her dört mezhep âlimlerinin bu konudaki delili Cibril (a.s.) Hz. Peygamber’e (s.a.v.) imamlık ettiğine ilişkin hadistir³⁹⁸. Buna göre Cibril (a.s.) ilk gün sabah namazını tan yerinin ağarmasıyla kıldırmıştır³⁹⁹.

36. Güneş doğmadan önce, fecir de doğduktan sonra sabah namazını kılan kişinin onu vaktinde kıldığı konusunda icmâ vardır⁴⁰⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Şafiî mezhebinden Nevevî, bu hükmün senedi olarak Cibril’in (a.s.) imamlık yaptığı hadisi zikretmişlerdir. Buna göre Cibril (a.s.) sabah namazını birinci günde tan yerinin ağarmasıyla, ikinci günde de ortalık tamamen ağarıp

³⁹⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 12.

³⁹¹ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 23.

³⁹² Lafız farklılığıyla Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 232; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I, s. 375.

³⁹³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 47–48.

³⁹⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 56; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 412–413.

³⁹⁵ Ebu Davud, *Salât* 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 51.

³⁹⁶ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 19.

³⁹⁷ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 23.

³⁹⁸ *el-Muvatta’*, Vukutu’s-Salât 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 333.

³⁹⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 47; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 18–20; Nevevî, *el-Mecmû’*, c. III, s. 45; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 412–413.

⁴⁰⁰ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 23.

güneş doğmak üzereyken kıldırılmış ve “bu iki vaktin arası Senin ve senin ümmetin için sabah namazının vaktidir”⁴⁰¹ demiştir⁴⁰².

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bununla ilgili bir delil zikretmemiştir⁴⁰³.

Hanbelî mezhebinin âlimlerinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber’den (s.a.v.) nakledilen “sabah namazının vakti güneş doğmadan önceki vakittir. Kim güneş doğmadan önce ondan bir rekâta yetişirse ona yetişmiştir”⁴⁰⁴ hadisini zikretmiştir⁴⁰⁵.

37. Öğle ve ikindi namazlarının Arafat’ta, akşam ile yatsı namazlarının da kurban bayramı gecesi (Müzdelife’de) cem edileceği konusunda icmâ vardır⁴⁰⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, Cabir’in Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Müzdelife’de akşam ile yatsı namazlarını bir ezan ve bir kamet ile kıldırıldığına dair rivayetini zikretmiştir⁴⁰⁷.

311. Ezan

38. Ezan okurken kibleye yönelmenin sünnet olduğu konusunda icmâ vardır⁴⁰⁸.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak İbn Kasım’ın Medine’de müezzinlerin yüzlerini kibleye dönük ezan verdiklerini görmesini zikretmiştir⁴⁰⁹.

Şafî mezhebinden Maverdî’ye göre ezan kibleye yönelik yapılan bir duadır. Bu da ezanda buraya (kibleye) yönelmenin sünnet olmasını gerektirir⁴¹⁰.

⁴⁰¹ el-Muvatta’, Vukutu’s-Salât 7.

⁴⁰² Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 47; Nevevî, *el-Mecmû’*, c. III, s. 45.

⁴⁰³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 56-57.

⁴⁰⁴ Yakın mana ile Ebu Davud, Salât 2.

⁴⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 429.

⁴⁰⁶ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 23.

⁴⁰⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 176.

⁴⁰⁸ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 23.

⁴⁰⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 58.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Peygamber'in müezzinlerinin kibleye yönelerek ezan okumalarını zikretmiştir⁴¹¹.

39. Müezzinin ezanı ayakta okumasının sünnet olduğu konusunda icmâ vardır. Ancak Ebu Sevr, müezzinin bir özrü olmaksızın oturarak da ezan okuyabileceği konusunda farklı bir görüş ileri sürmüştür⁴¹².

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak, oturarak ezan okumanın mekruh olmasını zikretmiştir. Çünkü ezanla ilgili rüya hadisinde geçtiği üzere insanlara namazı duyurmak için duvarın üzerine çıkılmıştır. Bundan (ezandan) maksat insanlara namazı ilan etmektir. Bu ise ancak ayakta okunmasıyla hâsıl olur. Ancak oturarak okunursa bu da caizdir. Çünkü maksat hâsıl olmuştur⁴¹³.

İmam Malik'in, "oturarak ezan veren hiç kimsenin haberinin kendisine ulaşmadığı" sözü ve İbn Kasım'ın Medine'de müezzinlerin ayakta ezan verdiklerini görmesi Malikî mezhebinden Sahnûn'un bu hükümle alakalı olarak zikrettiği delillerdir⁴¹⁴.

Şafiî mezhebi âlimlerinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Malikilerden Sahnûn'un da delili olan Hz. Peygamber'in müezzinlerinin ayakta ezan okumalarını zikretmiştir⁴¹⁵.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Bilal'e dediği "kalk ve ezan oku" hadisini ve Peygamber'in müezzinlerinin ayakta ezan okumasını zikretmiştir⁴¹⁶.

İbnü'l-Münzir, burada farklı bir görüşün olduğunu belirtmesine rağmen ilim ehlinin icmâ ettiğini söylemiştir. Hâlbuki farklı bir görüşün bulunması durumunda o konuda icmâ olduğunu söylemek teknik anlamda mümkün değildir. Burada iki ihtimal söz konusudur. Bunlardan bir tanesi farklı görüşte olan müctehidlerin hayatta buldukları zamanda icmâ meydana gelmemiş olmakla birlikte daha sonraki dönemlerde muhalif hiçbir görüş

⁴¹⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 40–41.

⁴¹¹ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 435–436.

⁴¹² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 24.

⁴¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, c. II, s. 132.

⁴¹⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 58–59.

⁴¹⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 42.

⁴¹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 469; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 435.

kalmadığı için icmâ meydana gelmiş olabilir. Diğer ihtimal ise İbnü'l-Münzir, icmâ kavramını nadir de olsa çoğunluğun görüşü anlamında kullanmış olabilir.

40. Sabah namazı dışında diğer namazlar için vakit girdiğinde ezan okumanın sünnet olduğu konusunda icmâ vardır⁴¹⁷.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre, ezan namaz vaktinin girdiğini bildirmek içindir. Vakıt girmeden okunan ezan ise, şaşırtmaktan başka bir şey değildir⁴¹⁸.

İmam Malik'in, sabah namazı dışında diğer namazlar için vakit girmeden ezan verildiği ile ilgili bir şeyin kendisine ulaşmadığını söylemesi ve sabah ezanı için de Hz. Peygamber'in "Bilal gece ezan veriyor, İbn Ümmi Mektum ezan verinceye kadar yiyin ve için"⁴¹⁹ hadisi Malikî mezhebinden Sahnûn'un bu hükmün senedi olarak zikrettiği delillerdir⁴²⁰.

Şafiî mezhebinden Nevevî'ye göre, ezan vaktin girdiğini ilan etmek içindir. Vakıt girmeden önce onun ilanı caiz değildir. Sabah namazında ise vaktin girmeden önce ilanı caizdir⁴²¹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'ye göre ezan vaktin girdiğini bildirmek içindir ve vaktinden önce ezan vermek maksadı gerçekleştirmez⁴²².

312. Namazın Kılınışı

41. Namazın ancak niyetle geçerli olacağı konusunda icmâ vardır⁴²³.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Şafiî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak "ameller ancak niyete göredir..."⁴²⁴ hadisini zikretmişlerdir⁴²⁵.

⁴¹⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 24.

⁴¹⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 53.

⁴¹⁹ Buhari, Ezan 11; Nesai, Ezan 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 62, 123.

⁴²⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 60.

⁴²¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. III, s. 95.

⁴²² İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 441.

⁴²³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 24.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak niyetin namazın şartlarından biri olmasını zikretmiştir⁴²⁶.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “halbuki onlara, ancak dini Allah’a has kılarak, Hakka yönelen kimseler olarak O’na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekatı vermeleri emredilmişti...”⁴²⁷ ayetini ve “ameller ancak niyete göredir...”⁴²⁸ hadisini zikretmiştir⁴²⁹.

42. Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) namaza başladığında iki elini kaldırdığı konusunda icmâ vardır⁴³⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî’ye göre iftitah tekbirini alırken elleri kaldırmak sünnettir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu devamlı yapmıştır⁴³¹. Bu, ilgili hükmün senedir⁴³².

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak el-Bera b. Azib’in, Resulullah’ı (s.a.v.) namazın başlangıcında ellerini kaldırdığına ve bitirinceye kadar bir daha kaldırmadığına dair rivayetini zikretmiştir⁴³³.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) namaza başladığı zaman ellerini omuzlarına kadar kaldırması, kıraatını yapıp rükû yapmak istediği zaman bunun aynısını (ellerini omuzlarına kadar kaldırması) yapması ve rükûdan kalktığı zaman da bunun aynısını yapmasını zikretmiştir⁴³⁴.

⁴²⁴ Buharî, Bedu’l-Vahy 1; İman 41; Nikâh 5; Talak 11; Tirmizi, Fadailu’l-Cihad 16; Ebu Davud, Talak 11; İbn Mace, Zühhd 26; Nesai, İman 19; Taharet 59; Talak 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.I, s. 25, 47.

⁴²⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 55; Nevevî, *el-Mecmû’*, c. III, s. 240.

⁴²⁶ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 135.

⁴²⁷ Beyyine, 98/5.

⁴²⁸ Buharî, Bedu’l-Vahy 1; İman 41; Nikâh 5; Talak 11; Tirmizi, Fadailu’l-Cihad 16; Ebu Davud, Talak 11; İbn Mace, Zühhd 26; Nesai, İman 19; Taharet 59; Talak 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.I, s. 25, 47.

⁴²⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 544; İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebir*, c. I, s. 528.

⁴³⁰ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 24.

⁴³¹ Yakın mana ile Ebu Davud, Salât 115, 176; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 318.

⁴³² Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 57.

⁴³³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 69.

⁴³⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 98.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak Ebu Hamid'in "Resulullah (s.a.v.) namaza kalktığı zaman ellerini omuz hizasına kadar kaldırıyordu"⁴³⁵ sözünü ve İbn Ömer'in "Resulullah (s.a.v.) namaza kalktığı zaman ellerini omuz hizasına kadar kaldırdığını gördüm"⁴³⁶ sözünü zikretmiştir⁴³⁷.

43. Namaz için iftitah tekbiri alan kişinin namaza dâhil olduğu konusunda icmâ vardır⁴³⁸.

Bu hükmün senedi olarak ilgili her dört mezhep âlimleri de "namazın girişi tekbirdir..."⁴³⁹ hadisini zikretmişlerdir⁴⁴⁰.

44. Bir tarafa selam vererek namazda kısaltma yapan kişinin namazının geçerli olduğu konusunda icmâ vardır⁴⁴¹.

İlgili Malikî eserinde namazda selam verme konusu ele alınıp anlatılmasına rağmen Karâfî bu hususla ilgili bir bilgi vermemiştir⁴⁴².

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "bir kimse son secdeden başını kaldırır ve oturur sonra da selam vermeden önce abdesti bozulursa namazı tam olmuştur" hadisini zikretmiştir⁴⁴³.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Sehl b. Said'den rivayet edilen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir keresinde tek selam verdiği ve Muhacirlerin de tek selam verdiği⁴⁴⁴ rivayetini zikretmiştir⁴⁴⁵.

⁴³⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. II, s. 24.

⁴³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 106.

⁴³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 537; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 537.

⁴³⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 24.

⁴³⁹ Dârekutnî, *Sünen*, c. I, s. 359.

⁴⁴⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 57; Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 62–63; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. III, s. 250;

İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 540.

⁴⁴¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 25.

⁴⁴² Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 198–199.

⁴⁴³ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 143.

⁴⁴⁴ Lafız farklılığıyla İbn Mace, *İkame* 29.

⁴⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 625.

45. Namaz kılarken namazla ilgili bir şeyi düzeltme amacı olmaksızın kasden namazda konuşan kişinin namazının fasid olduğu konusunda icmâ vardır⁴⁴⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “Bizim bu namazımızda, insanların birbirleriyle konuşmaları türünden olan herhangi bir şey yaramaz. Namaz yalnız tesbih, zikir ve Kur’an okumaktır”⁴⁴⁷ hadisini zikretmişlerdir⁴⁴⁸.

Malikî mezhebi âlimlerinden Karâfî kendi mezhep âlimleri bu görüşe varırken kullandıkları delil hakkında bir bilgi vermemiştir⁴⁴⁹.

Bu hüküm Şafiî mezhebinde de mevcut olmasına rağmen Maverdî bununla ilgili bir sened zikretmemiştir. Sadece Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “...namazdan çıkmak selam iledir”⁴⁵⁰ hadisini belirtmiştir⁴⁵¹.

46. Namaz kılan kişinin namaz kılarken yeme ve içmeden men edildiği konusunda icmâ vardır⁴⁵².

Hanefî mezhebinden Merğînânî’ye göre namazda olan kimse yiyemez ve içemez. Çünkü bunlar namazın amellerinden değildir⁴⁵³.

Şafiî mezhebi âlimlerinden Nevevî’ye göre orucu bozan şeyin namazı bozması daha önceliklidir⁴⁵⁴. Yani yeme ve içme orucu bozuyorsa namazı bozması daha yerindedir.

İbn Kudâme, eserinde bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu hükmün senedi olarak her hangi bir bilgi zikretmemiştir⁴⁵⁵.

⁴⁴⁶ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 25.

⁴⁴⁷ Nesaî, *Sehv* 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 447–448.

⁴⁴⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 75; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 735.

⁴⁴⁹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 138–139.

⁴⁵⁰ Dârekutnî, *Sünen*, c. I, s. 359.

⁴⁵¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 182.

⁴⁵² İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 25.

⁴⁵³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 78.

⁴⁵⁴ Nevevî, *el-Mecmû’*, c. IV, s. 22.

⁴⁵⁵ İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebir*, c. I, s. 706.

47. Farz namaz kılariken bilerek yiyip içen kişinin namazını yeniden kılması gerektiği konusunda icmâ vardır⁴⁵⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Yemek ve içmek oldukça uğraştırıcı ve uzun süren birer iştirler. Namazda olan kimse ise, bu kadar uzun süren bir işi yaparken namazda olduğunun farkında olmaması mümkün değildir⁴⁵⁷.

Şafiî mezhebinden Nevevî bu hükme sened olarak bir önceki maddede de yine kendilerinin delilleri olan orucu bozan şeyin namazı bozmasının daha öncelikli olmasını sened yapmıştır⁴⁵⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, bu durumun orucu bozmasını zikretmiştir. Ona göre bu durumda namaz oruçtan daha önceliklidir⁴⁵⁹.

48. Gülmenin namazı ifsad edeceği konusunda icmâ vardır⁴⁶⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "bana bakın, içinizden kim sesli olarak güldü ise, abdest alıp namazı yeniden kılsın" hadisini zikretmiştir⁴⁶¹.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir gün müslümanlara namaz kıldırırken vuku bulan bir olay üzerine söylediği "sizden kim güldü ise namazı iade etsin"⁴⁶² hadisini zikretmiştir⁴⁶³.

Şafiî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "gülme namazı bozar, abdesti bozmaz"⁴⁶⁴ hadisini zikretmiştir⁴⁶⁵.

⁴⁵⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 25.

⁴⁵⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 78-79.

⁴⁵⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. IV, s. 22.

⁴⁵⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 749; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 706.

⁴⁶⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 25.

⁴⁶¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 18-19.

⁴⁶² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. II, s. 252.

⁴⁶³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 100-101.

⁴⁶⁴ Dârekutnî, *Sünen*, c. I, s. 173.

⁴⁶⁵ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. II, s. 70.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "kahkaha ile gülmek namazı bozar, abdesti bozmaz"⁴⁶⁶ hadisini zikretmiştir⁴⁶⁷.

313. Sehv Secdesi

49. İmamın arkasında namaz kılan kişinin, yanıldığında sehv secdesi yapması gerekmediği konusunda icmâ vardır. Ancak Mekhul bu konuda muhalefet etmiş, bu kişinin sehv secdesi yapması gerektiğini söylemiştir⁴⁶⁸.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre bu kişi kendisi yalnız secde ederse imama uymamış olur ve eğer imam da kendisiyle birlikte secde ederse kendisinin imama uyması gerekli iken imam ona uymuş olur⁴⁶⁹.

Karâfî ilgili eserinde sehv secdesini ele almış ancak bu hususa değinmemiştir⁴⁷⁰.

Şafî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak "imamlar sorumludur..."⁴⁷¹ hadisini zikretmiştir⁴⁷².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "imam arkasında olan (kişi) için yanılma yoktur (yanıldığında sehv secdesi yapması gerekmez) fakat imam yanıldığında hem ona (imama) hem de arkasındakine sehv secdesi gerekir" hadisini zikretmiştir⁴⁷³.

İbnü'l-Münzir, bu konuda icmâ olduğunu söylerken Mekhul'un farklı bir görüşe sahip olduğunu belirtmektedir. Burada iki ihtimal söz konusudur. Bunlardan bir tanesi farklı görüşte olan müctehidlerin hayatta buldukları zamanda icmâ meydana gelmemiş olmakla birlikte daha sonraki dönemlerde muhalif hiçbir görüş kalmadığı için icmâ

⁴⁶⁶ Muhammed Nasreddin el-Elbanî, *Muhtasaru İrvai'l-Alil fi Tahrici Ehadisi Menari's-Sebil*, 2. Baskı, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut, 1985, c. I, s. 79.

⁴⁶⁷ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 716.

⁴⁶⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 25-26.

⁴⁶⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 90.

⁴⁷⁰ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 289-296.

⁴⁷¹ Dârekutnî, *Sünen*, c. I, s. 322; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. I, s. 430.

⁴⁷² Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 228.

⁴⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 731.

meydana gelmiş olabilir. Diğer ihtimal ise İbnü'l-Münzir, icmâ kavramını nadir de olsa çoğunluğun görüşü anlamında kullanmış olabilir.

50. İmama uyan kişinin, imam sehiv secdesi yaptığında onunla beraber secde etmesi gerektiği konusunda icmâ vardır⁴⁷⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre imamın arkasındaki kimse her ne kadar sehiv etmemiş ise de imama uyarken onun bütün sorumluluklarını üstlenmiştir⁴⁷⁵.

Malikî mezhebinden Sahnûn'a göre imama vacip olan ona uyana da vacip olur⁴⁷⁶.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "İmamlar sorumludur. Ne yaparlarsa siz de (aynısını) yapın"⁴⁷⁷ hadisini zikretmiştir⁴⁷⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "imam arkasında olan (kişi) için yanılma yoktur (yanıldığında sehiv secdesi yapması gerekmez) fakat imam yanıldığında hem ona (imama) hem de arkasındakine sehiv secdesi gerekir" hadisini zikretmiştir⁴⁷⁹.

314. Cuma Namazı

51. Çocuğa cumanın farz olmadığı konusunda icmâ vardır⁴⁸⁰.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe iman edene Cuma farzdır. Ancak yolcu, köle, çocuk, kadın ve hasta bundan müstesnadır"⁴⁸¹ hadisini zikretmiştir⁴⁸².

⁴⁷⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 26.

⁴⁷⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 90.

⁴⁷⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 139.

⁴⁷⁷ Dârekutnî, *Sünen*, c. I, s. 322.

⁴⁷⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 228.

⁴⁷⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 731.

⁴⁸⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 26.

⁴⁸¹ Ebu Davud, *Salât* 209.

⁴⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, c. II, s. 22.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak buluğun cumanın vucup şartlarından olmasını zikretmiştir⁴⁸³.

Şafiî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Cuma, kadın, çocuk ve köleden başka her Müslümana farzdır"⁴⁸⁴ hadisini zikretmişlerdir⁴⁸⁵.

52. Kadınlara cumanın farz olmadığı konusunda icmâ vardır⁴⁸⁶.

Hanefî mezhebinden Merğınânî bu hükmün senedi olarak kadınların ev işleriyle meşgul olmalarını zikretmiştir⁴⁸⁷.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak erkek olmanın cumanın vucup şartlarından olmasını zikretmiştir⁴⁸⁸.

Şafiî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak bir önceki maddede de delilleri olan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Cuma, kadın, çocuk ve köleden başka her Müslümana farzdır"⁴⁸⁹ hadisini zikretmişlerdir⁴⁹⁰.

53. Kadınlar imamın arkasında hazır olur ve onunla namazlarını kılarırsa bu namazın onlar için yeterli olacağı konusunda icmâ vardır⁴⁹¹.

Hanefî mezhebinden Merğınânî'ye göre bu durum, yolculuktaki oruca benzer. Yolculukta olan kimse kendi isteğiyle güçlüğe katlanıp oruç tutarsa tuttuğu oruç onun için farzın yerine geçer⁴⁹².

⁴⁸³ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 338.

⁴⁸⁴ Ebu Davud, *Salât* 209; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. III, s. 172.

⁴⁸⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 400; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 143.

⁴⁸⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 26.

⁴⁸⁷ Merğınânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 100.

⁴⁸⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 338.

⁴⁸⁹ Ebu Davud, *Salât* 209; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. III, s. 172.

⁴⁹⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 400; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 143.

⁴⁹¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 26.

⁴⁹² Merğınânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 100.

Karâfi ilgili eserinde bu konuyla alakalı bir şey belirtmemiştir⁴⁹³.

Nevevî, ilgili Şafiî kaynağında kadınların Cuma namazı kılmalarının caiz olduğunu belirtmiştir. Ancak bu konuya değinmemiştir⁴⁹⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Kadınlardan cumanın farzietinin kalkması onlar için bir kolaylıktır. Meşakkate katlanıp Cuma namazını kılarlarsa bu onlar için yeterlidir⁴⁹⁵.

54. Cuma namazının herhangi bir özrü olmayan mukim, baliğ ve hür erkeklere vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁴⁹⁶.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak 51. maddede de kendilerinin delili olan hadisi zikretmiştir⁴⁹⁷.

Malikî mezhebinden Karâfi, Şafiî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Cuma, kadın, çocuk ve köleden başka her Müslümana farzdır"⁴⁹⁸ hadisini zikretmişlerdir⁴⁹⁹.

55. Cuma namazının iki rekât olduğu konusunda icmâ vardır⁵⁰⁰.

Şafiî âlimlerinden Maverdî bu hükmün senedinin hadis olduğunu söylemiştir. Ancak bu hadisi belirtmemiştir. Sadece bu konuda icmâ olduğunu belirtmekle yetinmiştir⁵⁰¹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak İbn Ömer'in "Cuma namazı iki rekâttır"⁵⁰² sözünü zikretmiştir⁵⁰³.

⁴⁹³ Bkz. Karâfi, *ez-Zehîre*, c. II, s. 331–337.

⁴⁹⁴ Bkz. Nevevî, *el-Mecmû'*, c. IV, s. 350.

⁴⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 195.

⁴⁹⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s.

⁴⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. II, s. 22.

⁴⁹⁸ Ebu Davud, *Salât* 209; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. III, s. 172.

⁴⁹⁹ Karâfi, *ez-Zehîre*, c. II, s. 338; Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 400; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 143.

⁵⁰⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 26.

⁵⁰¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 434.

⁵⁰² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. III, s. 199.

⁵⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 157.

56. Mukim olanlardan Cuma namazını kaçıranların öğle namazını dört rekât kılmaları gerektiği konusunda icmâ vardır⁵⁰⁴.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre Cuma namazını kılamayan kişi öğle namazının farzını kılar. Ancak Serahsî bununla ilgili bir sened belirtmemiştir⁵⁰⁵.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Cuma namazının bir rekâtına yetişen ona bir daha (rekât) eklesin. İki rekâta da yetişemeyen dört rekât kılsın" hadisi ile Abdullah b. Mesud'un "cuma namazından bir rekâta yetişen cumaya yetişmiş olur. Her iki rekâta da yetişemeyen dört rekât kılar"⁵⁰⁶ sözünü zikretmiştir⁵⁰⁷.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Cuma namazı zati itibariyle farz değildir. Böyle olsaydı onu kaçıranların (cumanın edasının iki rekât olması sebebiyle) öğleyi iki rekât kılmaları gerekirdi. Öğle ise aslı itibariyle dört rekât olup bazı şartlarda kısaltılabilir⁵⁰⁸.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen İbn Kudâme bununla ilgili bir sened belirtmemiştir⁵⁰⁹.

315. İmamet

57. Âmânın imamlığının gözü gören kişinin imamlığı gibi sahih olduğu konusunda icmâ vardır⁵¹⁰. Enes b. Malik bu konuda muhalefet etmiştir.

⁵⁰⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 26.

⁵⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, c. II, s. 25.

⁵⁰⁶ Ebubekr Abdurrezak b. Hemmâm es-Sa'ânî Abdurrezak, *Musannefu Abdurrezak*, thk., Habib el-Rahman el-A'zimî, c. I-XXI, 2. Baskı, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut, 1403, c. III, s. 235.

⁵⁰⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 147.

⁵⁰⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 423-424.

⁵⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 197.

⁵¹⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 27.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "iyi, kötü herkesin arkasında namaz kılın"⁵¹¹ hadisini zikretmiştir⁵¹².

Sahnûn, İmam Malik'in âmânın imamlığını mekruh görmediğini belirtmektedir. Bunun delili olarak da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müezzininin âmâ olmasını göstermektedir⁵¹³.

Şafî mezhebi âlimlerinden Maverdî bu hükme sened olarak şu iki delili zikretmiştir: Birincisi, Hz. Peygamber (s.a.v.) İbn Ümmi Mektum'u Medine'de kendi yerine bıraktı. Âmâ olduğu halde insanlara namaz kıldırıyordu. İkincisi ise, İtban b. Malik, Resulullah zamanında kendi kavmine namaz kıldırıyor ve onlara (dini) öğretiyordu. Üstelik kendisi âmâ idi⁵¹⁴. Birinci delil aynı zamanda Hanbelîlerden İbn Kudâme'nin bu hükümle alakalı olarak zikrettiği senedir⁵¹⁵.

İbnü'l-Münzir, âmânın imameti konusunda Enes b. Malik'in (r.a.) muhalefeti olduğunu bildirmiştir. Enes b. Malik (r.a.) sahabedendir. Büyük bir ihtimalle Tabiin veya Tebe-i Tabiin döneminde Hz. Enes'in görüşünde olan kimse bulunmamış ve İbnü'l-Münzir bu konuda icmâ olduğunu söylemiştir. Diğer ihtimal ise İbnü'l-Münzir, burada da icmâ kavramını çoğunluğun görüşü olarak kullanmış olabileceğidir.

316. Seferilik

58. Hac, cihad veya umre gibi namazın kendisinde kısaltıldığı bir yolculuğa çıkan kişinin öğle, ikindi ve yatsı namazlarını kısaltması ve bunların her birini ikişer rekât kılması konusunda icmâ vardır⁵¹⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre bu durumdaki kişinin namazları iki rekât kılması farzdır. Ancak Merğînânî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁵¹⁷.

⁵¹¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IV, s. 19.

⁵¹² Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 69.

⁵¹³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 59.

⁵¹⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 321-322.

⁵¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 30-31.

⁵¹⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 27.

⁵¹⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 96.

Malikî mezhebinden Karâfî'ye göre de seferilik halinde namazların kısaltılabilmeye imkânı vardır. Ancak Karâfî bu hükümle ilgili bir delil belirtmemiştir⁵¹⁸.

Şafiî mezhebinden Nevevî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır”⁵¹⁹ ayetini zikretmişlerdir⁵²⁰.

59. Yolculuğa çıkan bir kişinin akşam ve sabah namazlarında kısaltma yapmayacağı konusunda icmâ vardır⁵²¹.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Hz. Aişe (r.anha) namazın iki rekat olarak farz kılındığını, akşam namazının bundan müstesna olduğunu söylemesi ve İbn Abbas'ın misafirin sabah namazının iki rekat olduğunu söylemesidir⁵²².

İlgili Malikî eserinde Karâfî hangi namazların kısaltılabileceği, hangilerinin kısaltılamayacağı konusuna değinmemiştir⁵²³.

Şafiî mezhebinden Nevevî bu konuda icmâ olduğunu söylemekle yetinerek bununla ilgili bir delil zikretmemiştir⁵²⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Kısaltma dört rekâtlı namazlarda olur. Sabah namazı iki rekâttir. Kısaltılırsa tek rekât olur ki vitir ve akşam haricinde tek rekât yoktur. Akşam namazı ise gündüzün vitridir. Tek rekât kısaltılırsa (iki rekât kılınırsa) vitir olmaz, çift rekât kısaltılırsa tek rekât kalır ki bu namazın çoğu kaldırılmış olur⁵²⁵.

⁵¹⁸ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 358–372.

⁵¹⁹ Nisa, 4/101.

⁵²⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. IV, s. 209; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 87.

⁵²¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 27.

⁵²² Serahsî, *el-Mebsût*, c. II, s. 239–240.

⁵²³ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 358–372.

⁵²⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. IV, s. 209–210.

⁵²⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 108.

60. Medine'deki bir kişi Mekke'ye yolculuğa çıktığı zaman namazını kısaltması konusunda icmâ vardır. Yolculuk yaptığı mesafe, bu iki şehir arası kadar olan herkesin namazını kısaltması gerekir⁵²⁶.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in Mekke'de (namazı) iki rekât kıldırıp “biz misafir bir topluluğuz, siz namazı tamamlayın”⁵²⁷ hadisini zikretmiştir⁵²⁸.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak “Yeryüzünde sefere çıktığımız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır”⁵²⁹ ayetini ve “Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'den yolculuğa çıktığı zaman Akik'ta namazı kısaltıyordu. Mekke'den Medine'ye yolculuğa çıktığında ise Zu-Tuva'da namazı kısaltıyordu”⁵³⁰ hadisini zikretmiştir⁵³¹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, İbn Mesud'un “Resulullah (s.a.v.) ile Mekke'ye yolculuğa çıktık. Dönünceye kadar namazları kısaltarak kıldı”⁵³² hadisini zikretmiştir⁵³³.

61. Yolculuğa çıkmak isteyen kişi için yaşadığı yerleşim yerinin evlerini geride bıraktığı andan itibaren namazlarını kısaltabileceği konusunda icmâ vardır⁵³⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, yolculuktan dönüldüğü zaman oturulan yerin binalarının bulunduğu yere girmekle yolculuğunu bitmesine benzemesini zikretmiştir. Ayrıca Hz. Ali'nin (r.a.), Basra'dan ayrılırken namazı dört rekât

⁵²⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 27.

⁵²⁷ Ebu Mahsure, *Sünen*, c. I, s. 119.

⁵²⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 120-121.

⁵²⁹ Nisa, 4/101.

⁵³⁰ Lafız farklılığıyla Ebu Davud, Menasik 79.

⁵³¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 358, 368.

⁵³² Müslim, *Salatü'l-Müsafirin* 693.

⁵³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 88-89.

⁵³⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 27.

kıldıktan sonra söylediği “şayet biz bu kulübeyi de geçmiş olsaydık namazımızı kısaltarak kılacaktık”⁵³⁵ sözü de belirtmiştir⁵³⁶.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak, Hanefilerin de senedi olan yolculuktan dönüldüğü zaman oturlan yerin binalarının bulunduğu yere girmekle yolculuğunu bitmesine benzemesini zikretmiştir⁵³⁷.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) veda haccı için (yolculuğa) çıktığı zaman öğle namazını Medine’de tam (dört rekât) kılması, ikindi namazını ise Zul-Huleyle’de kısaltarak kılmasını zikretmiştir⁵³⁸.

Hanbelî mezhebi âlimlerinden İbn Kudâme ise İmam Malik, Şafiî, Evzaî, İshak ve Ebu Sevr’in bu görüşte olduklarını belirtmiştir. Ancak bu hükmün senedi olarak her hangi bir bilgi vermemiştir⁵³⁹.

62. Zeval vaktinden sonra yolculuğa çıkan kişinin namazlarını kısaltabileceği konusunda icmâ vardır⁵⁴⁰.

Malikî mezhebinden Sahnûn’a göre vaktin sonu, güneşin batmasıdır. Bu kişi yolculuğa çıkmadan önce vakit sona ererse namazları dört rekât kılar. Öğle ve ikindinin vakti, güneş batışına kadar olan gündüzün tamamıdır⁵⁴¹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, “Yeryüzünde sefere çıktığımız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır”⁵⁴² ayetini ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Mekke’den yolculuğa çıktığı zaman Akik’ta namazı kısaltması ve

⁵³⁵ Lafız farklılığıyla Ebubekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe el-Kufî, *Musannef-u İbn-i Ebi Şeybe*, thk., Kemal Yusuf, c. I-VII, Mektebetu’r-Rüşd, Riyad, 1409, c. II, s. 204.

⁵³⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 96.

⁵³⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 118.

⁵³⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 368.

⁵³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 97-98.

⁵⁴⁰ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

⁵⁴¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 119.

⁵⁴² Nisa, 4/101.

Mekke'den Medine'ye yolculuğa çıktığında ise Zu-Tuva'da namazı kısaltmasını zikretmiştir⁵⁴³.

63. Mukim, misafire uyar ve imam da ikinci rekâttan sonra selam verirse mukimin namazını dört rekâta tamamlaması konusunda icmâ vardır⁵⁴⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre sonradan gelip üçüncü rekâta imama yetişen kimse nasıl imam selam verdikten sonra cemaatle bir ilgisi kalmaz ve son iki rekâtını tek başına kılıyorsa bu kimse de öyledir⁵⁴⁵.

Malikî mezhebinden Sahnûn ve Hanbelîlerden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mekke'de (namazı) iki rekât kıldırıp "biz misafir bir topluluğuz, siz namazı tamamlayın"⁵⁴⁶ hadisini zikretmişlerdir⁵⁴⁷.

Şafîî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, namazı tam (dört rekât) kılmanın azimet, şartlar gereğince kısaltmanın ise ruhsat olması ve mukim olanın imama uyararak azimeti terk edip ruhsatı almasının caiz olmamasını zikretmiştir⁵⁴⁸.

317. Namazın Şartları

64. Ayakta durmaya güç yetiremeyen kişinin farz namazı oturarak kılabileceği konusunda icmâ vardır⁵⁴⁹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Şafîî mezhebinden Nevevî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İmran b. Husayn'a

⁵⁴³ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 358, 368.

⁵⁴⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

⁵⁴⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 97.

⁵⁴⁶ Ebu Mahsure, *Sünen*, c. I, s. 119.

⁵⁴⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 120–121; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 131; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 23.

⁵⁴⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 381.

⁵⁴⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

söylediği şu hadisi zikretmişlerdir⁵⁵⁰: “Ayakta namaz kıl, ayakta kılamazsan oturarak kıl. Oturarak da kılamazsan yatarken ve işaretler yaparak kıl”⁵⁵¹.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde mevcut olmasına rağmen Karâfî, kendi mezhep âlimlerinin kullandıkları sened hakkında bir bilgi vermemiştir⁵⁵².

65. Namaza güç yetiren kişinin namazının ancak rükû ve secdeyi tam yaptığında geçerli olacağı konusunda icmâ vardır⁵⁵³.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafîî mezhebinden Nevevî, ilgili eserlerinde namazda rükû ve secde konularını anlatmalarına rağmen bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir⁵⁵⁴.

318. Hanımların Özel Halleri

66. Kadının hayızlı olduğu günlerde namaz kılmayacağı ve daha sonraki günlerde de bu namazları kaza etmeyeceği konusunda icmâ vardır⁵⁵⁵.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükümle alakalı olarak, Hz. Aişe'nin (r.anha) “Orucun kazasıyla emrolunduk, namazın kazasıyla emrolunmadık” sözünü zikretmiştir⁵⁵⁶.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Fatıma bt. Ebi Hubeyş'e söylediği “hayız geldiğinde (başladığında) namazı bırak” hadisini zikretmiştir⁵⁵⁷.

⁵⁵⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 92; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. III, s. 235–236; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 87.

⁵⁵¹ Buharî, Taksıru's-Salât 19; Tirmizi, Salât 157; İbn Mace, İkame 139; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 426.

⁵⁵² Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 161.

⁵⁵³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

⁵⁵⁴ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 188; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. III, s. 363–404.

⁵⁵⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

⁵⁵⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 38–39.

⁵⁵⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 347–348.

67. Kadının Ramazan ayında hayızlı olduğu günlerde tutmadığı oruçlarını kaza etmesi gerektiği konusunda icmâ vardır⁵⁵⁸.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak, Hz. Aişe'nin (r.a.) "Orucun kazasıyla emrolunduk, namazın kazasıyla emrolunmadık"⁵⁵⁹ sözünü zikretmişlerdir⁵⁶⁰.

Bu hüküm Şafiî mezhebinde de aynı şekilde mevcut olmasına rağmen Maverdî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁵⁶¹.

68. Kadın hayız görmeye başlayınca farz ibadetlerle sorumlu olacağı konusunda icmâ vardır⁵⁶².

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, "Çocuklarınız ergenlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler (büyükleri) izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah, ayetlerini size böyle açıklar. Allah âlimdir, hakîmdir"⁵⁶³ ayetini zikretmiştir⁵⁶⁴.

319. Namazın Kazası

69. Mukim iken namazı unutan ve seferde de bunu hatırlayan kişinin bu namazı dört rekât olarak kaza etmesi gerektiği konusunda icmâ vardır⁵⁶⁵.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre namazın edası ne şekilde gerekiyorsa kazası da o şekilde gerekir⁵⁶⁶.

⁵⁵⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

⁵⁵⁹ Lafız farklılığıyla Müslim, Hayz 29.

⁵⁶⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 38-39; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. I, s. 348.

⁵⁶¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. I, s. 412-413.

⁵⁶² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

⁵⁶³ Nur, 24/59.

⁵⁶⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 314.

⁵⁶⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

⁵⁶⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 98.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak Veki'nin Süfyan'dan rivayet ettiği bir hadis olduğunu belirtmiş, ancak Sahnûn bu hadisin metnini belirtmemiştir⁵⁶⁷.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Namazın aslının dört rekât olması ve bundan azıyla yetinilmemesidir. Ayrıca bu namaz kişiye dört rekât olarak farz oldu, vakit çıktıktan sonra onu kısaltamaz⁵⁶⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Maverdî'nin de senedi olan, bu kişiye o namazın dört rekât olarak farz olmasını zikretmiştir⁵⁶⁹.

70. Sarhoşun ayıldıktan sonra, geçirdiği namazını kaza etmesi gerektiği konusunda icmâ vardır⁵⁷⁰.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak “Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır”⁵⁷¹ ayetini zikretmiştir⁵⁷².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'ye göre sarhoşluk uyku gibidir. Uyuyan kimsenin uyandığında namazı kaza etmesi gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) “kim uyuyarak veya unutarak (namazı geçirirse) onu hatırladığında kılınsın”⁵⁷³ buyurmuştur⁵⁷⁴.

71. Kuduz hastalığına yakalanan kişinin (karantina gerekçesiyle ve hastalıktan kurtuluncaya kadar hayvan üzerinde gezerken) namazını binit üzerinde kılacağı konusunda icmâ vardır⁵⁷⁵.

⁵⁶⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 118–119.

⁵⁶⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 378–379.

⁵⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 127.

⁵⁷⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 28.

⁵⁷¹ Nisa, 4/103.

⁵⁷² Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 35.

⁵⁷³ Ebu Ya'lâ, *Müsned*, c. V, s. 409.

⁵⁷⁴ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 411.

⁵⁷⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 29.

32. Libas Bölümü

72. Kişinin namazda önünü ve arkasını örtmesinin vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁵⁷⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Malikilerden Karâfî ve Şafîîlerden Maverdî bu hükmün senedi olarak “ ... her secde edişinizde güzel elbiseleriniz giyiniz...”⁵⁷⁷ ayetini zikretmişlerdir⁵⁷⁸.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde de aynı şekilde mevcut olup İbn Kudâme bunun senedinin Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bu konuyla alakalı bir sözü olduğunu söylemiştir. Ancak bu sözün ne olduğunu zikretmemiştir⁵⁷⁹.

73. Hür ve baliğa kadının namaz kılarken başını örtmesi, eğer başının tamamı açık bir halde namaz kılsa namazını yeniden kılması gerektiği konusunda icmâ vardır⁵⁸⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Malikîlerden Sahnûn ve Şafîîlerden Maverdî ile Nevevî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “ergenlik çağına eren kadının örtüsüz namazı yoktur”⁵⁸¹ hadisini zikretmişlerdir⁵⁸².

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen İbn Kudâme bunun senediyle ilgili olarak sadece “...başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler...”⁵⁸³ ayetini zikretmiştir⁵⁸⁴.

⁵⁷⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 29.

⁵⁷⁷ Araf, 7/31.

⁵⁷⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 54; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 101; Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 165–166.

⁵⁷⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 490–491.

⁵⁸⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 29.

⁵⁸¹ Lafız farklılığıyla İbn Mace, Taharet 132; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. VI, 150, 218.

⁵⁸² Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 54; Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 95; Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 165–166; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. III, s. 171.

⁵⁸³ Nur, 24/31.

⁵⁸⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 498, 671–673..

74. Cariyenin namaz kılariken başını örtme gibi bir zorunluluğu olmadığı konusunda icmâ vardır. Hasanü'l-Basrî bu konuda muhalefet etmiştir. Ona göre cariyenin de başını örtmesi gerekir⁵⁸⁵.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle lakalı olarak, Hz. Ömer'in (r.a.) rastladığı kapalı gezen bir cariyeye “başından örtüyü at. Hür kadınlara benzemek mi istiyorsun?” diye çıkışmasını zikretmişlerdir⁵⁸⁶.

Bu hüküm Malikî ve Şafiî mezheplerinde de aynı şekilde mevcut olmasına rağmen Sahnûn ve Maverdî, ilgili eserlerinde bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir⁵⁸⁷.

İbnü'l-Münzir, Hasanü'l-Basrî'nin farklı bir görüşe sahip olduğunu bildirmesine rağmen icmâ olduğunu ifade etmiştir. Bu da büyük ihtimalle icmânın Hasanü'l-Basrî'den sonra meydana gelmiş olduğuna delalet eder.

33. Vitir Bölümü

330. Vitir Namazı

75. Vitir namazının vaktinin, yatsı namazı ile fecrin doğuşu arasındaki vakit olduğu konusunda icmâ vardır⁵⁸⁸.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Vitir namazını yatsı namazı ile fecrin doğuşu arasında kılın”⁵⁸⁹ hadisini zikretmiştir⁵⁹⁰.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁵⁹¹.

⁵⁸⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 29.

⁵⁸⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 55; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 674.

⁵⁸⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 94; Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 171–172.

⁵⁸⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 29.

⁵⁸⁹ Lafız farklılığıyla Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 242.

⁵⁹⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 80.

⁵⁹¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 395–396.

Şafî mezhebinden Nevevî'ye göre vitir namazının vakti, yatsı namazı ile fecrin doğuşu arasındaki vakittir. Fakat Nevevî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁵⁹².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "bana Rabbim bir namaz ilave etti, o da vitirdir. Vakti yatsı namazı ile fecrin doğuşu arasındır"⁵⁹³ hadisini zikretmiştir⁵⁹⁴.

331. Tilavet Secdesi

76. Hac süresinde geçen birinci secde ayetinin tilavet secdesi olduğu konusunda icmâ vardır⁵⁹⁵.

Hanefilerden Merğînânî bu hükümle alakalı olarak, Hz. Osman (r.a.) mushafında durumun böyle olmasını ve yaygın olan görüşün de bu olmasını zikretmiştir⁵⁹⁶.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükümle alakalı olarak, İbn Abbas ve en-Nehai'nin Hac süresinde sadece bir secde ayeti olduğunu belirtmelerini zikretmiştir. Ancak onların bu sözünün metnini vermemiştir⁵⁹⁷.

Bu hüküm Şafî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen gerek Maverdî ve gerekse Nevevî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemişlerdir⁵⁹⁸.

İbn Kudâme secde ayetiyle ilgili ihtilafın birincide değil ikinci secde ayetiyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Ancak bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁵⁹⁹.

⁵⁹² Nevevî, *el-Mecmû'*, c. III, s. 508.

⁵⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 180, 206; c. III, s. 542.

⁵⁹⁴ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 746.

⁵⁹⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 29.

⁵⁹⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 94.

⁵⁹⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 109-110.

⁵⁹⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. II, s. 201-202; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. III, s. 553-554.

⁵⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 684-685.

34. Cenaze Bölümü

340. Cenazenin Yıkanması

77. Kocası öldüğünde karısının, onun cenazesini yıkayabileceği konusunda icmâ vardır⁶⁰⁰.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak, Ebu Adiyye öldüğünde Ümmü Adiyye'nin onu yıkamasını zikretmiştir⁶⁰¹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Esmâ bt. Umeys'in kocası Ebubekir es-Sıddık'ı yıkamasını zikretmiştir⁶⁰².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak, Hz. Ebubekir'in, karısı Esmâ bt. Umeys'in onu yıkamasını vasiyet etmesi ve onun da bunu yapmasını, Ebu Musa'yı karısı Ümmü Abdullah'ın yıkamasını, Cabir b. Zeyd'in onu karısının yıkamasını vasiyet etmesini zikretmiştir⁶⁰³.

78. Kadının, küçük çocuğunun cenazesini yıkayabileceği konusunda icmâ vardır⁶⁰⁴.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn, bu hükmün senediyle alakalı her hangi bir bilgi vermemiştir⁶⁰⁵.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen İbn Kudâme bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir. Sadece bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir⁶⁰⁶.

79. Ölünün, cünüp iken yıkandığı gibi yıkanılması gerektiği konusunda icmâ vardır⁶⁰⁷.

⁶⁰⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 30.

⁶⁰¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 185-186.

⁶⁰² Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 15.

⁶⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 394.

⁶⁰⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 30.

⁶⁰⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 186.

⁶⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 396.

⁶⁰⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 30.

İlgili Malikî eserinde Karâfî ölünün yıkanması hususunu anlatmıştır. Ancak bunu cünüp iken yıkanmaya kıyas etmemiştir⁶⁰⁸.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen İbn Kudâme bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁶⁰⁹.

341. Cenazenin Kefenlenmesi

80. Ölünün ipekten bir kumaşla kefenlenmeyeceği konusunda icmâ vardır⁶¹⁰.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn, bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁶¹¹.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde de aynı şekilde olup İbn Kudâme, bu görüşün aksini iddia eden kimsenin olmadığını belirtmiştir. Ancak bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi de zikretmemiştir⁶¹².

342. Cenazenin Kılınması

81. Çocuk diri olarak doğar ve ses de çıkarırsa ona cenaze namazı kılınacağı konusunda icmâ vardır⁶¹³.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Şafiî mezhebenden Maverdî ve Hanbelî mezhebenden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Çocuk doğarken eğer kendisinden ses çıkarsa hem namazı kılınır hem de varis olur"⁶¹⁴ hadisini zikretmişlerdir⁶¹⁵.

⁶⁰⁸ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 448–453.

⁶⁰⁹ Bkz. İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 319.

⁶¹⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 30.

⁶¹¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 188.

⁶¹² İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 350.

⁶¹³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 30.

⁶¹⁴ Tirmizi, *Cenaiz* 43.

⁶¹⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 112; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 30–31; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. II, s. 393.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükümle alakalı olarak, İbn Şihab'ın “doğduğunda ses çıkararak diri olduğunu belli etmeyen çocuğa namaz kılmamanın sünnet olduğu” sözünü zikretmiştir⁶¹⁶.

82. Hür ve kölenin cenazeleri bir arada bulduklarında hürün cenazesinin imamın tarafında bulundurulması gerektiği konusunda icmâ vardır⁶¹⁷.

Karâfî, eserinde kadın ve erkek cenazelerinin bir arada bulunması durumunu anlatmıştır. Ancak bu hususa işaret etmemiştir⁶¹⁸.

İbn Kudâme, birden fazla cenazenin bir arada bulunması durumunda faziletli olanın imama yakın olması gerektiğini belirtmiştir. Ancak bunun senediyle ilgili bir şey söylememiştir⁶¹⁹.

83. Cenaze namazı kılan kişinin birinci tekbirde iki elini kaldırması gerektiği konusunda icmâ vardır⁶²⁰.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükümle alakalı olarak, Ömer b. Hattab, Kasım, Ömer b. Abdulaziz, Urve b. ez-Zübeyr, Musa b. Naim, İbn Şihab, Rabia ve Yahya b. Said cenaze namazında her tekbir getirdiklerinde ellerini kaldırmalarını zikretmiştir⁶²¹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, İbn Abbas'dan rivayet edilen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) her tekbirde ellerini kaldırmasını zikretmiştir⁶²².

⁶¹⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 179.

⁶¹⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 31.

⁶¹⁸ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 463.

⁶¹⁹ Bkz. İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 341.

⁶²⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 31.

⁶²¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 179.

⁶²² Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 55.

343. Cenazenin Defni

84. Ölünün defnedilmesi zorunludur ve insanlar üzerine vaciptir. İmkân olduğu halde bunu terk etme konusunda onlara bir genişlik tanınmamıştır. Onlardan birisi bunu yerine getirince bu farzın diğerlerinden sakıt olacağına dair icmâ vardır⁶²³.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Lailahe illellah diyenin cenaze namazını kılın"⁶²⁴ hadisini zikretmişlerdir⁶²⁵.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Ölülerini yıkamak, onların üzerine (cenaze) namazı kılmak ve onları defnetmek ümmetim üzerine farz kılındı" hadisini zikretmiştir⁶²⁶.

35. Zekât Bölümü

350. Hayvanların Zekâtı

85. Deve, sığır ve koyunda zekâtın vacib olduğu konusunda icmâ vardır⁶²⁷.

Bu hüküm ilgili Hanefî mezhebi kaynaklarında aynı şekilde geçmiş fakat bir sened zikredilmemiştir⁶²⁸.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükümle ilgili olarak, Ömer b. Hattab'ın (r.a.) mektubunda yukarıdaki bilginin yazılı olduğunu zikretmiştir⁶²⁹.

⁶²³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 31.

⁶²⁴ Abdurrauf el-Münavî, *Feyzu'l-Kadir*, c. I-VI, el-Mektebetu't-Ticariyyetu'l-Kübra, Mısır, 1356, c. 4, s. 203.

⁶²⁵ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 456; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 308.

⁶²⁶ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 6.

⁶²⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 31.

⁶²⁸ Bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, c. II, s. 150, 182, 186.

⁶²⁹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 93.

Şafî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak “Onların mallarından sadaka al...”⁶³⁰ ayetini ve “Develer için zekât vardır. Sığırlar için de zekât vardır. Koyunlar ve kumaşlar için de zekât vardır”⁶³¹ hadisini zikretmiştir⁶³².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Maverdî'nin de delili olan hadisi zikretmiştir⁶³³.

86. Develerden, beş taneden aşağı olanda zekât gerekmediği konusunda icmâ vardır⁶³⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Şafîilerden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zekât memurlarına yazdığı mektuplarda develerin zekâtı hakkında bu şekilde talimat vermesini zikretmiştir. Ancak bu mektubun kendisini ilgili eserlerde zikretmemişlerdir⁶³⁵.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî, bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi vermemiştir⁶³⁶.

Hanbelî mezhebenden İbn Kudâme bu hükme sened olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Kimin sadece dört devesi varsa ona zekât gerekmez”⁶³⁷ hadisini zikretmiştir⁶³⁸.

87. Beş devede bir koyunun zekât olarak verileceği konusunda icmâ vardır⁶³⁹.

Hanefî mezhebenden Merğînânî ve Şafî mezhebenden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zekât memurlarına yazdığı mektuplarda develerin zekâtı hakkında bu şekilde talimat vermesini zikretmişlerdir⁶⁴⁰.

⁶³⁰ Tevbe, 9/103.

⁶³¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IV, s. 97.

⁶³² Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 106.

⁶³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 623.

⁶³⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 31.

⁶³⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 119–120; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 74.

⁶³⁶ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 116.

⁶³⁷ Buharî, Zekât 32; Nesai, Zekât 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 92; c. III, s. 86.

⁶³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 436–438.

⁶³⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 32.

⁶⁴⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 119–120; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 74.

Bu hüküm Maliki mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî, bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi vermemiştir⁶⁴¹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Ebubekir'in (r.a.) yazdığı mektupta bunun Resulullah'ın sünnetiyle sabit olduğunu bildirmesini zikretmiştir⁶⁴².

88. Kırk koyundan aşağısına zekât düşmeyeceği konusunda icmâ vardır⁶⁴³.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir'in (r.a.) talimatlarının bu şekilde olmasını zikretmiştir⁶⁴⁴.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafîî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Kırka ulaşıncaya kadar koyunda zekât yoktur..."⁶⁴⁵ hadisini zikretmişlerdir⁶⁴⁶.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen İbn Kudâme, bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi vermemiştir⁶⁴⁷.

89. Kırdan yüz yirmiye kadar olan koyunlarda bir koyun, yüz yirmiden de iki yüze kadar olanda iki koyunun zekât olarak verileceği konusunda icmâ vardır⁶⁴⁸.

Bir önceki maddede olduğu gibi Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak da yine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir'in (r.a.) talimatlarının bu şekilde olmasını zikretmiştir⁶⁴⁹.

⁶⁴¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 116.

⁶⁴² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 437-438.

⁶⁴³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 32.

⁶⁴⁴ Merğînânî, *el-hidâye*, c. I, s. 121.

⁶⁴⁵ Lafız farklılığıyla Dârekutnî, *Sünen*, c. II, s. 116.

⁶⁴⁶ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 95-96; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 111.

⁶⁴⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 462.

⁶⁴⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 32.

⁶⁴⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 121.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Kırka ulaşıncaya kadar koyunda zekât yoktur. Kırktan yüz yirmiye kadar bir koyun, yüz yirmiden iki yüze kadar iki koyun... zekât gerekir"⁶⁵⁰ hadisini zikretmişlerdir⁶⁵¹.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen İbn Kudâme, bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi vermemiştir⁶⁵².

90. Zekât konusunda camızların sığır hükmünde olduğu konusunda icmâ vardır⁶⁵³.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Şafiî mezhebinden Nevevî'ye göre manda sığırın bir çeşidi olduğu için sığır kelimesi ikisine de şamildir⁶⁵⁴.

Sahnûn, Malikî âlimlerinin benimsediği bu görüşle alakalı bir sened belirtmemiştir⁶⁵⁵.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak, camızların sığır türü olduğunu zikretmiştir⁶⁵⁶.

91. Zekât konusunda koyun ve keçinin cem edileceği hususunda icmâ vardır⁶⁵⁷.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre davar her ikisine de denir. Nassta da davar diye geçmektedir⁶⁵⁸. Ancak Merğînânî bu nassların hangileri olduğunu belirtmemiştir.

Nevevî koyunların zekâtı hakkında bilgi vermiştir. Ancak bu konuya değinmemiştir⁶⁵⁹.

⁶⁵⁰ Lafız farklılığıyla Dârekutnî, *Sünen*, c. II, s. 116.

⁶⁵¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 95-96; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 111.

⁶⁵² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 462.

⁶⁵³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 32.

⁶⁵⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 121; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. V, s. 398.

⁶⁵⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 242.

⁶⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 459.

⁶⁵⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 32.

⁶⁵⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 121.

⁶⁵⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. V, s. 385-386.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi vermemiştir⁶⁶⁰.

351. Toprak Ürünlerinin Zekâtı

92. Buğday, arpa, hurma ve kuru üzümde zekâtın vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁶⁶¹.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bu hükmün senedi ile ilgili bir bilgi vermemiştir⁶⁶².

Şafiî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Resulullah'ın (s.a.v.) üzüm, hurma, buğday ve arpadan zekât almasını⁶⁶³ göstermiştir⁶⁶⁴.

93. Zekât verirken devenin koyun veya sığırla tamamlanmayacağı, sığırın da deve veya koyunla tamamlanmayacağı ve kendisinden zekât almanın vacip olduğu sayıya ulaşıncaya kadar yukarıda zikredilen her sınıftan zekât alınmayacağı konusunda icmâ vardır⁶⁶⁵.

Serahsî, burada zikredilen her cins hayvanın nisabını anlatmasına rağmen bunların birbirlerine eklenmeyeceklerine dair her hangi bir şey belirtmemiştir⁶⁶⁶.

Şafiî mezhebinde de hüküm aynı şekilde olmasına rağmen Nevevî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁶⁶⁷.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁶⁶⁸.

⁶⁶⁰ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 512.

⁶⁶¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 32.

⁶⁶² Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 79-81.

⁶⁶³ Dârekutnî, *Sünen*, c. II, s. 94.

⁶⁶⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 209, 234, 241; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 549.

⁶⁶⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 32-33

⁶⁶⁶ Bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, c. II, s. 150, 182, 187.

⁶⁶⁷ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. V, s. 474.

94. Hurma ile üzümün de nisapta birbirlerini tamamlamayacağı konusunda icmâ vardır⁶⁶⁹.

352. Zekâtın İnfakı

95. Ürünü toplamadan önce görevli kişi ürün hakkında bir tahminde bulunur ve bu esnada mahsule bir felaket isabet ederse bu üründen zekât alınmayacağı konusunda icmâ vardır⁶⁷⁰.

Şafiî mezhebinde hüküm aynı şekilde olmasına rağmen Nevevî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁶⁷¹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'ye göre zekât, malın varlığıyla tahakkuk eden bir ibadettir ve ödenmeden önce malın telef olması durumunda zekât düşer, hac konusunda olduğu gibi⁶⁷².

353. Paranın Zekâtı

96. Peygamberimiz'in (s.a.v.) "Gümüş paraların beş avakdan (on iki dirheme mukabil gelen ağırlık ölçüsü) aşağı olanında zekât yoktur" hadisi üzerinde icmâ edilmiştir⁶⁷³.

Bu hadis hem Hanefî hem Malikî hem Şafiî hem de Hanbelî mezheplerinin ilgili kaynaklarında aynen mevcuttur⁶⁷⁴.

97. İki yüz dirhem ağırlığındaki gümüşten beş dirhem zekât verileceği konusunda icmâ vardır⁶⁷⁵.

⁶⁶⁸ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 559.

⁶⁶⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 33.

⁶⁷⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 33.

⁶⁷¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. V, s. 474.

⁶⁷² İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 470-471.

⁶⁷³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 33.

⁶⁷⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 125; Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 242; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 256; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 596.

⁶⁷⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 33.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu hadisini zikretmişlerdir⁶⁷⁶: “Her iki yüz dirhem gümüşten beş dirhem ve her yirmi miskal altından yarım miskal al”⁶⁷⁷

Şafîî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Sizden birinin malı beş avaka: İki yüz dirheme ulaştığında onda beş dirhem (zekât) vardır” hadisini zikretmiştir⁶⁷⁸.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁶⁷⁹.

98. Kıymeti iki yüz dirheme denk gelen yirmi miskal altında zekâtın vacip olduğu konusunda icmâ vardır. Hasan Basrî kırk dinarın altında zekâtın olmadığını söyleyerek tek kaldığı bir görüşü ifade etmiştir⁶⁸⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, bir önceki maddede de zikredilen hadisi zikretmiştir⁶⁸¹.

Malikî mezhebinden Sahnûn ve Şafîî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “yirmi dinara yarım dinar zekât düşer”⁶⁸² hadisini zikretmişlerdir⁶⁸³.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Aişe'nin “Resulullah (s.a.v.) yirmi dinardan fazla olanda yarım dinar, kırk dinarda da bir dinar aldı”⁶⁸⁴ hadisini zikretmiştir⁶⁸⁵.

⁶⁷⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 125; Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 244.

⁶⁷⁷ Yakın mana ile Abdurrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 89.

⁶⁷⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. V, s. 487.

⁶⁷⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 596.

⁶⁸⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 33.

⁶⁸¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 125.

⁶⁸² Yakın mana ile Abdurrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 89.

⁶⁸³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 242; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 267.

⁶⁸⁴ Abdurrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 89.

⁶⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 600.

99. Altın yirmi miskalden daha az olduğunda, kıymeti de iki yüz dirheme ulaşmadığında buna zekâtın düşmeyeceği konusunda icmâ vardır⁶⁸⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, doksan yedinci maddede de zikredilen hadisi göstermiştir⁶⁸⁷.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Yirmi dinardan azında zekât yoktur, yirmi dinarda ise yarım dinar zekât vardır" hadisini zikretmiştir⁶⁸⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Altın yirmi miskale ulaşınca kadar onda zekât yoktur"⁶⁸⁹ hadisini zikretmiştir⁶⁹⁰.

354. Maden ve Hazinelerin Zekâtı

100. Altın ve gümüş gömüsünün beşte birinin vermenin vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁶⁹¹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) "Gömüde zekât beşte birdir"⁶⁹² buyurmuştur. Ayrıca madenlerin bulunduğu yerler daha önce Müslüman olmayan kimselerin elinde iken kılıç zoru ile Müslümanların eline geçtiği için ganimet malları hükmünde olup ganimet mallarında ise devletin payı beşte birdir⁶⁹³.

⁶⁸⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 34.

⁶⁸⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 125.

⁶⁸⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 267, 269.

⁶⁸⁹ Lafız farklılığıyla Darekutnî, *Sünen*, c. II, s. 93.

⁶⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 588.

⁶⁹¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 34.

⁶⁹² Müslim, Hudud 45; el-Muvatta', Zekât 585; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 314.

⁶⁹³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 130.

Malikî mezhebinden Karâfî, Şafîî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükme sened olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “gömüde beşte bir zekât var...”⁶⁹⁴ hadisini zikretmişlerdir⁶⁹⁵.

101. Gömüyü bulan kişinin beşte bir vermesi konusunda icmâ vardır⁶⁹⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak bir önceki maddede de geçen delilleri zikretmiştir⁶⁹⁷.

Malikî mezhebinden Karâfî, Şafîî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükme sened olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “gömüde beşte bir zekât var...”⁶⁹⁸ hadisini zikretmişlerdir⁶⁹⁹.

355. Zekâtın Ödenme Zamamı

102. Üzerinden bir yıl geçen maldan zekât vermenin vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁷⁰⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Cenab-ı Hakk'ın Kur'an-ı Kerim'de birçok ayetlerde “zekâtı verin” diye emretmesini zikretmiştir. Ancak Merğînânî bu ayetleri belirtmemiştir⁷⁰¹. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “hiçbir malda, üzerinden yıl geçmedikçe zekât yoktur”⁷⁰² hadisini de bu hükme sened olarak zikretmiştir. Bu hadis aynı zamanda hem Malikî mezhebinden Karâfî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'nin bu hükmün senedi olarak zikrettikleri delildir⁷⁰³.

⁶⁹⁴ Müslim, Hudud 45; el-Muvatta', Zekât 585; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 314.

⁶⁹⁵ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 67; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 333; a.e., c. VIII, s. 553; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 615-617; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 588.

⁶⁹⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 34.

⁶⁹⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 130.

⁶⁹⁸ Müslim, Hudud 45; el-Muvatta', Zekât 585; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 314.

⁶⁹⁹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 67; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 333; a.g.e., c. VIII, s. 553; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 610; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. I, s. 588.

⁷⁰⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 34.

⁷⁰¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 118.

⁷⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 148; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IV, s. 95.

⁷⁰³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 117; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 32; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 459.

Şafîî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak malın artmasının bir yıldan önce tamamlanamayacağını, bu durumda da ona zekât gerekmeyeceğini zikretmiştir⁷⁰⁴.

103. Nisap miktarına ulaşan maldan yılsonunu beklemeden zekât vermenin caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁷⁰⁵.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Zekâtın vücup sebebi nisaptır. Bu kimse de nisaba maliktir. Ancak yıl daha bitmediği için ödemek zorunda değildir. Bunun için bu kimse de, henüz borcunun vadesi gelmeyen borçluya benzer. Bu borçlunun vadesinden önce borcunu ödemesi nasıl caiz ise bunun ki de öyledir⁷⁰⁶.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁷⁰⁷.

Şafîî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Abbas'a bu konuda (zekâtı yıl dolmadan verme) ruhsat vermesini⁷⁰⁸ zikretmiştir⁷⁰⁹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Biz Abbas'ın zekâtını yıldan önce alıyorduk"⁷¹⁰ hadisini zikretmiştir⁷¹¹.

104. Hürriyetine kavuşuncaya kadar kitabet sözleşmesi yapan kölenin malından zekât alınmayacağı konusunda icmâ vardır⁷¹².

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, bu kişi her ne kadar efendisiyle kitabet akdi yapmış ise de, henüz köle olduğu için tam bir mülke sahip

⁷⁰⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. V, s. 327.

⁷⁰⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 34.

⁷⁰⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 125.

⁷⁰⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 284.

⁷⁰⁸ Darekutnî, Sünen, c. II, s. 123.

⁷⁰⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 112.

⁷¹⁰ Tirmizi, 3/63.

⁷¹¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 495.

⁷¹² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 34.

olmamasını ve bu yüzden de eğer bu kölenin köleleri olursa onları azat edememesini zikretmiştir⁷¹³.

Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “kitabete sözleşmesi yapan kölenin malında zekât yoktur”⁷¹⁴ hadisini zikretmişlerdir⁷¹⁵.

356. Fıtır Sadakası

105. Fıtır sadakasının farz olduğu konusunda icmâ vardır⁷¹⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “küçük, büyük her hür ve her köle başına buğdaydan yarım sa’ veya kuru hurma veya arpadan bir sa’ veriniz”⁷¹⁷ hadisini zikretmiştir⁷¹⁸.

İbnü’l-Münzir, burada bağlayıcılık anlamında farz ifadesini kullanmaktadır ki bir sonraki ifade de (tecibu) lafzını kullanmaktadır. Hanefiler, vacip lafzını da bağlayıcılık anlamında kullanmaktadırlar.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Müslümanlara fıtır sadakasını farz kılmasını zikretmiştir⁷¹⁹.

Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Ömer’in, Resulullah’ın (s.a.v.) her hür ve köle, erkek veya kadın Müslümana Ramazanda buğdaydan bir sa’ veya hurmadan bir sa’ olmak üzere fıtır sadakasının farz kıldığı⁷²⁰ sözünü zikretmişlerdir⁷²¹.

⁷¹³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 118.

⁷¹⁴ Darekutnî, *Sünen*, c. II, s. 108.

⁷¹⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 154; İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebir*, c. II, s. 437–438.

⁷¹⁶ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 35.

⁷¹⁷ Müslim, *Zekât* 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 66; Darekutnî, *Sünen*, c. II, s. 139.

⁷¹⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 139.

⁷¹⁹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 154.

⁷²⁰ Buharî, *Zekât* 70; Tirmizi, *Zekât* 35; Darimi, *Zekât* 27.

⁷²¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 348; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 646.

106. Fıtır sadakası verme imkânı bulduğu zaman kişinin kendisi ve malı olmayan küçük çocukları için fıtır sadakası vermesi gerektiği konusunda icmâ vardır⁷²².

Hanefî mezhebinden Merğınânî bu hükümle ilgili olarak şunu zikretmiştir: Küçük çocuklar kişinin velayeti altında olduğu gibi kişi onları beslemekle mükelleftir. Fitreye de baş sadakası denildiği için kişinin velayeti altında bulunan her bir baş için fitre vermesi gereklidir⁷²³.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁷²⁴.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak bir önceki maddede de senedleri olan hadisi zikretmiştir⁷²⁵.

107. Kölenin fıtır sadakasının efendisi üzerine vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁷²⁶.

Hanefî mezhebinden Merğınânî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Köleler kişinin velayeti altında olduğu gibi kişi onları beslemekle mükelleftir. Fitreye de baş sadakası denildiği için kişinin velayeti altında bulunan her bir baş için fitre vermesi gereklidir⁷²⁷.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn ve Karâfî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemişlerdir⁷²⁸.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükme sened olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Müslümanın kölesi ve atında zekât yoktur. Sadece kölesi için fıtır sadakası vardır"⁷²⁹ hadisini zikretmiştir⁷³⁰.

⁷²² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 35.

⁷²³ Merğınânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 139.

⁷²⁴ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 161.

⁷²⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 349–350.

⁷²⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 35.

⁷²⁷ Merğınânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 139.

⁷²⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 350; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 161.

⁷²⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IV, s. 160.

⁷³⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 351.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Fıtır sadakası erkek veya kadın, hür veya köle, büyük veya küçük her müslümana farzdır" hadisini zikretmiştir⁷³¹.

108. Müslüman bir kölesi olan zimmînin, bu kölenin fıtır sadakasını vermekle yükümlü olmadığı konusunda icmâ vardır⁷³².

Bu hüküm hem Hanefî hem de Şafiî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Merğînânî ve Maverdî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir⁷³³.

109. Kadının, evlenmeden önce sorumlu olduğu fıtır sadakasını vermesinin vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁷³⁴.

110. Annesinin karnındaki cenin için fıtır sadakasının vacip olmadığı konusunda icmâ vardır⁷³⁵.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁷³⁶.

Bu hüküm Şafiî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Nevevî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi vermemiştir. Sadece bu konuda icmâ olduğunu bildirmiştir⁷³⁷.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak şunu zikretmiştir: Cenine fitre taalluk etmez. Çünkü o dünya ile ilgili hükümlere tabi değildir. Canlı doğması halinde vasiyet ve miras hükümleri hariç⁷³⁸.

⁷³¹ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 650.

⁷³² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 35.

⁷³³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 140; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 359–360.

⁷³⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 36.

⁷³⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 36.

⁷³⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 354.

⁷³⁷ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 105.

⁷³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 713–714.

111. Arpa ve hurmadan her biri için bir sa'dan aşağısının fitra verilemeyeceği konusunda icmâ vardır⁷³⁹.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi vermemiştir⁷⁴⁰.

Şafî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, Resulullah'ın (s.a.v.) ramazanda hurmadan bir sa' veya arpadan bir sa' olmak üzere erkek ve kadın, hür ve köle bütün Müslümanlara farz kılmasını⁷⁴¹ zikretmiştir⁷⁴².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle ilgili olarak, Ebu Said el-Hudrî'nin Resulullah zamanında böyle fitra vermelerini söylemesini zikretmiştir⁷⁴³.

112. Buğdayda bir sa'nın zekât olarak yeterli olacağı konusunda icmâ vardır⁷⁴⁴.

Bu hüküm hem Malikî hem de Şafî mezheplerinde aynı şekilde mevcuttur. Ancak Karâfî ve Nevevî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi vermemişlerdir⁷⁴⁵.

357. Zekâtın Sarf Yerleri

113. Zimmîlerden hiç birine zekât verilmeyeceği konusunda icmâ vardır⁷⁴⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak şunu zikretmişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.v.) Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken ona "onu (zekâtı) zenginlerinden al, fakirlerine ver" dedi. Bundan ise Müslüman olmayan fakire vermenin caiz olmadığı manası çıkar. Çünkü hadisteki birinci zamir nasıl Müslümanlara raci ise ikinci zamirinde aynı merciye ait olması gerekir⁷⁴⁷.

⁷³⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 36.

⁷⁴⁰ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 168.

⁷⁴¹ Müslim, *Zekât* 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 63.

⁷⁴² Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 88.

⁷⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 653.

⁷⁴⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 36.

⁷⁴⁵ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 168; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 110.

⁷⁴⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 36.

⁷⁴⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 136; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 515.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak, zekâtın Müslümanlara ve müellefe-i kuluba verilmesini zikretmiştir⁷⁴⁸.

Şafiî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “(zekâtı) zenginlerinden alıp fakirlerine vermekle emrolundum” hadisini zikretmiştir⁷⁴⁹.

114. Ticaret mallarının üzerinden bir yıl geçtiği zaman zekât verilmesi gerektiği konusunda icmâ vardır⁷⁵⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “kişi elindeki ticaret eşyasına değer biçtikten sonra her iki yüz dirhemden beş dirhem öder” hadisini zikretmiştir⁷⁵¹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükümle ilgili olarak, Hz. Ömer, İbn Ömer, Cabir, Hz. Aişe, Medinenin yedi fakihî ve Irak ehlinin bu konudaki görüşlerinin varlığını zikretmiştir⁷⁵². Ancak Maverdî bu sözleri belirtmemiştir.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmekle yetinerek bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁷⁵³.

115. Zekâtın tevbe süresi atmışıncı ayetinde zikredilen fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan görevlilere, kalpleri İslama ısındırılacak olanlara, esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyenlere, borçlulara, Allah yoluna ve bir de muhtaç kalmış yolcu ve gariplere verileceği konusunda icmâ vardır⁷⁵⁴.

Bu hüküm meşhur dört mezhebin ilgili eserlerinde bulunmasına rağmen bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikredilmemiştir⁷⁵⁵.

⁷⁴⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 141.

⁷⁴⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 221.

⁷⁵⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 37.

⁷⁵¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 127.

⁷⁵² Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 282.

⁷⁵³ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 623.

⁷⁵⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 37.

⁷⁵⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 135; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 140; Maverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 478; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 525-526.

116. Zekât mallarının yerlerine ulaştırılmak üzere Hz. Peygamber'e (s.a.v.), elçilere, zekât memurlarına ve Peygamberimizin görevlendirdiği kişilere verildiği konusunda icmâ vardır⁷⁵⁶.

Şafî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve raşid halifelerin zekât memurları göndermelerini zikretmiştir⁷⁵⁷.

117. Zimmînin zekât vermeyeceği konusunda icmâ vardır⁷⁵⁸.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelîlerden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak şunu zikretmişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.v.) Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken ona "onu (zekâtı) zenginlerinden al, fakirlerine ver" dedi.⁷⁵⁹

Şafî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "(zekâtı) zenginlerinden alıp fakirlerine vermekle emrolundum" hadisini zikretmiştir⁷⁶⁰.

118. Ebeveyne ve çocuklarına bakmakla yükümlü olan bir kişinin, zekâtını bu kişilere vermesinin caiz olmadığı konusunda icmâ vardır⁷⁶¹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak anne-baba ve çocuklar arasında menfaatlerin müşterek olmasını zikretmiştir⁷⁶².

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükümle ilgili olarak İbn Müseyyeb ve Tavus'un bunu mekruh görmelerini zikretmiştir⁷⁶³.

⁷⁵⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 37.

⁷⁵⁷ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 140-142.

⁷⁵⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 37.

⁷⁵⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 136; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 515.

⁷⁶⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 221.

⁷⁶¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 37.

⁷⁶² Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 137.

⁷⁶³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 297-298.

Şafî mezhebinden Nevevî bu hükümle ilgili olarak, zekâtın ihtiyaçlar vesilesiyle verilmesini, zikredilen kişilerin ihtiyaçları ise nafaka ile karşılanmasını zikretmiştir⁷⁶⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle ilgili olarak, kişinin zekâtını bunlara vermesi durumunda kendisine vermiş gibi olmasını zikretmiştir⁷⁶⁵.

119. Kadının nafakası kocasına ait olduğu için kocanın, zekâtını karısına veremeyeceği konusunda icmâ vardır⁷⁶⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre bunlar arasında müşterek menfaat vardır⁷⁶⁷.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafî mezhebinden Nevevî bu hükümle ilgili olarak, kadının nafakasının kocasına ait olmasını zikretmiştir⁷⁶⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle ilgili olarak, kadının nafakasının kocasına vacip olmasını zikretmiştir⁷⁶⁹.

358. Öşür ve Haraç

120. Müslümanların mallarından öşür alınmayacağı sadece arazilerinden çıkanın bir kısmından öşür alınacağı konusunda icmâ vardır⁷⁷⁰.

Karâfî, eserinde araziden çıkan mahsulden hangisinden ne kadar zekât alınacağını belirtmekle beraber bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁷⁷¹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "sebzelerde zekât yoktur"⁷⁷² hadisini zikretmiştir⁷⁷³.

⁷⁶⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 222.

⁷⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 509.

⁷⁶⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 38.

⁷⁶⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 137.

⁷⁶⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 142; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VI, s. 173.

⁷⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 511.

⁷⁷⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 38.

⁷⁷¹ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 73-77.

⁷⁷² Dârekutnî, *Sünen*, c. II, s. 94; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IV, s. 129.

⁷⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. II, s. 551-551.

121. Zimmîler (İslam topraklarında) ikamet ederlerken mallarından zekât alınmayacağı konusunda icmâ vardır⁷⁷⁴.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükümle ilgili olarak, Hz. Ömer'in (r.a.) "zimmîler kendi şehirlerinde seyahat ederlerse onlardan zekât alınmaz" sözünü zikretmiştir⁷⁷⁵.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'ye göre Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Muaz'a söylediği "Sana ehli kitaptan bir topluluk sana geldiği zaman onları kelime-i şهادete davet et, bu konuda sana itaat ederlerse onlara Allah'ın (zekâtı) onların zenginlerinde alıp, fakirlerine verilmesini farz kıldığını öğret"⁷⁷⁶ sözünden Müslüman olmaları zekât için şart koşulduğu anlaşılmaktadır. İslamın bir rüknüyle kâfir sorumlu tutulamaz. Oruç gibi⁷⁷⁷.

36. Oruç ve İtikâf Bölümü

360. Ramazan Orucu

122. Ramazan ayında her gece oruca niyet eden ve oruç tutan kişinin orucunun tam olacağı konusunda icmâ vardır⁷⁷⁸.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre Ramazan orucuna her gün için ayrı ayrı niyet etmek gerekir. Çünkü her gün birbirinden müstakildir. Öyle ki Ramazan ayı orucuna başlayıp hasta, yolcu, doğum vs. sebeplerle karşılaşanlar oruçlarını bölebilirler. Bu da göstermektedir ki Ramazan ayı orucunun her günü kendi içinde müstakildir ve her güne ayrı ayrı niyet etmek gereklidir⁷⁷⁹.

Bu hüküm Şafî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Maverdî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁷⁸⁰.

⁷⁷⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 38.

⁷⁷⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. III, s. 280–281.

⁷⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 233.

⁷⁷⁷ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 437.

⁷⁷⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 38.

⁷⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. III, s. 60.

⁷⁸⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 413.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senediyle alakalı olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "kim ki oruca gece niyet etmezse onun orucu yoktur"⁷⁸¹ hadisini zikretmiştir⁷⁸².

361. Sahur

123. Sahurun mendup olduğu konusunda icmâ vardır⁷⁸³.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Sahur yiyiniz. Zira sahur kişinin oruca karşı gücünü artırır" hadisini zikretmiştir⁷⁸⁴.

Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Sahur yapınız. Çünkü sahurda bereket vardır"⁷⁸⁵ hadisini zikretmişlerdir⁷⁸⁶.

362. Orucun Kazası

124. Elinde olmaksızın ağız dolusu kusan oruçluya hiçbir şey gerekmediği konusunda icmâ vardır. Hasan-ı Basrî bu kişiye kaza gerekir demiştir⁷⁸⁷.

İlgili her dört mezhep âlimleri bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu sözünü zikretmişlerdir: "Elinde olmayarak kusan kimseye kaza lazım gelmez. Kendini kasten kusturan kimseye ise kaza lazım gelir"⁷⁸⁸ Ayrıca Hanefilere göre elde olmayan kusma ile orucun bozulmaması hükmünde, kusmuğun ağız dolusu olup-olmaması halleri arasında fark yoktur⁷⁸⁹.

⁷⁸¹ Nesai, Sıyam 68; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IV, s. 202.

⁷⁸² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 19.

⁷⁸³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 38.

⁷⁸⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 155.

⁷⁸⁵ Buharî, Savm 20; Müslim, Sıyam 1095; Tirmizi, Savm 17; İbn Mace, Sıyam 22; Nesai, Sıyam 18; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. II, s. 377, 477; c. III, s. 32, 99, 215, 243.

⁷⁸⁶ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 444; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 108.

⁷⁸⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 39.

⁷⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 498

⁷⁸⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 149; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 507; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 419-420; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 54-55.

125. Kasten kusan kişinin orucunun geçersiz olduğu konusunda icmâ vardır⁷⁹⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Malikî mezhebinden Karâfî, Şafîî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak bir önceki maddede belirtilen hadisi zikretmişlerdir⁷⁹¹. (Elinde olmayarak kusan kimseye kaza lazım gelmez. Kendini kasten kusturan kimseye ise kaza lazım gelir)

126. Oruçlu kişiye, dişlerinin arasında kalan ve tükürükle beraber yuttuğu şeylerde, bundan sakınmaya güç yetiremediği durumlarda hiçbir şey gerekmediği konusunda icmâ vardır⁷⁹².

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre dişleri arasında kalan yemek kırıntısını yutan kimsenin orucu, kırıntı büyükse bozulur, küçükse bozulmaz. Çünkü küçük kırıntılardan sakınmak mümkün olmadığı için dişlerin kiri hükmünde olup tükürük ile yutulması ile oruç bozulmaz. Fakat büyük kırıntılar çoğunlukla dişlerin arasında kalmadığı için yutulmaları orucu bozar⁷⁹³.

Bu hüküm Şafîî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Maverdî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁷⁹⁴.

127. Kadın iki ay peş peşe oruç tutmaya başlar, bir kısmını tutar ve hayız olursa, temizlenince kaldığı yerden oruç tutmaya devam edeceği konusunda icmâ vardır⁷⁹⁵.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre herhangi bir sebeple iki ay peşpeşe oruç tutmak zorunda olan bir kadın hayız nedeniyle bu devamlılığı bozulursa hayız bitiminde kaldığı yerden orucuna devam eder. Çünkü kadının iki ay hayız görmemesi ya hamile olması ile veya ayise olmasıyla mümkündür. Bunlardan ayise olması o yaşa ulaşamaması halinde

⁷⁹⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 39.

⁷⁹¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 149; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 507; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 419–420; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 54–55.

⁷⁹² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 39.

⁷⁹³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 148–149.

⁷⁹⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 418.

⁷⁹⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 39.

sorumlu ölmeye sebebiyet verir. Hamilelik durumu ise ihtimallidir. Dolayısıyla sorumluluğu ileriye ertelenmiş olur⁷⁹⁶.

İlgili Malikî eserlerinde kefarete orucu ele alınmasına rağmen bu hususa temas edilmemiştir. Sadece hayızın, hastalık gibi olduğu belirtilmiştir⁷⁹⁷.

Nevevî kefarete orucunu anlatmasına rağmen bu hususa işaret etmemiştir⁷⁹⁸.

128. Yaşlılığı ya da acizliği sebebiyle oruç tutamayan kişilerin oruçtan muaf oldukları konusunda icmâ vardır⁷⁹⁹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak “oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere, bir yoksula doyabileceği kadar yemek yedirmek gerekir”⁸⁰⁰ ayetini zikretmişlerdir⁸⁰¹.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükümle ilgili olarak, Halit b. Ebi İmran, el-Kasım ve Salim’e yaşlı olan ve ramazan orucundan da aciz olan bir kimse hakkında soru sorması üzerine onların da bu kişiye oruç ve fidye gerekmediğini söylemelerini zikretmiştir⁸⁰².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle ilgili olarak oruç tutmaya gücü yetmeyenlere orucun farz olmamasını zikretmiştir⁸⁰³.

363. İtikâf

129. İtikâfın sünnet olduğu, farz olmadığı ancak kişinin itikâfa girme konusunda nezretmesi durumunda itikâfın ona vacib olduğu konusunda icmâ vardır⁸⁰⁴.

⁷⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, c. III, s. 81–82.

⁷⁹⁷ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 517–521; Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 226.

⁷⁹⁸ Bkz. Nevevî, *el-Mecmû‘*, c. VI, s. 363–365.

⁷⁹⁹ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ‘*, s. 39; bu konuda geniş bilgi için bkz. Ali Kumaş, *Fıkhta İstutâat ve Tezahürleri*, K.T.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2005, s. 116-117.

⁸⁰⁰ Bakara, 2/184.

⁸⁰¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 152; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 465.

⁸⁰² Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 210–211.

⁸⁰³ İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebir*, c. III, s. 14.

⁸⁰⁴ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ‘*, s. 40.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre itikâf sünnettir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) her yıl ramazanın son on gününde itikâfa girerdi. Bu rivayet itikâfın sünnet olduğunu gösterir⁸⁰⁵.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in itikâfa girmesi ve Ömer b. Hattab'ın cahiliye döneminde adadığı itikâfı için Resulullah'ın ona "adağını yerine getir"⁸⁰⁶ demesini zikretmiştir⁸⁰⁷.

Bu hüküm Malikî kaynağında da aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁸⁰⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bizzat kendisinin itikâfa girmesini ve "Her kim Allah'a itaati (mûcib bir hayır ve ibadet) nezrederse itaat etsin (nezrini yerine getirsin)"⁸⁰⁹ hadisini zikretmiştir⁸¹⁰.

130. Mescidi Haram'da, Mescidi Nebevî'de ve Mescidi Aksa'da itikâfın caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁸¹¹.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "üç mescidin faziletini düşünerek onlara yolculuk yapılabilir. Bu, benim mescidim, (Mescid-i Nebevî), Mescid-i Haram ve Beyt-i Makdisdir (Mescid-i Aksa)" hadisini zikretmiştir⁸¹².

Karâfî, ilgili eserinde mescitte itikâfa girilmesi konusu ele almasına rağmen bu hususa işaret etmemiştir⁸¹³.

⁸⁰⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 157.

⁸⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. VI, s. 36.

⁸⁰⁷ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 486.

⁸⁰⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 232.

⁸⁰⁹ el-Muvatta', en-Nuzur ve'l-Eyman 1014; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. VI, s. 36.

⁸¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s.

⁸¹¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 40.

⁸¹² Serahsî, *el-Mebsût*, c. III, s. 115.

⁸¹³ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. II, s. 535-536.

Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'ye göre “...Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin...”⁸¹⁴ ayetinde bütün camiler kastedilmiştir⁸¹⁵.

131. İtikâfa giren kişinin küçük ve büyük abdest için itikâfa girdiği yerden çıkmasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁸¹⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) itikâfa girdiği yerden ancak abdestini bozmak istediği zaman çıkmasını zikretmiştir⁸¹⁷.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak, Hz. Aişe'nin (r.anha) naklettiği şu sözü zikretmiştir⁸¹⁸: İtikâf konusunda sünnet olan, kişinin karısına dokunmaması, ellememesi, ilişkiye girmemesi, hasta ziyaret etmemesi, cenazeye gitmemesi, insani hacetleri dışında dışarı çıkmamasıdır. İtikâfa beş vakit namazın cemaatle kılındığı camilerde girilir ve kim itikâfa girerse oruç tutması ona vaciptir⁸¹⁹.

Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle ilgili olarak, Hz. Aişe'nin (r. anha), Resulullah'ın (s.a.v.) itikâfa girdiğinde sadece insani ihtiyaçları için oradan çıktığını⁸²⁰ söylemesini zikretmişlerdir⁸²¹.

132. İtikâfa giren kişinin cinsel ilişkiden men edildiği konusunda icmâ vardır⁸²².

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “Siz mescitlerde itikâfta iken kadınlara yaklaşmayın”⁸²³ ayetini zikretmişlerdir⁸²⁴.

⁸¹⁴ Bakara, 2/187.

⁸¹⁵ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 485; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 128–129.

⁸¹⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 40.

⁸¹⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 158.

⁸¹⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 227.

⁸¹⁹ Lafız farklılığıyla Darekutnî, Sünen, c. II, s. 201.

⁸²⁰ Bkz. *el-Muvatta'*, İtikâf 685; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. VI, s. 181

⁸²¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 484–485, 492; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 131–132.

⁸²² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 40.

⁸²³ Bakara, 2/187.

⁸²⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 159; Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 498–499; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 139.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükümle ilgili olarak, bir önceki maddede de senedleri olan itikâf konusunda sünnet olan, kişinin karısına dokunmaması, ellememesi, ilişkiye girmemesi, hastalığı saymaması, cenazeye gitmemesi, insani hacetleri dışında dışarı çıkmaması, selâtin camisinde itikâfa girmesi ve orucu kendisine vacip kılmasını zikretmiştir⁸²⁵.

133. İtikâfta iken bilerek hanımıyla ilişkiye giren kişinin itikâfının bozulacağına dair icmâ vardır⁸²⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre itikâf oruç gibi gündüze mahsus olmayıp geceleyin de olur. Ayrıca itikâfta olan kimsenin, itikâfta olduğunu unutması çok az vaki olduğu için böyle bir halin vukuunda kişi mazur sayılmaz⁸²⁷.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁸²⁸.

Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak "...Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin..."⁸²⁹ ayetini zikretmişlerdir⁸³⁰.

37. Hac Bölümü

134. Kocasının karısını nafile hac yapmaktan alıkoymasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁸³¹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak bunun farz olmamasını zikretmiştir⁸³².

⁸²⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 227.

⁸²⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 40.

⁸²⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 159.

⁸²⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. I, s. 226-227.

⁸²⁹ Bakara, 2/187.

⁸³⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. III, s. 498-499; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 139.

⁸³¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 40.

⁸³² Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 162.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁸³³.

Şafiî mezhebinden Maverdî'nin senedi kıyastır. Buna göre koca karısını nafile namaz ve (nafile) oruçtan men edebildiği gibi nafile hacdan da men edebilir⁸³⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu durumu itikâfa benzetmiştir⁸³⁵.

135. Kişinin (güç yetirirse) ömründe bir defa haccetmesi ve haccetmeyi nezrederse de nezrini yerine getirmesinin vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁸³⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: "... Yolculuğa gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."⁸³⁷ ayeti ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hac her yıl mı vardır? Yoksa bir kez midir? diye sorulmuş, O da "hayır, yalnız bir keredir. Bir kereden fazlası isteğe bağlıdır"⁸³⁸ demiştir⁸³⁹.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak "Haccı ve umreyi Allah için tam yapın..."⁸⁴⁰ ayetini zikretmiştir⁸⁴¹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak "...Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."⁸⁴² ve "İnsanlar arasında haccı ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen argın develer üzerinde sana gelsinler."⁸⁴³ ayetlerini zikretmiştir⁸⁴⁴.

⁸³³ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 185–186.

⁸³⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 363.

⁸³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 573–574.

⁸³⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 41.

⁸³⁷ Al-i İmran, 3/97.

⁸³⁸ Lafız farklılığıyla Ebu Davud, Menasik 1.

⁸³⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 161.

⁸⁴⁰ Bakara, 2/196.

⁸⁴¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 173.

⁸⁴² Al-i İmran, 3/97.

⁸⁴³ Hac, 22/27.

⁸⁴⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 3–4.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “.... Yolculuğa gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...”⁸⁴⁵ ayetini zikretmiştir⁸⁴⁶.

370. Mikat Yerleri

136. Mikat yerlerinin Peygamber’in (s.a.v.) hadisinde belirtildiği üzere sabit olduğu konusunda icmâ vardır⁸⁴⁷.

Hanefî mezhebinden Merğînânî’ye göre haccın mikatları yani hacca giderken ihrama girmeden geçilmesi caiz olmayan semtler beş tane olup bunlar Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından belirtilmiştir⁸⁴⁸.

Malikî mezhebinden Karâfî’ye göre de bu yerler mikattır⁸⁴⁹.

Şafiî mezhebine göre de belirli yerler mikattır. Ancak Maverdî, bu hükmün senedi hakkında bir bilgi vermemiştir⁸⁵⁰.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme’ye göre mikat yerleri beş tane olup bunlar Resulullah (s.a.v.) tarafından tespit edilmiştir⁸⁵¹.

371. İhram

137. Mikat mahalline varmadan önce ihrama giren kişinin ihramlı sayıldığı konusunda icmâ vardır⁸⁵².

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Kişinin bu mikatlara varmadan da ihrama girmesi caizdir. Zira Cenab-ı Hak “başladığınız hac ve umreyi tam olarak yapın”⁸⁵³ buyurmuştur. Hac ve umrenin tam olarak yapılması da, Hz.

⁸⁴⁵ Al-i İmran, 3/97.

⁸⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 165.

⁸⁴⁷ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 41.

⁸⁴⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 163.

⁸⁴⁹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 205–206.

⁸⁵⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 67.

⁸⁵¹ İbn Kudâme, *Şerhu’l-Kebîr*, c. III, s. 213.

⁸⁵² İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 41.

⁸⁵³ Bakara, 2/196.

Ali ve Abdullah b. Mesud'un yorumlarına göre kişinin hac veya umreye giderken kapısı önünden ihrama girmesidir⁸⁵⁴.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Kim ümre veya hac için Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a kadar ıhramlı olursa geçmiş ve gelecek bütün günahları bağışlanır" hadisini zikretmiştir⁸⁵⁵.

Şafiî mezhebinden Nevevî'ye göre mikat mahallinden önce kişinin ihrama girmesi daha faziletlidir. Ancak Nevevî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁸⁵⁶.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'ye göre kişinin mikattan önce ihrama girmesi caizdir. Ayrıca İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁸⁵⁷.

138. Gusülsüz olarak ihramın caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁸⁵⁸.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre ihram için yıkanmaktan gaye temizlenmek olduğu için aybaşı halindeki kadın da ihrama girerken –onun için gusül olmuyorsa da– yıkanmakla emrolunmuştur. Bunun içindir ki abdest almak bu yıkanmanın yerine geçer⁸⁵⁹.

İmam Malik'e göre ihram için gusül almak mustehaptır. Ancak Sahnûn bu hükmün senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁸⁶⁰.

Şafiî mezhebinden Nevevî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme, ilgili eserlerinde bu konuda icmâ olduğu belirtmişlerdir. Ancak bu icmân senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir⁸⁶¹.

⁸⁵⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 163.

⁸⁵⁵ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 211.

⁸⁵⁶ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VII, s. 202–205.

⁸⁵⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 222.

⁸⁵⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 41.

⁸⁵⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 164.

⁸⁶⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 360.

⁸⁶¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VII, s. 220; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 232.

139. İhram için gusül abdesti almanın vacip olmadığı konusunda icmâ vardır. Hasan-ı Basrî ve Ata bu konuda muhalefet etmişlerdir⁸⁶².

Bir önceki madde de geçtiği gibi Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre ihram için yıkanmaktan maksadın temizlik olduğu için bunun abdest alarak da yerine getirilmesi mümkündür⁸⁶³.

İmam Malik'e göre hem de Nevevî'ye göre ihram için gusül almak mustehaptır. Ancak Sahnûn ve Nevevî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir⁸⁶⁴.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğu belirtmiştir. Ancak bu icmânın senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁸⁶⁵.

372. Hacda Niyet

140. Kişi hac için telbiye getirmeyi ister de umre için telbiye getirirse veya umre için telbiye getirmeyi ister de hacca telbiye getirirse, onun için kalbiyle niyet ettiği şey geçerlidir, diliyle söylediği değil. Bu konuda icmâ vardır⁸⁶⁶.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak “ameller ancak niyete göredir...”⁸⁶⁷ hadisini zikretmiştir⁸⁶⁸.

141. Hac aylarında hac için telbiye getiren ve bununla da farz olan hacca niyet eden kişinin farz olan hacı yerine getirdiği konusunda icmâ vardır⁸⁶⁹.

⁸⁶² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 41.

⁸⁶³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 164.

⁸⁶⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 360; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VII, s. 218.

⁸⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. I, s. 245; a.g.e., c. III, s. 232.

⁸⁶⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 42.

⁸⁶⁷ Buharî, Bedü'l-Vahy 1; İman 41; Nikâh 5; Talak 11; Tirmizi, Fadailü'l-Cihad 16; Ebu Davud, Talak 11; İbn Mace, Zühd 26; Nesai, İman 19; Taharet 59; Talak 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.I, s. 25,47.

⁸⁶⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 83.

⁸⁶⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 42.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak haccın bir ibadet olmasını ve ibadetlerin birbirinden niyetle ayrılmış olmalarını zikretmiştir⁸⁷⁰.

373. İhram Yasakları

142. İhrama giren kişinin, cimadan, av hayvanı öldürmeden, koku sürünmeden, bazı elbiseleri giymekten, vücudundan kıl koparmaktan ve tırnaklarını kesmekten men edildiği konusunda icmâ vardır⁸⁷¹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak“.... bu kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin...”⁸⁷², “... kim o aylarda hacca başlarsa artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur...”⁸⁷³, “Ey iman edenler! İhramlı iken av hayvanı öldürmeyin....”⁸⁷⁴ ayetlerini zikretmiştir⁸⁷⁵.

Bu konuda Malikî mezhebinde de hüküm aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁸⁷⁶.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hanefîlerin de delili olan “... kim o aylarda hacca başlarsa artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur...”⁸⁷⁷ ayetini ve “Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile (onu yasak ederek) dener ki gizlide (kimsenin görmediği yerde, gerçekten) kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır”⁸⁷⁸ ayetini zikretmiştir⁸⁷⁹.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen İbn Kudâme, bu hükmün belirtildiği yerde bununla ilgili bir sened zikretmemiş, bu konuları teker teker ilgili yerler

⁸⁷⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 165.

⁸⁷¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 42.

⁸⁷² Bakara 2/106.

⁸⁷³ Bakara 2/197.

⁸⁷⁴ Maide 5/95.

⁸⁷⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 166-167.

⁸⁷⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 456, 460, 468.

⁸⁷⁷ Bakara 2/197.

⁸⁷⁸ Maide, 5/94.

⁸⁷⁹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 215.

gelince ele alınıp işlemiştir⁸⁸⁰. İlgili yerlerde de Bakara süresinin 106, 196, 197'nci ayetleri ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "ona koku sürmeyin..."⁸⁸¹ hadisini sened olarak kullanmıştır⁸⁸².

143. İhrama giren kişinin, ihramlı iken banyo yapması dışında bir önceki maddede zikredilen şeylerden menedildiği konusunda icmâ vardır⁸⁸³.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Resulullah'ın (s.a.v.) ihramlı iken banyo yapmasını zikretmiştir⁸⁸⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak, Ömer ve oğlunun banyo yapmasını zikretmiştir⁸⁸⁵.

144. Arafat'ta vakfeye durmadan önce kasten cima yapan kişinin yeniden haccetmesi ve kurban kesmesi gerektiği konusunda icmâ vardır. Ata ve Katate bu konuda muhalefet etmişlerdir⁸⁸⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hem kendisi hem karısı ihramda iken karısı ile cinsel ilişkide bulunan kimsenin durumu sorulmuş O da "ikisi de kurban keserler ve haclarını sürdürmek zorundadırlar. Ayrıca ertesi yıl bir daha hac yapmaları gerekir" dedi⁸⁸⁷.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁸⁸⁸.

⁸⁸⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 210.

⁸⁸¹ Müslim, Hac 1206; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 215.

⁸⁸² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 210; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. III, s. 269, 275–276, 287–288, 296.

⁸⁸³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 42.

⁸⁸⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 121.

⁸⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 274.

⁸⁸⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 42–43.

⁸⁸⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 197.

⁸⁸⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 381–382, 454.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükümle alakalı olarak, bir adamın haccı (bu yüzden) ifsad olması üzerine bunu Ömer b. Hattab'a sorması, onun da "kazası gerekir" demesini zikretmiştir⁸⁸⁹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak Abdullah b. Amr'ın bu durumda olan kişiye "haccın ifsad oldu" söylemesini zikretmiştir⁸⁹⁰.

145. İhramlı kişinin başını tıraş etmekten, saçını kesmekten, keserek ya da yakarak veya bunların dışında bir şey ile başını tıraş etmekten men olduğu konusunda icmâ vardır⁸⁹¹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Şafiîlerden Nevevî bu hükmün senedi olarak "bu kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin"⁸⁹² ayetini zikretmişlerdir⁸⁹³.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak "...Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin..."⁸⁹⁴ ayetini zikretmiştir⁸⁹⁵.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirterek bunun senedi olarak da Hanefilerin de delili olan "bu kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin"⁸⁹⁶ ayetini zikretmiştir⁸⁹⁷.

146. Muhrim, özürlü olursa başını tıraş edebileceği konusunda icmâ vardır⁸⁹⁸.

Hanefî mezhebinden Serahsî ve Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ka'b'a özründen dolayı başını tıraş etmesine izin vermesini zikretmişlerdir⁸⁹⁹.

⁸⁸⁹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 215–216.

⁸⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 323–324.

⁸⁹¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 43.

⁸⁹² Bakara, 2/106.

⁸⁹³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 167; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VII, s. 261.

⁸⁹⁴ Bakara, 2/196.

⁸⁹⁵ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 308.

⁸⁹⁶ Bakara, 2/106.

⁸⁹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 301; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. III, s. 269.

⁸⁹⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 43.

⁸⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 74–75; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 104–105.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak "...Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir...."⁹⁰⁰ ayetini zikretmişlerdir⁹⁰¹.

147. İhramlı olduğu halde özürsüz olarak başını tıraş eden kişiye, fidyenin vacip olduğu konusunda icmâ vardır⁹⁰².

Bu hüküm Hanefî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Serahsî bu senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁰³.

Malikî mezhebinden Karâfî, Şafiî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak "...Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin..."⁹⁰⁴ ayetini zikretmişlerdir⁹⁰⁵.

148. Muhrimin, tırnaklarını kesmekten men olduğu konusunda icmâ vardır⁹⁰⁶.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükümle alakalı olarak şunu zikretmiştir: İhramlının el ve ayak tırnaklarını kesmesi cezayı gerektirir ve bunları kesmekten men olunmuştur. Çünkü tırnakları kesmek dağınıklığı gidermek demektir. Oysa İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre "hac dağınıklığıdır"⁹⁰⁷.

Bu hüküm hem Malikî hem de Şafiî mezheplerinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn ve Nevevî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir⁹⁰⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme, tırnağı kıla benzetmiştir⁹⁰⁹.

⁹⁰⁰ Bakara, 2/196.

⁹⁰¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 308; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 302.

⁹⁰² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 44.

⁹⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 72-73.

⁹⁰⁴ Bakara, 2/196.

⁹⁰⁵ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 308; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 104; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 525; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. III, s. 269.

⁹⁰⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 44.

⁹⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 77.

⁹⁰⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 468; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VII, s. 261.

⁹⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 302-303; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. III, s. 269.

149. Muhrimin, vücudundan kırılan tırnağı kopartıp atması konusunda icmâ vardır⁹¹⁰.

Hanefilerden Merğînânî'ye göre kırılmış olan tırnak canlılığını yitirdiği için Harem'in kurumuş bitkisine benzer. Harem'in kuru bitkisini kesip koparmada nasıl sakınca yoksa bu da öyledir⁹¹¹.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükümle alakalı olarak, Said b. Müseyyeb'in İbn Meryem'e kırılan tırnağı için "onu kes" demesini zikretmiştir⁹¹².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu durumu zaruretten dolayı tıraş olmaya benzeterek bu hükme varmıştır⁹¹³.

150. Muhrimin gömlek giymekten, sarık takmaktan, şalvar, mest ve bornoz giymekten men olunduğu konusunda icmâ vardır⁹¹⁴.

Hanefî mezhebinden Serahsî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Gömlek giymeyin, sarık sarmayın, şalvar bornaz ve mest giymeyin. Ancak biriniz terlik bulamazsa mestleri tobuklara varıncaya kadar kessin"⁹¹⁵ hadisini zikretmişlerdir⁹¹⁶.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, bir kişinin Nebiyy-i Ekrem'e (s.a.v.): "İhrama giren (kimse) ne giyer?" diye sorması üzerine O'nun da "ne gömlek, ne don, ne bornoz, ne cehri veya zağferân ile boyanmış bir kumaş giyer. Ne de sarık sarar, terlik bulamadığı takdirde mest giysin. (Mest giydiği vakitte de) onları topuklara varıncaya kadar kessin"⁹¹⁷ buyurmasını zikretmişlerdir⁹¹⁸.

⁹¹⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 44.

⁹¹¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 196.

⁹¹² Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 312-313.

⁹¹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 302-303; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. III, s. 269.

⁹¹⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 44.

⁹¹⁵ Buharî, Hac 21; Libas 8; Müslim, Hac 1206; Ebu Davud, Menasik 31; Nesai, Menasik 31; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. I, s. 116, 118, 140; c. IV, s. 100, 144.

⁹¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 7; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 275-276.

⁹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 34.

⁹¹⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 226; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 96.

151. İhramlı kadının, gömlek, kolları olan geniş elbise, şalvar giymesinin, başörtüsü takmasının ve mest giymesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁹¹⁹.

Bu konuda Malikî mezhebinde hükmün aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir⁹²⁰.

Nevevî bu hükümle alakalı olarak, İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadis olduğunu söylemiştir. Ancak bu hadisi zikretmemiştir⁹²¹.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmekle yetinerek bu icmân senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁹²².

152. İhramlı erkeğin başını örtmekten men olunduğu konusunda icmâ vardır⁹²³.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hacda ölen bir kişi için söylediği "Ona koku sürmeyiniz, onun başına bez de sarmayınız. Çünkü bu (ihramlı) hacı, kıyamet gününde (başı açık olarak ve) telbiye getirerek ba's olunacaktır"⁹²⁴ hadisini zikretmişlerdir⁹²⁵.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, hacda ölen birisi için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söylediği "başını örtmeyin, yüzünü örtün" hadisini zikretmiştir⁹²⁶.

İmam Malik, ihramlı erkeğin çenesinden yukarısını kapatmasını mekruh görmektedir. Ancak Sahnûn onun bu görüşüyle ilgili bir sened zikretmemiştir⁹²⁷.

⁹¹⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 44.

⁹²⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 460-461, 463.

⁹²¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VII, s. 265.

⁹²² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 314.

⁹²³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 44.

⁹²⁴ Müslim, Hac 1206; Ahme b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 215.

⁹²⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 166-167; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 308.

⁹²⁶ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 101.

⁹²⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 362.

153. Muhrimin, zafaran veya veres kokulu elbise giymekten men olunduğu konusunda icmâ vardır⁹²⁸.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "İhramda olan kimse safran veya alaçehrenin değdiği bir elbiseyi giyemez"⁹²⁹ hadisini zikretmiştir⁹³⁰.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafîî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "İhrama giren ne gömlek, ne don, ne bornoz, ne cehri veya zağferân ile boyanmış bir kumaş giyer..."⁹³¹ hadisini zikretmiştir⁹³².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak 150'nci maddede kullandığı hadisi zikretmiştir⁹³³.

154. Bazı elbiseler dışında, erkeğin ihramlı iken men olunduğu şeylerden kadının da men olunduğu konusunda icmâ vardır⁹³⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre haccın bütün ahkâmında, kadın da erkek gibi ibadet ile mükellef olduğu için erkek gibidir⁹³⁵.

Bu hüküm Şafîî ve Hanbelî mezheplerinde aynı şekilde olmasına rağmen Maverdî ve İbn Kudâme bunun senediyle ilgili bir bilgi vermemişlerdir⁹³⁶.

155. Muhrim, ihramlı olduğunu bildiği halde kasten öldürme amacıyla av hayvanını öldürdüğünde ona cezanın gerekli olduğu konusunda icmâ vardır. Mücahid bu konuda muhalefet etmiştir⁹³⁷.

⁹²⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 44.

⁹²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 59.

⁹³⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 167.

⁹³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 34.

⁹³² Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 226; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 96.

⁹³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 275-276.

⁹³⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 45.

⁹³⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 184.

⁹³⁶ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 92; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 192.

⁹³⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 45.

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “Ey iman etmiş olanlar! İhramda iken av öldürmeyiniz. Sizden kim (ihramda) bilerek av öldürürse, ona ceza olarak evcil hayvanlardan öldürdüğü avın benzeri olan bir hayvan lazım gelir”⁹³⁸ ayetini zikretmişlerdir⁹³⁹.

Bu konuda hüküm Malikî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁴⁰.

Şafiî mezhebinden Maverdî kasden bir avı öldürmeyi kasden bir insanı öldürmeye kıyas yapmıştır. Kıyasta kasıtlı öldürmek, hataen öldürmekten kefaret konusunda daha evladır⁹⁴¹.

156. İhramlı kişi av hayvanını öldürdüğünde buna ceza olarak bir koyunu kurban etmesi gerektiği konusunda icmâ vardır⁹⁴².

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak Hz. Ömer’in (r.a.), bir kişinin kendisinin av hayvanına işaret etmesi ve kölesinin bunu öldürmesi üzerine bu kişiye vermesini zikretmiştir⁹⁴³.

Malikî mezhebinden Karâfî, Şafiî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir keffârettir yahut onun dengi oruç tutmaktır...”⁹⁴⁴ ayetini zikretmişlerdir⁹⁴⁵.

⁹³⁸ Maide, 5/95.

⁹³⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 202; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 539.

⁹⁴⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 435.

⁹⁴¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 282.

⁹⁴² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 45.

⁹⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 79.

⁹⁴⁴ Maide, 5/95.

⁹⁴⁵ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 313–314; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 286–287; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 539, 545.

157. Harem bölgesindeki güvercinin öldürülmesi durumunda bir koyunun kurban edilmesi gerektiği konusunda icmâ vardır. Ebu Hanife buna muhalefet etmiş ve güvercinin kıymeti kadar sadaka vermesi gerekir demiştir⁹⁴⁶.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükümlerle alakalı olarak muhrimin güvercini öldürmesini veya ona işaret etmesi durumunun sorulması üzerine verilen “av hayvanını öldürene kıyasla bir koyun ceza olarak kurban etmesi gerekir” cevabı zikretmiştir⁹⁴⁷.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁴⁸.

Şafîî mezhebinden Maverdî bu hükümlerle alakalı olarak Ömer (r.a.), Osman (r.a.), İbn Abbas, Nafî b. Abdilhers, İbn Ömer, Asım b. Ömer ve Said b. Müseyyeb’in bu konudaki uygulamalarını zikretmiştir⁹⁴⁹. Ancak Maverdî bu uygulamaları zikretmemiştir.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefarettir yahut onun dengi oruç tutmaktır...”⁹⁵⁰ ayetini zikretmiştir⁹⁵¹.

158. İhramlı kişinin, deniz hayvanını avlaması, yemesi ve alıp satmasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁹⁵².

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Şafîî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “deniz avı ve onu yemek size de, yolculara da

⁹⁴⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 45.

⁹⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 79.

⁹⁴⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 361.

⁹⁴⁹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 329–340.

⁹⁵⁰ Maide, 5/95.

⁹⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 555–556.

⁹⁵² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 46.

geçimlik olarak helal kılınmıştır. Kara avı ise ihramda bulunduğunuz sürece size yasak edilmiştir”⁹⁵³ ayetini zikretmişlerdir⁹⁵⁴.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁵⁵.

159. İhramlının öldürülmesinin caiz olduğu beş çeşit hayvan konusunda Hz. Peygamber’den (s.a.v.) rivayet edilen hadisin sabit olduğu konusunda icmâ vardır. Nehaî buna muhalefet etmiş ve farenin öldürülmesini men etmiştir⁹⁵⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî’ye göre Hz. Peygamber (s.a.v.) ihramlıya öldürmesi yasak olan kara hayvanlarından beş tanesini istisna etmiştir⁹⁵⁷.

Bu hadis ez-Zehîre, el-Havî ve el-Muğnî eserlerinde aynı şekilde mevcuttur⁹⁵⁸.

160. Yırtıcı hayvan ihramlıya eziyet verdiği o da onu öldürürse ihramlıya hiçbir şey gerekmediği konusunda icmâ vardır⁹⁵⁹.

Hanefî mezhebinden Merğînânî Hz. Ömer’in, bir canavarı öldürdüğü için kurban kestikten sonra “biz ona saldırdık da onun için kurban kestik” demesinden ve ihramda olan kimsenin savunmaktan değil saldırmaktan nehyedilmesini bu hükümle alakalı olarak zikretmiştir⁹⁶⁰.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁶¹.

⁹⁵³ Maide, 5/96.

⁹⁵⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 202; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 344; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 347–348, 543.

⁹⁵⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 445.

⁹⁵⁶ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 46.

⁹⁵⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 202.

⁹⁵⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 314; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 342; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 342.

⁹⁵⁹ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 46.

⁹⁶⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 206.

⁹⁶¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 442.

Şafî mezhebinden Nevevî bu konuda saldırının önce hayvandan gelmesi durumunda bir şey gerekmediği hükmüne varmıştır. Ancak Nevevî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁶².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu durumu saldıran insan olayına benzetmiştir⁹⁶³.

161. İhramlının kurdu öldürmesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁹⁶⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Beş çeşit hayvan zararlı olup Harem'in dışında da Harem'de de öldürülebilirler. Bunlar dölengeç kuşu, yılan, akrep, fare ve ısırıcı köpektir"⁹⁶⁵ hadisini zikretmişlerdir⁹⁶⁶.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde aynı şekilde olup İbn Kudâme bunun senedi olarak 159'uncu maddedeki hadisi zikretmiştir⁹⁶⁷.

162. İhramlının cünüp olduğunda gusletmesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır. İmam Malik buna muhalefet etmiştir⁹⁶⁸.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğu belirtmiştir. Ancak bu icmân senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir⁹⁶⁹.

163. İhramlının misvak kullanmasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁹⁷⁰.

164. İhramlının zeytin, erimiş yağ ve iç yağı yemesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁹⁷¹.

⁹⁶² Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VII, s. 356.

⁹⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 540.

⁹⁶⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 46.

⁹⁶⁵ Lafız farklılığıyla Müslim, Hac 1200.

⁹⁶⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 205; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 314–315; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 342.

⁹⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 342–343.

⁹⁶⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 46.

⁹⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 274.

⁹⁷⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 47.

⁹⁷¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 47.

165. İhramlının başı dışında tüm vücudunun zeytinyağı ile yağlamasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁹⁷².

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁷³.

166. İhramlının hamama girmesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır. İmam Malik buna muhalefet etmiştir⁹⁷⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükümle alakalı olarak Hz. Ömer'in (r.a.) ihramlı iken yıkanmasını zikretmiştir⁹⁷⁵.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Resulullah'ın (s.a.v.) ihramlı iken banyo yapmasını⁹⁷⁶ zikretmiştir⁹⁷⁷.

167. Hacerü'l-esvedin üzerine secde etmenin caiz olduğu konusunda icmâ vardır. İmam Malik buna muhalefet etmiştir Ona göre bu bidattır⁹⁷⁸.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükümle alakalı olarak Muhammed b. İbad b. Cafer'in "İbn Abbas, ... Mekke'ye geldi ve Hacer'ül-Esvedî öptü. Sonra ona (üzerine) üç kere secde etti. Bu tevriye günündeydi"⁹⁷⁹ sözünü zikretmiştir⁹⁸⁰.

374. Say ve Tavaf

168. Kadınların tavafta ve Safa ile Merve arasında say yaparken reml yapmalarının caiz olmadığı konusunda icmâ vardır⁹⁸¹.

⁹⁷² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 47.

⁹⁷³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 455–456.

⁹⁷⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 47.

⁹⁷⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 167.

⁹⁷⁶ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IV, s. 63.

⁹⁷⁷ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 121.

⁹⁷⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 47.

⁹⁷⁹ Lafız farklılığıyla İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 342.

⁹⁸⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 136.

⁹⁸¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 47.

Hanefî mezhebinden Merğinânî bu hükmün senedi olarak, kadının koşması durumunda avret yerlerinin açılma tehlikesini zikretmiştir⁹⁸².

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak remlin erkekler için sünnet olmasını zikretmiştir⁹⁸³.

Nevevî bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu icmâın senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁸⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'ye göre remlden kasıt vücudu ortaya koymaktır. Bu ise kadın için söz konusu değildir. Çünkü onlar için amaç örtünmedir⁹⁸⁵.

169. Tavafta su içmenin caiz olduğu konusunda icmâ vardır⁹⁸⁶.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre tavaf esnasında bir şey yiyen veya içen kişiye hiçbir ceza gerekmez. Namaz ile tavaf arasındaki fark da budur. Namazda yemek, su içmek, konuşmak caiz değilken bunlar tavafta caizdir. Ancak Serahsî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi belirtmemiştir⁹⁸⁷.

Şafîî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak Resulullah'ı (s.a.v.) tavafta su içmesini⁹⁸⁸ zikretmiştir⁹⁸⁹.

170. Tavaf yaparken tavaf sayısında şüpheye düşen kişinin en son hatırladığı sayıyı dikkate alarak tavafına devam edeceği konusunda icmâ vardır⁹⁹⁰.

Şafîî mezhebinden Nevevî bu durumu namazda rekât sayısından şüpheye düşmeye kıyas etmiştir⁹⁹¹.

⁹⁸² Merğinânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 184.

⁹⁸³ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 245.

⁹⁸⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 82.

⁹⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 416.

⁹⁸⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 48.

⁹⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 37.

⁹⁸⁸ Lafız farklılığıyla Darekutnî, Sünen, c. IV, s. 263.

⁹⁸⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 63.

⁹⁹⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 48.

⁹⁹¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 29-30.

171. Yedi tavaftan bir kısmını yapan daha sonra da farz namaz ile ara veren kişinin namazını bitirince tavafa kaldığı yerden devam edeceği konusunda icmâ vardır. Hasan-ı Basrî buna muhalefet etmiştir. Ona göre bu kişi tekrar baştan başlaması gerekir⁹⁹².

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükümle alakalı olarak şunu zikretmiştir: Kişi tavaftan farz namaz veya cenaze namazını eda için veya abdest yenilemek için ayrılırsa döndüğünde kaldığı yerden devam eder. Çünkü tavaf hüküm itibari ile namaz gibi değildir. Dolayısıyla tavaf esnasında başka bir şeyle meşgul olmak tavafa mani değildir⁹⁹³.

Şafiî mezhebinden Nevevî bu hükümle alakalı olarak İbn Ömer (r.a.), Kâbe'yi tavaf ederken namaz vaktinin girmesi üzerine imamla beraber namaz kılp tavafına kaldığı yerden devam etmesini zikretmiştir⁹⁹⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "namaz vakti geldiği zaman farz namazdan başkası yoktur"⁹⁹⁵ hadisini zikretmiştir⁹⁹⁶.

172. Yedi defa tavaf yapan ve bunun sonunda da iki rekât namaz kılan kişinin, sünnet olanı yerine getirdiği konusunda icmâ vardır⁹⁹⁷.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu konuda uygulaması olduğunu zikretmiştir⁹⁹⁸. Ancak Serahsî bu uygulamanın ne olduğunu zikretmemiştir.

Şafiî mezhebinde bu hüküm aynı şekilde olmasına rağmen Nevevî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir⁹⁹⁹.

⁹⁹² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 48.

⁹⁹³ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 48.

⁹⁹⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 64.

⁹⁹⁵ Müslim, *Salatü'l-Misafirin* 710; Ebu Davud, *Tatavvu* 5; Tirmizi, *Salât* 195; İbn Mace, *İkame* 103; Nesaî, *İkame* 60; Darimî, *Salât* 149; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 455, 517, 531.

⁹⁹⁶ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. III, s. 412-413.

⁹⁹⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 48.

⁹⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 24.

⁹⁹⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 71-72.

Karâfî, tavafı ve bunun sonunda kılınan iki rekât namazı anlatmasına rağmen bu hususa temas etmemiştir¹⁰⁰⁰.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Resulullah'ın (s.a.v.) bu şekilde hareket etmesini zikretmiştir¹⁰⁰¹.

173. Hastayı bir şey üzerine bindirerek ona tavaf yaptırılırsa bu tavafın onun için yeterli olacağı konusunda icmâ vardır¹⁰⁰².

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insanların onu görmesi ve isteklerini iletmeleri için binitli olarak tavaf yapmasını zikretmiştir¹⁰⁰³.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁰⁴.

Şafî mezhebinden Nevevî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ümmü Seleme'ye söylediği "insanların arkasından ve binek üzerinde tavaf yap"¹⁰⁰⁵ hadisini zikretmişlerdir¹⁰⁰⁶.

174. Çocuğa da tavaf yaptırılabilceği konusunda icmâ vardır¹⁰⁰⁷.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁰⁸.

175. Kâbe'nin dışında yapılan tavafın geçerli olmadığı konusunda icmâ vardır¹⁰⁰⁹.

¹⁰⁰⁰ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 240–243.

¹⁰⁰¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 404.

¹⁰⁰² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 48.

¹⁰⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 44–45.

¹⁰⁰⁴ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 246.

¹⁰⁰⁵ Müslim, Hac 1276.

¹⁰⁰⁶ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 36–37; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 419.

¹⁰⁰⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 48.

¹⁰⁰⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 464.

¹⁰⁰⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 48.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre Kâbe'nin dışından yapılan tavaf geçerli değildir. Çünkü bu durumda maksat gerçekleşmemiş olur. Öyle ki bir kişi Mekke'yi veya dünyayı dolaşacak olsa Kâbe'yi tavaf yapmış sayılmaz. Çünkü Allah (c.c.) tavafı Kâbe'ye has kılmıştır¹⁰¹⁰.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰¹¹.

Bu hüküm Şafiî mezhebinde de aynı şekilde olmasına rağmen Nevevî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰¹².

176. Zenzem kuyusunun arkasından yapılan tavafın geçerli olduğu konusunda icmâ vardır¹⁰¹³.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükümle alakalı olarak zemmem kuyusunun arkasının da Kâbe'den sayılmasını zikretmiştir¹⁰¹⁴.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰¹⁵.

177. Tavaf yapan kişinin dilediği yerde iki rekât namaz kılmasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır. İmam Malik, buna muhalefet etmiştir. Ona göre bu kişi namazı hicr'de kılması gerekir¹⁰¹⁶.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tavafını bitirdikten sonra Makam-ı İbrahime gelip iki rekât namaz kılmasını ve tavaf namazını unutan Hz. Ömer'in (r.a.) bunu Mekke'den çıkınca hatırlaması üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ona iki rekât namazı kılmasını emretmesini zikretmiştir¹⁰¹⁷.

¹⁰¹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 49–50.

¹⁰¹¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 240–241.

¹⁰¹² Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 30.

¹⁰¹³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 48.

¹⁰¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 49.

¹⁰¹⁵ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 241.

¹⁰¹⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 49.

¹⁰¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 12.

Şafîî mezhebinden Nevevî bu hükümle alakalı olarak İbn Ömer'in (r.a.) sabahtan sonra Kâbe'yi tavaf edip güneşin doğduğunu görmeden binerek yolculuğa çıkmasını ve Zuvu'da bineğini çöktürüp iki rekât namaz kılmasını zikretmiştir¹⁰¹⁸.

Karâfî, eserinde tavafi bitiren kişinin namaz kılmasını anlatmıştır. Ancak bu hususa işaret etmemiştir¹⁰¹⁹.

178. Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) rivayet edilen "imamla beraber namazı kılıp, tavafi yaptıktan sonra rüknü yemaniyi istilam et (dokun)" hadisinin sabit olduğu konusunda icmâ vardır¹⁰²⁰.

Serahsî Hz. Peygamber'in (s.a.v.) rüknü yemaniyi istilam ettiğini belirtmesine rağmen zikredilen hadisi belirtmemiştir¹⁰²¹.

Nevevî, eserinde bu konuyu anlatmasına rağmen ilgili hadisi zikretmemiştir¹⁰²².

İbn Kudâme Resulullah'ın (s.a.v.) namaz kılıp rüknü yemaniyi istilam ettiğini belirtmiştir. Ancak yukarıdaki hadisi zikretmemiştir¹⁰²³.

179. Say yaparken birinci şavta Safa'dan başlayan ve yedinci şavtı da Merve'de bitiren kişinin sünnete uygun bir şekilde say yaptığı konusunda icmâ vardır¹⁰²⁴.

İlgili dört mezhebin âlimleri bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Safa ve Merve Allah'ın (c.c.) nişaneleridir. Allah'ın (c.c.) başladığı ile siz de başlayın"¹⁰²⁵ hadisini zikretmişlerdir¹⁰²⁶.

¹⁰¹⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 67.

¹⁰¹⁹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 243-244.

¹⁰²⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 49.

¹⁰²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 49.

¹⁰²² Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 91.

¹⁰²³ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. III, s. 416.

¹⁰²⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 49.

¹⁰²⁵ Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilber, *et-Temhid li İbn-i Abdilber*, thk., Mustafa b. Ahmed, Muhammed Abdulkebir el-Kubra, c. I-XXIV, Vizaret-ü Umumi'l-Evkâf ve'ş-Şuunni'l-İslamî, el-Mağrib, 1387, c. II, s. 79.

¹⁰²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 13; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 214; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 198; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. III, s. 409.

180. Kişi abdestsiz olarak Safa ile Merve arasında say yaparsa, yaptığı bu say'ın caiz olduğu konusunda icmâ vardır. Hasan-ı Basrî bu konuda muhalefet etmiştir. Ona göre bu kişi ihramdan çıkmadan önce bunu hatırlarsa tavafı iade eder¹⁰²⁷.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre kişinin cünüp veya hayızlı olarak say yapması caizdir. Çünkü say Beytullah'a (tavafa) bitişik bir ibadet değildir. Bu yüzden abdest şart değildir. Abdestsiz vakfenin yapılabildiği gibi. Abdest ise Beytullah'ın özelliğinden dolayı tavafta şart koşulmuştur¹⁰²⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayızlı olduğu zaman Hz. Aişe'ye söylediği "Kâbe'yi tavaf hariç diğer hac menasikini kaza et"¹⁰²⁹ hadisini zikretmiştir¹⁰³⁰.

375. Hac Çeşitleri

181. Afak bölgesi halkından hac aylarında umre için ihram giyen, Mekke'ye varınca da ihramdan çıkan ve bir süre Mekke'de kalıp aynı yıl hacceden kişi temettü haccı yapmış olur. Bu durumda güç yetirirse kurban kesmesi, buna güç yetiremezse oruç tutması gerektiği konusunda icmâ vardır¹⁰³¹.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre afakî birisi Mekke'ye gelip umresini yaparak ihramdan çıkarsa ve Mekke'de kalmaya devam ederse temettü haccı yapar. Serahsî bunu bildirmesine rağmen bunun senediyle alakalı bir bilgi zikretmemiştir¹⁰³².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak "... (Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir..."¹⁰³³ ayetini zikretmiştir¹⁰³⁴.

¹⁰²⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 49.

¹⁰²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 51.

¹⁰²⁹ Yakın mana ile Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. I, s. 308.

¹⁰³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 416.

¹⁰³¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 50.

¹⁰³² Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 30-31.

¹⁰³³ Bakara, 2/196.

¹⁰³⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 500.

182. Hac aylarında umre ihramıyla Mekke'ye giren kişinin, Kâbe'yi tavafa başlamadan önce haccını kırana çevirebileceği konusunda icmâ vardır¹⁰³⁵.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre hac aylarında Mekke'ye gelen kimse dilerse kırın haccına niyet edebilir. Ancak Serahsî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰³⁶.

376. Arafat Vakfesi

183. Vacip olan vakitte Arafat'ta durduğu zaman, Mina'da bulunmayıp Arafat'ta bir gece kalan kişiye herhangi bir ceza gerekmediği konusunda icmâ vardır¹⁰³⁷.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre kişi Mekke'de veya Arafat'ta geceleyip Mina'da gecelemezse Cabir'den (r.a.) rivayet edilen Resulullah'ın Mina'da geceleme sünnetine muhalefet edeceği için hata etmiş olur. Ancak ona her hangi bir ceza gerekmez. Bunun yanında Serahsî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰³⁸.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰³⁹.

Nevevî bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu icmânın senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁴⁰.

184. Hacıların Mina'da istedikleri yerde konaklayabilecekleri konusunda icmâ vardır¹⁰⁴¹.

Bu hüküm Hanefî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Serahsî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁴².

¹⁰³⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 50.

¹⁰³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 27.

¹⁰³⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 50.

¹⁰³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 52-53.

¹⁰³⁹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 254.

¹⁰⁴⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 122.

¹⁰⁴¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 50.

¹⁰⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 19.

Nevevî bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu icmânın senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁴³.

185. İster cemaatle olsun isterse münferit olsun, arefe günü Arafat'ta namaz kılanların öğle ile ikindiye cem ederek kılmaları gerektiği konusunda icmâ vardır¹⁰⁴⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Cabir'den (r.a.) rivayet edilen Hz. Peygamber (s.a.v) öğle ve ikindi namazlarını bir ezan ve iki kamet ile kıldığı hadisini zikretmiştir¹⁰⁴⁵.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Resulullah'ın (s.a.v.) öğle ve ikindi namazlarını cem etmesini zikretmiştir¹⁰⁴⁶. Ancak İbn Kudâme bununla ilgili bir rivayet belirtmemiştir.

186. Arafat'ta vakfeye durmanın farz olduğu, bu vakfeyi kaçırın kişinin haccının geçerli olmadığı konusunda icmâ vardır¹⁰⁴⁷.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Kim ki geceleyin Arafat vukufuna yetişemezse haccı kaçırmış olur. Umre yapıp ihramdan çıksın ve ertesi sene haccını kaza etmesi gerekir"¹⁰⁴⁸ hadisini zikretmiştir¹⁰⁴⁹.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁵⁰.

Şafîî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Nahr günü fecirden önce Arafat'ta bulunan kimse haccı idrak etmiş olur"¹⁰⁵¹ hadisini zikretmiştir¹⁰⁵².

¹⁰⁴³ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 122.

¹⁰⁴⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 50-51.

¹⁰⁴⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 173.

¹⁰⁴⁶ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 116; a.g.e., c. III, s. 434-435.

¹⁰⁴⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 51.

¹⁰⁴⁸ Lafız farklılığıyla Darekutnî, *Sünen*, c. II, s. 241.

¹⁰⁴⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 215.

¹⁰⁵⁰ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 297.

¹⁰⁵¹ Lafız farklılığıyla Humeydî, *Müsned*, c. II, s. 399.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak vukufun haccın rükünlerinden biri olmasını ve bunu kaçıran kişilerin haccının olmamasını zikretmiştir¹⁰⁵³.

187. Arefe günü güneşin zevalinden (tepe noktasından batıya doğru meylettiği vakit) sonra gece ya da gündüzün bir vaktinde Arafat'ta vakfeye duran bir kişinin hac vazifesini yerine getirdiği konusunda icmâ vardır. İmam Malik buna muhalefet etmiştir. Ona göre bu kişi gelecek yıl haccını iade etmesi gerekir¹⁰⁵⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Hac Arafat'ta vukuf yapmaktan ibarettir. Kim ki Arafat'ta gece yahut gündüzden bir miktar durursa haccı tamam olur"¹⁰⁵⁵ hadisini zikretmiştir¹⁰⁵⁶.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁵⁷.

Şafiî mezhebinden Nevevî'ye göre vakfe zamanı arefe günü güneşin zevalinde bayram günü ikinci fecrin doğması arasındır¹⁰⁵⁸. Nevevî bununla ilgili başka bir delil belirtmemiştir.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Hac Arafat'ta vukuf yapmaktır. Kim gece sabah namazından önce gelirse haccı tamam olur"¹⁰⁵⁹ hadisini zikretmiştir¹⁰⁶⁰.

188. Abdestsiz olarak Arafat'ta vakfeye duran kişinin hac vazifesini yerine getirdiği ve kendisine hiçbir ceza gerekmediği konusunda icmâ vardır¹⁰⁶¹.

¹⁰⁵² Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 236.

¹⁰⁵³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 437.

¹⁰⁵⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 51.

¹⁰⁵⁵ Lafız farklılığıyla Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 309.

¹⁰⁵⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 183-184.

¹⁰⁵⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 413.

¹⁰⁵⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 167-168.

¹⁰⁵⁹ İbn Mace, *Menasik 57*; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 309.

¹⁰⁶⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 437.

¹⁰⁶¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 51.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre cünüp, hayızlı veya abdestsiz olan kişinin vakfesi geçerlidir. Çünkü abdest Beytin (Kabe'yi tavafın) şartlarındandır, vakfede şart değildir. Dolayısıyla abdest namazda şart olduğu gibi vakfede şart değildir. Abdestsiz vakfe yapmak vakfeye bir zarar vermez. Tıpkı abdestsiz orucun tutulabileceği gibi¹⁰⁶².

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁶³.

Nevevî ve İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğu belirtmişlerdir. Ancak bu icmân senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir¹⁰⁶⁴.

377. Namazların Cem'i

189. Hacıların akşam ve yatsı namazlarını Müzdelife'de cem etmelerinin sünnet olduğu konusunda icmâ vardır¹⁰⁶⁵.

Hanefî mezhebinden Merğınâni ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Cabir'in Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Müzdelife'de akşam ile yatsı namazlarını bir ezan ve bir kamet ile kıldırıldığına dair rivayeti¹⁰⁶⁶ zikretmişlerdir¹⁰⁶⁷.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Müzdelife'de Resulullah'ın (s.a.v.) akşam namazını yatsı namazıyla cem edene kadar ertelemesini zikretmiştir¹⁰⁶⁸.

190. Müzdelife'de akşam ve yatsı namazlarını cem ederek kılan kişinin, bu iki namaz arasında nafile namaz kılmasının caiz olmadığı konusunda icmâ vardır¹⁰⁶⁹.

¹⁰⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 52.

¹⁰⁶³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 414.

¹⁰⁶⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 140; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. III, s. 444-445.

¹⁰⁶⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 51.

¹⁰⁶⁶ Lafız farklılığıyla Buharî, Hac 96.

¹⁰⁶⁷ Merğınâni, *el-Hidâye*, c. I, s. 176; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. III, s. 446-447; İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. II, s. 116.

¹⁰⁶⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 175-176.

¹⁰⁶⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 52.

Hanefî mezhebinden Merğînânî'ye göre eğer aralarında sünnet kılınsa bir arada kılınmış olmazlar. Şayet kişi akşam namazından sonra sünnet kıldıktan veya bir başka iş yaptıktan sonra yatsı namazını kılmak isterse bu iki namazı birbirinden ayırmış olduğu için yatsı namazına ayrıca kamet getirir¹⁰⁷⁰.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁷¹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak bu iki namaz arasında nafîle kılınmamasının sünnet olmasını zikretmiştir¹⁰⁷².

378. Remy-i Cimar

191. Şeytan taşlanacak taşların Müzdelife'de toplanmasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır¹⁰⁷³.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafîî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Resulullah'ın (s.a.v.) cemre taşlamak için Müzdelife'den taş almasını zikretmişlerdir¹⁰⁷⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak taş atma sırasında fazla meşgul olmamayı zikretmiştir¹⁰⁷⁵.

192. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kurban bayramının birinci günü güneş doğduktan sonra cemre-i akabe'ye taş attığı konusunda icmâ vardır¹⁰⁷⁶.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre Kurban bayramının birinci gününde cemre-i akabeye taş atmanın en faziletli vakti güneşin doğduğu andan sonraki vakittir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) böyle yapmıştır¹⁰⁷⁷.

¹⁰⁷⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 176.

¹⁰⁷¹ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 261.

¹⁰⁷² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 448.

¹⁰⁷³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 52.

¹⁰⁷⁴ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 264; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 178.

¹⁰⁷⁵ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebîr*, c. III, s. 454.

¹⁰⁷⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 52.

¹⁰⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 68.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bayram günü cemre-i akabeye taş atması ve sonra Mina'ya evine dönmesini zikretmiştir¹⁰⁷⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Cabir'in Resulullah'ı (s.a.v.) kurban bayramı günü cemreye taş attığını görmesini zikretmiştir¹⁰⁷⁹.

193. Kurban bayramının birinci günü cemre-i akabeden başkasının taşlanamayacağı konusunda icmâ vardır¹⁰⁸⁰.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Bugün ilk nüsükümüz taş atmamız, sonra kurban kesmemiz ve sonra tıraş olmamızdır" hadisini zikretmiştir¹⁰⁸¹:

Karâfî, ilgili eserinde bu konuyu anlatmasına rağmen bu hususa işaret etmemiştir¹⁰⁸².

Nevevî bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu icmânın senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir¹⁰⁸³.

194. Hacı, kurban bayramının birinci günü fecir doğduktan güneş doğmadan önce cemre-i akabeye taş atarsa bunun kendisi için yeterli olacağı konusunda icmâ vardır¹⁰⁸⁴.

Bu hüküm Hanefî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Serahsî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁸⁵.

Şafî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ümmü Seleme'yi (r.a.) (şeytan taşlamak için) bayram günü göndermesi ve onun da güneş doğmadan taş atmasını zikretmiştir¹⁰⁸⁶.

¹⁰⁷⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 266.

¹⁰⁷⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 458-459.

¹⁰⁸⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 52.

¹⁰⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 20.

¹⁰⁸² Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 263-266.

¹⁰⁸³ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 178.

¹⁰⁸⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 52.

¹⁰⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 68.

¹⁰⁸⁶ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 164.

195. Şeytan taşlarken, -nasıl atarsa atsın- taş yerine ulaşırsa bunun yeterli olacağı konusunda icmâ vardır¹⁰⁸⁷.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre kişi şeytan olarak vasfedilen alametlerin yanında oturur ve taşları oraya koyarsa remy-i cimar yapmış olmaz ve bu caiz değildir. Ancak atmayı ne şekilde yaparsa yapsın caizdir. İsterse ayakları ile atsın. Fakat bu konuda Serahsî bir delil belirtmedi¹⁰⁸⁸.

Bu hüküm hem Malikî hem de Şafiî mezheplerinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn ve Nevevî bu hükmün senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir¹⁰⁸⁹.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde de aynı şekilde olup İbn Kudâme bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir. Sadece taşı ilgili yere koymanın caiz olmadığını ve taşı fırlatmanın taş atma olarak kabul edildiği için caiz olduğunu söylemiştir¹⁰⁹⁰.

196. Teşrik tekbirleri günlerinde güneşin zevalinden sonra şeytan taşıyan kişi için bunun yeterli olacağı konusunda icmâ vardır¹⁰⁹¹.

Şafiî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) teşrik günlerinde orada kalıp üç cimarın ilkinin güneşin zevalinde taşlanmasını zikretmiştir¹⁰⁹².

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Cabir'in "Resulullah'ı (s.a.v.) kurban bayramı günü taş atarken gördüm. Bundan sonra da güneşin zevalinden sonra attığını gördüm"¹⁰⁹³ sözünü zikretmiştir¹⁰⁹⁴.

¹⁰⁸⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 52.

¹⁰⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 67.

¹⁰⁸⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 422; Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 175.

¹⁰⁹⁰ İbn Kudâme, *Şerhu'l-Kebir*, c. III, s. 458-459.

¹⁰⁹¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 52.

¹⁰⁹² Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 207.

¹⁰⁹³ İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, c. III, s. 579.

¹⁰⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 484.

379. Halk ve Taksir

197. Başı kel olan bir kişinin, başının üstünde usturayı gezdirmesi gerektiği konusunda icmâ vardır¹⁰⁹⁵.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak şunu zikretmiştir: Kurban günü gelir de kişinin başında saçı yoksa usturayı başının üzerinde, tıraş olanlara benzemek için gezdirir. Çünkü teklif imkân oranındadır. Zira lal olan kişi kıraat ve tekbirlerde dudaklarını kımıldatmakla emrolunmuştur. Bu durum onun için kıraat mesabesindedir¹⁰⁹⁶.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁹⁷.

Şafiî mezhebinden Maverdî'ye göre başı kel olanın usturayı başında gezdirmesi müstehabtır, farz değildir. Ancak Maverdî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹⁰⁹⁸.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme'ye göre kel olmak, tıraş olmanın farzietini ortadan kaldırır. Tıpkı abdestte organı yıkamanın farzietinin (organın yokluğu sebebiyle) düştüğü gibi¹⁰⁹⁹.

198. Kadınların tıraş olmayacağı konusunda icmâ vardır¹¹⁰⁰.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kadınları saçlarını tıraş etmekten nehyetmesi ve makasla kısaltmalarını emretmesini zikretmiştir¹¹⁰¹. Ancak Merğînânî bununla ilgili bir hadis metni belirtmemiştir.

¹⁰⁹⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 52.

¹⁰⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 70.

¹⁰⁹⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 467.

¹⁰⁹⁸ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 162–163.

¹⁰⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 469.

¹¹⁰⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 53.

¹¹⁰¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 184.

Malikî mezhebinden Karâfî, Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “kadınlar için tıraş olmak yoktur, onlar için ancak (saçlarından) kısaltmak vardır”¹¹⁰² hadisini zikretmişlerdir¹¹⁰³.

199. Vacip olan tavafın ifade (ziyaret) tavafı olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁰⁴.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükmün senedi olarak ziyaret tavafının haccın rükünlerinden biri olmasını, bunun da delilinin “Sonra kirlerini gidersinler; adaklarını yerine getirsinler ve o Eski Ev'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler”¹¹⁰⁵ ayetini zikretmiştir¹¹⁰⁶.

Malikî mezhebinden Karâfî bu hükmün senedi olarak ziyaret tavafının haccın rükünlerinden biri olmasını zikretmiştir¹¹⁰⁷.

Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hanefilerin de delili olan “Sonra kirlerini gidersinler; adaklarını yerine getirsinler ve o Eski Ev'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler”¹¹⁰⁸ ayetini zikretmişlerdir¹¹⁰⁹.

200. Ziyaret tavafını kurban bayramının birinci gününden sonraya bırakıp da bu tavafı teşrik günlerinde yapan kişinin Allah'ın farz kıldığı tavafı yerine getirdiği ve bunun gecikmesinden dolayı da kendisine ceza gerekmediği konusunda icmâ vardır¹¹¹⁰.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükümle alakalı olarak İbn Abbas'tan rivayet edilen şu hadisi zikretmiştir: Bir adam nahr günü Resulullah'a (s.a.v.) gelip “Ben şeytan taşlamadan önce tıraş oldum” dedi. Resulullah (s.a.v.) da ona “taş at, sana ceza gerekmez” dedi. Bir başkası “ben kurban kesmeden tıraş oldum” diye sordu. Resulullah (s.a.v.) da ona “kurban kes, sana ceza gerekmez” dedi. O gün takdim ve tehir konusunda Resulullah'a (s.a.v.) ne

¹¹⁰² Ebu Davud, Menasik 78; Darimi, Menasik 63; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. V, s. 104.

¹¹⁰³ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 269; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 164; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 472.

¹¹⁰⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 53.

¹¹⁰⁵ Hac, 22/29.

¹¹⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 34.

¹¹⁰⁷ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 270.

¹¹⁰⁸ Hac, 22/29.

¹¹⁰⁹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 192; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 473.

¹¹¹⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 53.

sorulduysa aynı cevabı tekrar etti. Bütün bunlar takdim ve tehirten dolayı cezanın gerekli olmadığına delildir¹¹¹¹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak ziyaret tavafının yapılabileceği belirli son bir vaktin belirlenmiş olmaması zikretmiştir¹¹¹².

201. Taş atmaya güç yetiremeyen çocuğun yerine taş atmanın caiz konusunda icmâ vardır¹¹¹³.

Hanefî mezhebinden Serahsî bu hükümle alakalı olarak, çocuğa, buluğa ermiş olan kişilere emredilenler velisi veya vasisi var sıfatıyla emredilmiş olmasını zikretmiştir¹¹¹⁴.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹¹⁵.

Nevevî bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu icmânın senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹¹⁶.

202. Tıraş olma yerine saçları kısaltmanın yeterli olacağı konusunda icmâ vardır¹¹¹⁷.

Bu hüküm Malikî mezhebinde de mevcut olmasına rağmen Sahnûn bununla ilgili bir sened zikretmedi¹¹¹⁸.

Şafiî mezhebinden Nevevî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ahabına (saçlarını) kestirmelerini veya kısaltmalarını emretmesini¹¹¹⁹ zikretmiştir¹¹²⁰.

¹¹¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 41–42.

¹¹¹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 473–474.

¹¹¹³ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 53.

¹¹¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 69.

¹¹¹⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 464.

¹¹¹⁶ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 269.

¹¹¹⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 53.

¹¹¹⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 402.

¹¹¹⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 305.

¹¹²⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. VIII, s. 182.

203. Haccın yapıldığı günler dışında Mina'ya çıkan birisinin namazı kısaltmayacağı konusunda icmâ vardır¹¹²¹.

204. Bayramın üçüncü gününde güneş batmadan önce Mina'yı terk eden kişiye dördüncü günün taşlarını terk ettiğinden dolayı bir şey gerekmediği konusunda icmâ vardır. Hasan-ı Basrî ve Nehaî bu konuda muhalefet etmişlerdir¹¹²².

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre hacı üçüncü günün akabinde kalmak veya gitmek konusunda muhayerdir. Bunun delili de "Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, ona günah yoktur. Bunlar günahattan sakınanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız."¹¹²³ ayetidir¹¹²⁴.

205. Say ve tavafı yapmadan önce hanımıyla ilişkiye giren kişinin haccının fasid olduğu konusunda icmâ vardır¹¹²⁵.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre Arafat vakfesinden önce hanımıyla ilişkiye giren kişiye ceza olarak her birine bir koyun gerekir ve haclarını gelecek yıl iade etmeleri gerekir. Resulullah'a (s.a.v.) bu konuda sual sorana bu şekilde cevap vermesi Hanefilerin bu konudaki delilidir¹¹²⁶.

206. Harem bölgesinden çıktığı halde umre için ihram giyen kişinin ihramının onun için geçerli olduğu konusunda icmâ vardır¹¹²⁷.

¹¹²¹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 53.

¹¹²² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 53-54.

¹¹²³ Bakara, 2/203.

¹¹²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 68.

¹¹²⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 54.

¹¹²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 118.

¹¹²⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 54.

380. İhsar

207. Kâbe'ye varmadan muhasara edilen kişi gereğini yapıp da ihramdan çıkmayınca daha sonra serbest bırakıldığı takdirde Mekke'ye gidip menasikini tamamlaması gerektiği konusunda icmâ vardır¹¹²⁸.

Hanefî mezhebinden Serahsî'ye göre Mekke'ye gelip ihsar edilen kişi eğer say ve tavaf etmesine engel olunursa daha sonra bu engel ortadan kalkınca haccına kaldığı yerden devam eder. Eğer vakfe yapmasına engel olunursa haccını tamamlamak için bekler. Eğer bu engel ortadan kalkmazsa özürlü sayılır ve ziyaret tavafını yapar. Bunu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hudeybiye'de ihsar edilmesine kıyas yaptılar¹¹²⁹.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak bu kişinin hac günleri bitmediği için muhsar olmamasını zikretmiştir¹¹³⁰.

Bu hüküm Hanbelî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen İbn Kudâme bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹³¹.

381. Hacda Vekâlet

208. Üzerine hac etmek farz olan hacca da güç yetiren kişinin bizzat kendisinin haccetmesi gerektiği, onun adına başkasının haccetmesinin geçerli olmayacağı konusunda icmâ vardır¹¹³².

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükümle alakalı olarak, haccın kişiye ömründe bir kere farz olmasını ve kişinin onu başkasına yaptırabilmesi için ölünceye kadar kendisinin onu yapamamasının şart olmasını zikretmiştir¹¹³³.

¹¹²⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 54.

¹¹²⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 114–115.

¹¹³⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 366.

¹¹³¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 375.

¹¹³² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 54.

¹¹³³ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 217.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹³⁴.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmekle yetinerek bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹³⁵.

209. Erkeğin, kadının yerine kadının da erkeğin yerine haccetmesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır. Hasan b. Salih bu konuda muhalefet etmiştir. O bunu mekruh görmüştür¹¹³⁶.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Resulullah'ın (s.a.v.) bir kadına babası yerine haccdebileceğini buyurmasını¹¹³⁷ zikretmişlerdir¹¹³⁸.

210. Çocuğa haccın farz olmadığına dair icmâ vardır¹¹³⁹.

Şafî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "sorumluluk üç kişiden kaldırılmıştır, buluğa erinceye kadar çocuktan da kaldırılmıştır"¹¹⁴⁰ hadisini zikretmiştir¹¹⁴¹.

211. Mecnun iyileşmeden haccetse sonra da sağlığına kavuşsa çocuk da buluğa ermeden haccetse ve daha sonra buluğa erse bu ikisinin yapmış oldukları haccın farz olan hac yerine geçmeyeceği konusunda icmâ vardır¹¹⁴².

Şafî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "bir çocuk buluğa ermeden ailesiyle haccetse de buluğa erdikten sonra ona hac farz olur"¹¹⁴³

¹¹³⁴ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 193.

¹¹³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 185.

¹¹³⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 54.

¹¹³⁷ Lafız farklılığıyla Müslim, Hac 1334.

¹¹³⁸ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. III, s. 193; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 189.

¹¹³⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 55.

¹¹⁴⁰ Buhari, Talak 11; Hudud 22; Ebu Davud, Hudud 17; Nesai, Talak 21; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. I, s. 116, 118, 140, 155; Darekutnî, *Sünen*, c. III, s. 138.

¹¹⁴¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 5.

¹¹⁴² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 55.

¹¹⁴³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IV, s. 325.

hadisini ve sorumluluğun kaldırıldığı belirtilen üç grup insandan birinin de mecnun olmasını zikretmiştir¹¹⁴⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "bir çocuk buluğa ermeden ailesiyle haccetse de buluğa erdikten sonra ona hac farz olur, bir köle de hür olmadan ailesiyle haccetse de hür olduktan sonra ona hac farz olur"¹¹⁴⁵ hadisini ve haccın bedeni bir ibadet olması, vaktinden önce yapılması vakti gelince farz olmasını engellemeyeceğini zikretmiştir¹¹⁴⁶.

212. Çocuklar haccederken bir yasağı ihlal eder ve üzerlerine de ceza tereddüp ederse, kendi mallarından bu cezanın ödenmesi gerektiği konusunda icmâ vardır¹¹⁴⁷.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu icmânın senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹⁴⁸.

213. Harem bölgesinde hayvan avlamanın ihramlı-ihramsız herkese yasak olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁴⁹.

Serahsî Harem bölgesinde av yapmanın yasak olduğunu, bunu ihlal eden kişiye ceza gerektiği bildirimesine rağmen bununla ilgili bir sened zikretmemiştir¹¹⁵⁰.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹⁵¹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükümle alakalı olarak o yere hürmetten dolayı öyle davranılmasını zikretmiştir¹¹⁵².

¹¹⁴⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 5, 245–246.

¹¹⁴⁵ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 354.

¹¹⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 203.

¹¹⁴⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 55.

¹¹⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 210.

¹¹⁴⁹ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 55.

¹¹⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s.188.

¹¹⁵¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 435; a.g.e., c. III, s. 75.

¹¹⁵² Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 55.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Bu yer, Allah'ın yer ve gökler yaratıldığı gün dokunulmaz kıldığı ve kıyamet gününe kadar da Allah'a hürmetten dolayı dokunulmazdır...."¹¹⁵³ hadisini zikretmiştir¹¹⁵⁴.

214. Harem bölgesinde ağaç kesmenin de yasak olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁵⁵.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹⁵⁶.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak "Ve şu emin beldeye yemin ederim ki,"¹¹⁵⁷ ayetini "Allah'u Teala, bu beldeyi yerleri ve gökleri yarattığı zaman haram kıldı, kıyamet gününe kadar da haram kalacaktır ..."¹¹⁵⁸ hadisini zikretmiştir¹¹⁵⁹.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "...Biliniz ki o (yalnız) bir günün bir saatinde (yalnız) benim için helâl olmuştur. Malûmunuz olsun ki işte bu saatte benim için bile haramdır. (Mekke'nin) dikenini (bile) kesilmez. Ağacına balta değdirilemez..."¹¹⁶⁰ hadisini zikretmiştir¹¹⁶¹.

215. Harem bölgesinde insanların kendilerinin yetiştirdiği sebzeleri, ekinleri, reyhanları ve bunların dışındaki şeyleri koparmanın ve yemenin mubah olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁶².

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹⁶³.

¹¹⁵³ Müslim, Hac 1353; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. V, s. 195.

¹¹⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 349.

¹¹⁵⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 55.

¹¹⁵⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 451.

¹¹⁵⁷ Tin, 105/3.

¹¹⁵⁸ Müslim, Hac 1353; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. V, s. 195.

¹¹⁵⁹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 310.

¹¹⁶⁰ Müslim, Hac 1353; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. V, s. 195.

¹¹⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 361–362.

¹¹⁶² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 56.

¹¹⁶³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. III, s. 451–452.

Bu hüküm Şafiî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Maverdî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹⁶⁴.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak 214'üncü maddede geçen hadisin devamında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söylediği "ızhırdan başka" hadisi zikretmiştir¹¹⁶⁵.

38. Kurban Bölümü

380. Kurban Kesme Vakti

216. Kurban bayramı günü fecir doğmadan önce kurbanlıkların boğazlanmasının caiz olmadığı konusunda icmâ vardır¹¹⁶⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Kim namazdan önce kurban keserse, kurbanını yeniden kessin. Namazdan sonra kesen ise, nüsükünü yerine getirmiş olur ve Müslümanların sünnetine uymuş olur"¹¹⁶⁷ hadisini zikretmiştir¹¹⁶⁸.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir¹¹⁶⁹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Kim namazdan önce kurban keserse, kurbanını yeniden kessin, kim de kesmemişse besmele ile kessin"¹¹⁷⁰ hadisini zikretmiştir¹¹⁷¹.

¹¹⁶⁴ Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 312.

¹¹⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. III, s. 361–362.

¹¹⁶⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 56.

¹¹⁶⁷ Yakın mana ile Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IX, s. 277.

¹¹⁶⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 353.

¹¹⁶⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 69.

¹¹⁷⁰ Lafiz farklılığıyla Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. IX, s. 277.

¹¹⁷¹ Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 84–86.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Kim namaz kılmadan önce kurban kesmişse, onun yerine başkasını iade etsin"¹¹⁷² hadisini zikretmiştir¹¹⁷³.

381. Kurbanın Etleri

217. Kurbanlıkların etlerinden fakir Müslümanlara yedirmenin mubah olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁷⁴.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Malikî mezhebinden Karâfî ve Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak "... yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan siz de yiyn, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedirin..."¹¹⁷⁵ ayetini zikretmişlerdir¹¹⁷⁶.

382. Kurbanın Kesilmesi

218. Kişi, kesilmesi caiz olan bir hayvanı boğazlayacağı zaman besmele çeker nefes ve yemek borusu ile iki damarı keser ve kanı akıtırsa boğazlama işinin gerçekleşmiş olduğu ve boğazlanan hayvanın etinin helal olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁷⁷.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "istediğin kesici aletle can damarları kes" hadisini zikretmiştir¹¹⁷⁸.

Bu hüküm hem Malikî hem de Şafiî mezheplerinde aynı şekilde olmasına rağmen Karâfî ve Maverdî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir¹¹⁷⁹.

¹¹⁷² Lafız farklılığıyla Buhari, İdeyn 5, 10; Zebaih 17; Edahi 4.

¹¹⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 113–114.

¹¹⁷⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 56.

¹¹⁷⁵ Hac, 22/36.

¹¹⁷⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 357; Karâfî, *ez-Zehîre*, c. IV, s.158–159; Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 114–115.

¹¹⁷⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 56.

¹¹⁷⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 343.

¹¹⁷⁹ Bkz. Karâfî, *ez-Zehîre*, c. IV, s. 133; Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 98.

219. Dilsizin hayvan kesmesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁸⁰.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹⁸¹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak dilsizin diğer bütün ibadetlerde konuşan kimse gibi olmasını zikretmiştir¹¹⁸².

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu belirtmiştir. Ancak bu icmânın senediyle ilgili bir bilgi vermemiştir. Sadece dilsizin işaret etmesinin konuşma yerine geçmesini ve bu yüzden semaya işaret etmesinin besmeleyi kasettiğine delalet etmesini zikretmiştir¹¹⁸³.

220. Hayvanın karnından, yavru diri olarak çıkarsa onun boğazlanmayacağı, annesini boğazlamanın onu boğazlama yerine geçeceği konusunda icmâ vardır¹¹⁸⁴.

Malikî mezhebinden Karâfî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Yavrunun boğazlanması, annesinin boğazlanmasıdır"¹¹⁸⁵ hadisini zikretmiştir¹¹⁸⁶.

221. Kadın ve çocukların, hayvanı kesmeye güç yetirip, kesme konusunda vacip olan şeyleri de yerine getirirlerse hayvanı boğazlamalarının caiz olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁸⁷.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak, kesen kimse ister çocuk, ister deli veya kadın olsun eğer keserken niçin besmele getirdiğini biliyor, kesmeye gücü yetiyor ve usulüne göre kesiyorsa kestiğinin helal olmasını zikretmiştir¹¹⁸⁸.

¹¹⁸⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 56.

¹¹⁸¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 68.

¹¹⁸² Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 93.

¹¹⁸³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 60.

¹¹⁸⁴ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 56.

¹¹⁸⁵ Ebu Davud, Edahi 18; Darimi, Edahi 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 39.

¹¹⁸⁶ Karâfî, *ez-Zehîre*, c. IV, s. 129; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 52-53.

¹¹⁸⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 56.

¹¹⁸⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 340.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹⁸⁹.

Şafiî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak Hz. Aişe'den (r.anha) rivayet edilen “Resulullah, hanımlarına kendi hedy kurbanlarını keserken yumuşak davranmalarını emrettiği” sözü zikretmiştir¹¹⁹⁰.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Kâb b. Malik'in cariyesinin bir gün bir hayvanı kesmesi üzerine durumun Resulullah'a (s.a.v.) sorulması ve O'nun da “onu yeyin” buyurmasını zikretmiştir¹¹⁹¹.

222. Ehli kitabın besmele çekerek boğazladığı hayvanların bize caiz olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁹².

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Şafiî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “bugün size temiz ve hoş şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir....”¹¹⁹³ ayetini zikretmişlerdir¹¹⁹⁴.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹¹⁹⁵.

223. Ehli harbin de boğazladığının helal olduğu konusunda icmâ vardır¹¹⁹⁶.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak ehli kitaptan kasıt ister zimmî ister harbi, ister arap, ister tağlibi olsun bir semavi dine sahip olan kimse olmasını zikretmiştir¹¹⁹⁷.

¹¹⁸⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 55, 67.

¹¹⁹⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 92.

¹¹⁹¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 55–56.

¹¹⁹² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 57.

¹¹⁹³ Maide, 5/5.

¹¹⁹⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 340; Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 11; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 36.

¹¹⁹⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 56.

¹¹⁹⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 57.

¹¹⁹⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 340.

Malikî mezhebinden Sahnûn bu hükmün senedi olarak hayvan kesme konusunda ehli harbin, ehli kitap gibi olmasını zikretmiştir¹¹⁹⁸.

Şafîî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak “bugün size temiz ve hoş şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir....”¹¹⁹⁹ ayetini zikretmiştir¹²⁰⁰.

İbn Kudâme bu konuda icmâ olduğunu bildirmiştir. Bu hükme sened olarak Abdullah b. Ma‘fel’den rivayet edilen bir hadisin olduğunu belirtmiştir. Ancak bu hadisin metnini zikretmemiştir¹²⁰¹.

224. Mecusi’nin boğazladığının haram olduğu ve etinin yenmeyeceği konusunda icmâ vardır. Ancak Said b. Müseyyeb bu konuda muhalefet etmiştir¹²⁰².

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Onlarla ehli kitap muamelesi yapınız. Ancak kadınlarını nikâhlamaktan ve kestiklerini yemekten sakınınız”¹²⁰³ hadisini zikretmiştir¹²⁰⁴.

Bu hüküm Malikî ve Şafîî mezheplerinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn ve Maverdî bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemişlerdir¹²⁰⁵.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme’ye göre Maide süresinin beşinci ayetinin mefhumu ehli kaitabın haricindekilerin (boğazladığı) yiyeceğin haram olduğunu gerektirir. Çünkü onlar (mecusiler) ehli kitap değildir¹²⁰⁶.

225. Ehli kitaptan kadın ve çocuğun da boğazladığı hayvanın yenmesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır¹²⁰⁷.

¹¹⁹⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 67.

¹¹⁹⁹ Maide, 5/5.

¹²⁰⁰ Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 24.

¹²⁰¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 36–37.

¹²⁰² İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 57.

¹²⁰³ Yakın mana ile Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mubarekfurî, *Tuhvetü’l-Ehvezî*, c. I-X, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, ts., c. V, s. 32.

¹²⁰⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 340.

¹²⁰⁵ Bkz. Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 56; Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 13, 24.

¹²⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 39.

Hanefî mezhebinden Merğînânî bu hükmün senedi olarak “bugün size temiz ve hoş şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir...”¹²⁰⁸ ayetini zikretmiştir. Çünkü onlara göre kesen kimse ister çocuk, ister deli veya kadın olsun eğer keserken niçin besmele getirdiğini biliyor, kesmeye gücü yetiyor ve usulüne göre kesiyorsa kestiği helaldir¹²⁰⁹.

Malikî mezhebinden Sahnûn ehli kitabın erkeklerinin kestiği hayvanın helal olmasından dolayı kesmeye güç yetiren ehli kitabın kadın ve çocuklarının da kestikleri helal olduğundan hareketle bu hükme varmıştır¹²¹⁰.

Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükümle alakalı olarak Kâb b. Malik’in cariyesinin bir gün bir hayvanı kesmesi üzerine durumun Resulullah’a (s.a.v.) sorulması ve O’nun da “onu yiyin” demesini zikretmiştir¹²¹¹.

383. Av

226. Av köpeğini eğiten, Müslüman olur ve onun gönderirken besmele çekerse –siyah köpek hariç- bu köpeklerin tuttıkları hayvanın etinin yenmesinin caiz olduğu konusunda icmâ vardır¹²¹².

Hanefî mezhebinden Merğînânî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Adiy b. Hatem et-Taî’ye söylediği “eğitilmiş köpeği salıverdiğinde üzerinde besmele çekmişsen ye...”¹²¹³ hadisini zikretmişlerdir¹²¹⁴.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹²¹⁵.

¹²⁰⁷ İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 57.

¹²⁰⁸ Maide, 5/5

¹²⁰⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 340.

¹²¹⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 67.

¹²¹¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 55–56.

¹²¹² İbnü’l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 57.

¹²¹³ Lafız farklılığıyla İbn Mace, Sayd 3.

¹²¹⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. IV, s. 404; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. XI, s. 4.

¹²¹⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 51–52.

Şafî mezhebinden Maverdî bu hükmün senedi olarak “Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar - ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı...”¹²¹⁶ ayetini zikretmiştir¹²¹⁷.

227. Deniz avının helal olduğu, ihramlı veya ihramsız herkesin onu avlamasının, yemesinin, alıp-satmasının caiz olduğu konusunda icmâ vardır¹²¹⁸.

Hanefî mezhebinden Merğînânî, Şafî mezhebinden Maverdî ve Hanbelî mezhebinden İbn Kudâme bu hükmün senedi olarak “deniz avı ve onu yemek size de, yolculara da geçimlik olarak helal kılınmıştır. Kara avı ise ihramda bulunduğunuz sürece size yasak edilmiştir”¹²¹⁹ ayetini zikretmişlerdir¹²²⁰.

Bu hüküm Malikî mezhebinde aynı şekilde olmasına rağmen Sahnûn bunun senediyle ilgili bir bilgi zikretmemiştir¹²²¹.

¹²¹⁶ Maide, 5/3.

¹²¹⁷ Maverdî, *el-Hâvî*, c. XV, s. 10–11.

¹²¹⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 58.

¹²¹⁹ Maide, 5/96.

¹²²⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. I, s. 202; Maverdî, *el-Hâvî*, c. IV, s. 344; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. III, s. 347–348, 543.

¹²²¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. II, s. 445.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Sened genel anlamda bir hükme varılırken dayanılan delil demektir. Özel olarak da üzerinde icmâ edilen konular söz konusu olduğunda sened ilgili hükmün dayandığı delil anlamına gelir ve bu icmân senedi olarak isimlendirilir. Bu da varılan hükmün güvenilirliği ve bağlayıcılığı açısından önem ifade eder.

2. Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre icmân bir senedi olması gerekir. Aksi halde bilmeden ve delilsiz olarak dinde söz söylemek kesin olarak yanlış, heva ve hevese göre görüş beyan etmektir.

3. İcmâî delil olarak kabul eden âlimlerin tamamına göre kitap ve sünnet icmâa sened olabilir. Yine âlimlerin büyük bir çoğunluğuna göre ictihad türleri olan kıyas, maslahat-ı mürsele ve örf de icmâa sened olabilir.

4. Varılan bir hükmün senedi olarak âlimler bazen aynı delili kullanmışlar, bazen de farklı delillerle aynı hükme varmışlardır.

5. İbadetlerle ilgili meydana gelen icmâaların ele alındığı üçüncü bölümde âlimler kitap, sünnet, kıyas, maslahat ve örfü sened olarak kullanmış oldukları ile ilgili örnekler tespit edilmiştir. Yapılan inceleme neticesinde nassa dayanan icmâaların daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

6. Kaynaklar hiyerarşisinde icmân üçüncü sırada yer alması icmân senedine verilen önemin bir sonucu olduğu anlaşılmıştır. Nitekim bazı âlimler Kur'an ve sünnet delilinin dışında kalan diğer delilleri icmân senedi olarak kabul etmemişlerdir.

7. İbnü'l-Münzir, icmâ kavramını tanımda ifade edildiği manada kullanmıştır. Bunun istisnası olarak otuz yerde icmâ terimini kullanmış olmasına rağmen farklı görüşlere yer vermiştir. Burada iki ihtimal söz konusudur. Bunlardan bir tanesi farklı görüşte olan müctehidlerin hayatta buldukları zamanda icmâ meydana gelmemiş olmakla birlikte daha sonraki dönemlerde muhalif hiçbir görüş kalmadığı için icmâ meydana gelmiş olabilir. Diğer ihtimal ise İbnü'l-Münzir, icmâ kavramını nadir de olsa çoğunluğun görüşü anlamında kullanmış olabilir.

8. İbnü'l-Münzir'in ibadetlerle ilgili olarak zikrettiği 227 maddenin otuzunda ihtilaf vardır. Bu ihtilaflar dört yerde iki kişinin, diğer yerlerde de bir kişinin görüş bildirmesi şeklindedir. İbnü'l-Münzir, bu görüşleri yirmi sekiz yerde (انفرد), bir yerde (منع) bir yerde de (اختلف) kalıbıyla zikretmiştir.

9. Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafiî, Ahmed b. Hanbel, Ata, Ebu Sevr, Hasan-ı Basrî, Hasan b. Salih, İbn Abbas, İbn Sirin, Katate, Mekhul, Mücahid, Nehaî, Rabia, Said b. Müseyyeb farklı görüş bildiren kişilerdir.

10. Neredeyse bütün İslam âlimleri aynı hükme vardıkları bir konuda farklı görüşü savunan ilim adamları ortaya çıkmış ve fikirlerini rahatlıkla ifade etmişlerdir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Kitap

ABDULAZİZ el-BUHÂRÎ, Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî (730/1330), Keşfü'l-esrâr 'alâ Usuli'l-Pezdevî, thk. Ahmed Ramiz, c. I-IV, yy., 1307.

ABDURREZZÂK, Ebubekr Abdürrezâk b. Hemmâm es-Sa'ânî (211/827), Musannefu Abdurrezak, thk., Habib el-Rahman el-A'zimî, c. I-XXI, 2. Baskı, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1403.

ABDÜLHAMİD, Ömer Mevlud, el-Vasit fî Usuli'l-Fıkhî'l-İslâmî, Câmiatü's-Sabiğ, Bingazi, 1425.

AHMED b. HANBEL, Ahmed b. Hanbel Ebu Abdullah eş-Şeybanî (241/855), Müsnedü Ahmed, c. I-VI, Müessesetü Kurtuba, Mısır, ts.,

el- ALAYLI, Abdullah, es-Sihâh fi'l-Lüğa ve'l-'Ulûm, c. I-II, Dâru'l-Hadarâtu'l-Arabiyye, Beyrut, 1974.

el-ÂMİDÎ, Seyfeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi Ali b. Muhammed (631/1233), el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm, thk. İbrahim el-'Acûz, c. I- II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

el-AŞKÂ, Ömer Süleyman Abdullah, Nazarâtün fi Usuli'l-Fıkh, Dâru'n-Nefâis, yy., 1999.

ATAR, Fahrettin, Fıkıh Usulü, 2. Basım, İFAV Yayınları, İstanbul, 1992.

AYBAKAN, Bilal, Fıkıh İlminin Oluşum Sürecinde İcmâ, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

AYDIN, Hakkı, Sivaslı İbn-i Hümâm Hayatı ve Eserleri, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, Sivas, 2000.

AYDIN, Mehmet Akif, Türk Hukuk Tarihi, 4. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2001.

el-BÂCÎ, Ebü'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî (474/1081), İhkâmü'l-fusûl fî Ahkâmi'l-Usûl, thk. Abdülmecid Türkî, Dâru'l-Arabi'l-İslamî, Beyrut, 1986.

el-BEYHAKÎ, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa Ebubekr (458/1066), es-Sünenü'l-kübrâ, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, c. I-X, Mektebet-ü Dari'l-Baz, Mekke, 1994.

_____, es-Sünenü's-suğrâ, thk. Muhammed Ziya er-Rahman el-Azamî, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1989.

BİLMEN, Ömer Nasuhi (1971), Hukukî İslamiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. I-VIII, Bilmen Basımevi, İstanbul, 1967.

BROCKELMANN, Carl (1956), Geschicthe Des Arabischen Litteratur (GAL), c. I-II, Leiden, 1943.

el-BUHARÎ, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah (256/870), Sahihu'l-Buharî, thk., Mustafa Dibboğa, c. I-VI, Dâr-u İbn-i Kesir, Beyrut, 1987.

el-CEVHERÎ, İsmail b. Hammad (400/1009), es-Sihâh Tacu'l-Lugat ve Sihahu'l Arabiyye, c. I-VII, Dâru'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1984.

el-CEVZÎ, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b.el-Cevzî, et-Tahkik-u fî Ehâdisi'l-Hilâf, thk., Abdulhumejdî Muhammed es-Sudanî, c. I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415.

CİN, Halil; AKGÜNDÜZ, Ahmet, Türk-İslam Hukuk Tarihi, c. I-II, Timaş Yayınları, İstanbul, 1990.

el-CÜVEYNÎ, İmâmü'l Haremeyn Abdülmelik (478/1085), el-Burhân fî Usûli'l-Fıkh, thk. Abdulazim Mahmud ed-Dib, c. I- II, 3. Baskı, Dâru'l-Vefa, yy., 1996.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, Hadis Usulü, 7. Basım, İFAV Yayınları, İstanbul, 1998.

DALGIN, Nihat, Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular, Samsun, 2003.

_____, İslam Hukukuna Göre Müslüman Gayri Müslim Evliliği, Etüt Yayınları, Samsun, 2005.

ed-DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer Ebu'l-Hasan el-Bağdadî (385/995), Sünenü'd-Dârekutnî, thk., Abdullah Haşim Yemanî el-Medenî, c. I-IV, Dâru'l-Mârifet, Beyrut, 1966.

ed- DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman Ebu Muhammed (255/868), Sünenü'd-Dârimî, c. I-II, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1407.

EBU CEYB, Sa'dî, el-Kâmûsu'l-Fikhiyye Lugâten ve Istilâhen, Dâru'l-Fikr, Suriye, 1995.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. el-Eş'aş Ebû Dâvud es-Sicistanî (275/889), Sünen-ü Ebû Dâvud, c. I-IV, Dâru'l-Fikr, ts, yy.

EBÛ ZEHRA, Muhammed (1974), Ebu Hanife, çev. Osman Keskiöğlü, DİB Yayınları, Ankara, 2005.

_____, İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü), çev. Abdülkadir Şener, 4. Baskı, Fecr Yayınevi, Ankara, 1986.

el-ELBANÎ, Muhammed Nasıruddin, Muhtasaru İrvai'l Alîl fi Tahrici Ehadisi Menarı's Sebil, 2. Baskı, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut, 1985.

EMİR BÂDİŞÂH, Muhammed Emin b. Mahmûd el-Buhârî (987/1579), Teysîrü't-Tahrîr Şerhun 'alâ Kitâbi't-Tahrîr, c. I-IV, Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, Beyrut, ts.

ERKAN, Arif, el-Beyan Arapça-Türkçe Büyük Sözlük, Huzur Yayınları, İstanbul, 2006.

el-ERMEVÎ, Safiyuddin Muhammed b. Abdürrâhim el-Hindî (715/1315), Nihâyetü'l-Yusûl fi Dirâyeti'l-Usûl, thk. Salih b. Süleyman el-Yusuf-Sa'd b. Sâlim es-Süveyh, c. I-IX, el-Mektebetü't-Ticâriyye, Mekke, 1996.

FAHREDDİN er-RÂZÎ, Muhammed b. Ömer (606/1209), el-Mahsûl fi 'ilmi Usûli'l-fikh, thk., Cabir Feyyaz el-İlvanî, c. I- VI, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, yy., 1992.

GAZZÂLÎ, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed (505/1111), el-Müstasfâ min İlmi'l-Usûl, c. I-II, Dâr'ul-Fikr, yy., ts.

el-GÜRANÎ, Ahmed b. Muhammed b. Kasım (1300/1883), Şerh-u Muhtasari'l-Menar fi Usuli'l-Fikh, thk. Şaban Muhammed İsmail, Dâru's-Selam, yy., 1988.

HALLÂF, Abdulvehhab, İlmi Usuli'l-Fikh, Dâru'l-Müttehîde, Dimeşk, 1992.

el-HAMEVÎ, Yâkut (626/1229), Mu'cemû'l-Büldân, thk. Ferid Abduaziz el-Cündî, c. I- VII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

el-HANBELÎ, Şakir, Usulü'l-Fikhi'l-İslamî, Güven Matbaacılık, İstanbul, ts.

HEYET, Kur'an-ı Kerim Meâli, 12. Baskı, DİB Yayınları, Ankara, 2006.

İBN ABDİLBER, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilber (463/1071) et-Temhîd li İbn-i Abdilber, thk., Mustafa b. Ahmed, Muhammed Abdulkebir el-Kubrâ, c. I-XXIV, Vizaret-ü Umumi'l-Evkâf ve's-Şuunni'l-İslamî, el-Mağrib, 1387.

İBN EBİ ŞEYBE, Ebubekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe el-Kûfî (159/235), Musannef-u İbn-i Ebi Şeybe, thk., Kemal Yusuf, c. I-VII, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1409.

İBN HACER, Şihabuddin Ebulfazl Ahmed b. Ali el-Askalanî (852/1449), Lisanu'l-Mizan, c. I-VII, Dâru'l Kütübi'l-İslamî, Kahire, ts.

_____, Telhisu'l-habir fi Ehâdisi'r-Rabi'l-Kebir, thk., Abdullah Haşim el-Yemanî el-Medenî, c. I-II, yy., 1964.

İBN HALLİKÂN, Ahmed b. Muhammed (681/1282), Kitabu Vefeyati'l-Ayan ve Enbai'z-Zeman, c. I-VI, Mısır, 1949.

İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (465/1063), el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm, c.I-VIII, Beyrut, 1987.

İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibban b. Ahmed Ebu Hatim et-Temimî (354/965), Sahih-u İbn-i Hibban, thk., Şuayb el-Arnayud, c. I-XVIII, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993.

İBN HÜMÂM, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Hümâm (861/1457), Fethu'l-Kadir (Hidaye, İnaye ve Haşiyesi ile birlikte), c. I-X, Kahire, 1970.

İBN KAYYIM el-CEVZİYYE, Ebu Abdilllah Muhammed b. Ebibekr el-Cevziyye (751/1350), İ'lâmü'l-Muvakkı'in 'an Rabi'l-Âlemîn, thk., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, c. I-IV, Beyrut, 1977.

İBN KESİR, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer ed-Dimeşkî (774/1373), Tabakâtu'l-Fukahai's-Şafiiyyin, thk. Ahmed Haşim, c. I-III, Mektebetü'l Sikafetü'd-Diniyyetu, ts.

İBN KUDÂME, Muvafakuddin Abdullah b. Ahmed b. Kudâme (620/1233), Ravzatü'n-Nâzır ve Cennetü'l-Münâzır fî Usûli'l-Fıkh 'alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, c. I-II, Mektebetü'l-Me'arif, Riyad, ts.

_____, el-Muğnî ve's-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni', c. I-XII, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1994.

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezid Ebu Abdullah el-Kazvinî (275/887), Sünenü İbn Mâce, thk., Muhammed Fuad Abdulbaki, c. I-II, Daru'l-Fıkr, ts., yy.

İBN MANZÛR, Ebu Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrerem el-Afrikî el-Mısırî (711/1311), Lisânü'l-'Arab, c. I-XV, Dâr-u Sâdır, Beyrut, 1990.

İBNÜ'L-MÜNZİR, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim b. el-Münzir en-Nisaburî (318), el-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcmâ' ve'l-İhtilâf, thk. Ebu Hammad Sağır Ahmed b. Muhammed Hanif, c. I-V, 3. Baskı, Dar-u Tayyibe, Riyad, Suudi Arabistan, 1993.

_____, el-İcmâ, thk., Abdullah Ömer el-Barudî, Müessesetü'l-Kutubi's-Sekafiyye, Beyrut, 1986.

_____, el-İcmâ, thk. Ebu Hammad Sağır Ahmed b. Muhammed Hanif, Mektebetü'l-Furkan, 2. Baskı, yy., 1999.

_____, el-İşraf 'ala Mezahib-i ehli'l-ilm, thk., Abdullah Ömer el-Barudî, Mektebetü't-Ticariyye, c. I-III, Mekke, ts.

İBNÜ'N-NEDİM, Ebu Ferec Muhammed b. İshak İbnü'n-Nedim (385/995), el-Fihrist, thk. İbrahim Ramazan, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1994.

el-İSFAHANÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Mahmud b. Abbad el-Aclî, el-Kâşif anı'l-Mahsûl fi İlmi'l-Usul, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvez, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

KADI ABDULCEBBÂR, Mutezile'de Hukuk Felsefesi, çev. Yüksel Macit, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

el-KARÂFÎ, Şihabeddin Ahmed b. İdris (684/1285), ez-Zehîre, thk., Said 'Arab, Dâru'l-'Arabi'l-İslamî, c. I-14, Beyrut, 1994.

KARAMAN, Hayreddin, İslam Hukukunda İctihad, 3. Baskı, DİB Yayınları, Ankara, 1985.

_____, İslam Hukuk Tarihi, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999.

_____, Fıkıh Usulü, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1964.

_____, Anahatlarıyla İslam Hukuku, c. I-III, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000.

_____, Mukayeseli İslam Hukuku, c. I-III, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001.

KÂTİP ÇELEBÎ, Mustafa b. Abdullah el-Kostaniyye er-Rumî el-Hanefî (1067/1657), Keşfuz-Zunün an Esami'l-Kutubi ve'l-Funun, c.I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

el-KEHHALE, Ömer Rıza, Mücemu'l-Müellifin, Dâru'l-İhyai't-Turasil Arabiyye, c. I-XV, Beyrut, ts.

KELEŞ, Ekrem, İslam Hukukunun Kaynağı Olarak İcmâ, Basılmamış Doktora Tezi, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.

KESKİOĞLU, Osman, Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, DİB Yayınları, Ankara, 1980.

KIYICI, Selahattin, İslam Hukukunda Örf ve Adet, İşaret Yayınları, İstanbul, 1990.

KOCA, Ferhat, İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis, İSAM Yayınları, İstanbul, 1996.

KUMAŞ, Ali, Fıkıhta İstıtâât ve Tezahürleri, K.T.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2005.

KUYULU, Mehmet Alper, İcmâm Bağlayıcılığı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, ts.

MALİK b. ENES Ebu Abdullah el-Asbahî el-Himyerî (179/795), el-Muvatta', thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, c. I-II, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabîyye, Mısır, ts.

MALÛF, Luis, el-Müncid fi'l-Lüga ve'l Alam, 32. Baskı, Dâru'l Meşrik, Beyrut, 1992.

el-MARDİNÎ, Alaaddin b. Ali b. Osman el-Mardinî, el-Cevheru'n-nekî, c. I-X, Dâru'l-Fikr, yy., ts.

el-MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el Basrî (450/1058), el-Hâvî'l-Kübrâ Şerhu Muhtasari'l-Müzenî fi Fıkhı Mezhebi'l-İmami' ş-Şafiî, thk., Ali Muhammed Muavves-Adil Ahmed Abdulmevcud, c. I-IX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

Mecelle-i Ahkâmi Adliye

el-MERĞİNANÎ, Burhaneddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir el-Ferganî (593/1197), el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, c. I-II, Dâru'l-Erkân b. Ebi'l-Erkâm, Beyrut, ts.

MOLLA HÛSREV, Hüsrev Mehmed Efendi (885/1481), Mir'atü'l-Usul şerhu Mirkati'l-Vusul, Şirket-i Sahafiyey-i Osmaniye, İstanbul, 1307.

el-MUBAREKFURÎ, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim (1353/1934)
Tuhfetü'l-Ehvezî, c. I-X, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

MUSEVÎ, Abdulhusayin Şerefeddin, en-Nass ve'l-İctihad, Kısmı Dirasâtî'l-İslamiyye, İran, ts.

MUTÇALI, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995.

el-MÜNAVÎ, Zeynuddin Muhammed Abdurrauf b. Tacilarifin b. Ali (1031/1622),
Feyzu'l-Kadir, c. I-VI, el-Mektebetü't-Ticariyyeti'l-Kübra, Mısır, 1356.

MÜSLİM, Müslim b. Haccac Ebu'l Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisaburî (261/875),
Sahihu Müslim, thk., Muhammed Fuad Abdulbaki, c. I-V, Dâr-u İhyai't-Turasil Arabiyye, Beyrut.

en- NESAIÎ, Ahmed b. Şuayb Ebu Abdurrahman (303/915), Sünenü Nesaî, thk.,
Abdulfettah Ebu Kutte, c. I-VIII, Mektebü'l-Matbuati'l-İslamiyye, Halep,
1986.

en-NEVEVÎ, Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref (676/1277), Kitabu'l-Mecmû'
Şerhu'l-Mezhebi li'ş-Şirazi (el-Mecmû'), c. I-XXIII, Mektebetü'l-İrşâd,
Cidde, 1980.

_____, Tehzibü'l-Esmâ' ve'Lugât, c. I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

ÖZBEK, Salih, Semerkandî ve Mizanu'l Usul'deki Metodu, Cumhuriyet Üniversitesi
S.B.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2006.

ÖZBEK, Tuğba, Hacda Kadınların Özel Halleri, Cumhuriyet Üniversitesi, S.B.E.,
Basılmamış Tezsiz Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2006.

PEKCAN, Ali, Dört Mezhep İmamına Göre İcmâm Delil Oluşu, Basılmamış Yüksek
Lisans Tezi, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1991.

es-SAFEDÎ, Selâhaddin Halîl b. Aybeg es-Safedî (764/1363), Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât, (el-Vâfi) c. I-XXII, yy., 1962.

es-SAGÛR, Abdulaziz b. Abdurrahman, İbn Kudâme ve Asâru'l-Usuliyye, c. I-II, 4. Baskı, yy., 1987.

SAHNÛN, Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Dâr-u Sadır, c. I-VI, yy., ts.

es-SEMERKANDÎ, Alauddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed b. Ebi Ahmed es-Semerkindî (539/1144), Mîzânu'l-Usûl fî Netâici'l 'Ukûl, Mektebet-u Dâru't-Turas, Kahire, 1997.

es-SERAHSÎ, Ebubekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sahl (483/1091), Usulu's-Serahsî, thk. Ebul Vefa el-Efganî, c. I-II, Dâr'ul-Marife, Beyrut, 1973.

_____, Usul-ü Serahsî, thk. Ebul Vefa el-Efganî, c. I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

_____, el-Mebsût, Daru'l-Fikr, c. I-XXX, Beyrut, 1989.

_____, Kitabu'l-Mebsût, Çağrı Yayınları, c. I-XXX, İstanbul, 1982.

SEYF, Muhammed Senan, Usulu'l-Fıkhı'l-İslamî, Mektebetü'l-Ceylid Cedid, Sana, 1993.

SEZGİN, Fuat, Geschicthe Des Arabischen Schrifttums (GAS), c. I-II, Leiden, 1967.

es-SÛBKÎ, Tâceddin Abdülvehhâb b. Ali, Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ, thk. Mahmut Muhammed et-Tanahî, c. I-X, Hicr Yayınları, yy., 1992.

ŞABAN, Zekiyyüddin, İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulu'l-Fıkh), çev. İbrahim Kafi Dönmez, 3. Baskı, TDV Yayınları, Ankara, 1999.

eş-ŞELEBÎ, Muhammed Mustafa, Usulu'l-Fıkhî'l-İslamî, Dâru'l-Câmiye, Beyrut, ts.

ŞENER, Abdülkadir, Kıyas İstihsan Istıslah, DİB Yayınları, Ankara, 1981.

_____, Kitabu'l-İcmâ İslam Hukukçularınca Üzerinde İcmâ Edilen Konular, Gaye Matbaası, Ankara, 1983.

eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali (1250/1834), İrşâdü'l-Fuhûl ilâ Tahkîki'l-Hakkı min 'İlmi'l-Usûl, thk. Şaban Muhammed İsmail, c. I-II, Dâru'l-Kütübî, Kahire, 1413/1992.

eş-ŞİRÂZÎ, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Feyruzabadî (476/1083), Tabakâtü'l-Fukahâ, thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1981.

_____, et-Tebisîra fi Usuli'l-Fıkh, thk. Muhammed Hasan Heyto, Dâru'l-Fıkr, Dimeşk, 1983.

et-TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali b. Ali (1158/1745), Keşşâfü Istılâhâtü'l-Fünûn, (Ahmed Hasan'm Haşiye'si ile birlikte), c. I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

et-TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa Ebu İsa es-Sulemî (279/892), Sünenü't-Tirmizî, thk. Heyet, c. I-V, Dâr'u İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut.

el-URMEVÎ, Tacedddin Ebu Abdullah Muhammed b. el-Hüseynî (635/1255), el-Hasıl mine'l-Mahsul fi Usuli'l-Fıkh, thk., Abdusselam Mahmud Ebu Nacî, c. I-II, Camiat'u-Karyunus, Bingazi, 1994.

YAVUZ, Yunus Vehbi, Hakikatü'l-İcmâ ve'l-İstihsan, İstanbul, 2000.

YAZIR, Muhammed Hamdi (1942), Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkh Istıslahları Kamusu, c. I-V, Eser Neşriyat, İstanbul, 1996.

YILDIZ, Kemal, İslam Sorumluluk Hukuku –Akit Dışı Sorumluluk- Hâcegân Akademi Kitaplığı, İstanbul, 2005.

_____, İslam Yargılama Hukukunda Şahitlik, Hâcegân Akademi Kitaplığı, İstanbul, 2005.

_____, Fıkhın Aydınlığında İbadet ve Hayat, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, Hanımların Özel Halleri, Semerkand Yayınları, Ankara, 2001.

ez-ZEBİDÎ, Muhammed Murteza el-Huseynî (1205/1790), Tacü'l-'Arûs min Cevahiri'l-Kamûs, thk. İbrahim et-Terzî, c. I-XXVI, Beyrut, 1965.

ez-ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed (748/1348), Kitab-u Tezkiretü'l-Huffâz, c. I-V, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

_____, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ (A'lâmü'n-Nübelâ), c. I-XXV, Müessesetu'r-Risâle, yy., ts.

_____, Târîhu'l-İslâm ve Vefayatu'l-Meşahir ve'l-'Alam, thk. Ömer Abdusselam Tedmurî, c. I-XXXV, Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî, Beyrut, 1992.

ez-ZEHİR, Muhammed Ebu'n-Nur, Usulu'l-Fıkh, c. I-II, Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Turas, 1992.

ez-ZERKEŞÎ, Bedreddin Muhammed b. Behar b. Abdullah eş-Şafiî (794/1392), el-Bahru'l-Muhit fi Usuli'l-Fıkh, c. I-VI, Dâru'l-Kufe, Artaka, 1988.

ZEYDAN, Abdülkerim, el-Veciz fi Usuli'l Fıkh, Dersâadet Kitabevi, İstanbul, ts.

_____, İslam Hukukuna Giriş, çev. Ali Şafak, 3. Baskı, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1995.

_____, Fıkıh Usulü, çev. Ruhi Özcan, İFAV Yayınları, İstanbul, 1993.

ez-ZİRİKLÎ, Hayreddin (1396/1976), el-A'lâm Kâmûsû Terâcim, c. I-VIII, Dâru'l-İlm-i li'l-Melâyin, Beyrut, 1992.

ez-ZÜHAYLÎ, Vehbe, Usulu'l-Fıkh'ıl-İslamî, c. I-II, Dâr'ül-Fıkr, Dimeşk, Suriye, 1986 (h. 1406).

2. Makale

APAYDIN, Yunus, “*İctihad*”, **DİA**, c. I- XXIV, İstanbul, 2000.

DÖNMEZ, İbrahim Kafi, “*İcmâ*”, **DİA**, c. I-XXIV, İstanbul, 2000.

KALLEK, Cengiz, “*İbnü'l-Münzir en-Nisaburî*”, **DİA**, c. I- XXIV, İstanbul, 2000.

S. M. Yusuf, “*İkbal'in İcmâ Konusundaki Görüşleri Üzerine Bir Çalışma*”, çev., Kemal Yıldız, **İkbal'in Düşünce Dünyası**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.

YAVUZ, Yunus Vehbi, “*İcmâın Hakikati ve İslam Teşriindeki Önemi*”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi (İSHAD)**, sy, 3 (Haziran 2004), Konya.

YILDIZ, Kemal, “*Din Adına Konuşmanın Fıkıh-Tefakkuh Açısından Değerlendirilmesi*”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, c. 5, sy. 3 (Temmuz-Ağustos-Eylül), 2005.

_____, “*Mübâşeret*”, **DİA**, c. XXXI, İstanbul, 2006.

ÖZGEÇMİŞ

15.02.1977 tarihinde Trabzon'un Sürmene ilçesinde doğdu. Küçük Doğanlı İlkokulu'ndan sonra orta ve lise tahsilini Araklı İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 1997 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 2002 yılında tamamladı. 2004 yılında KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalında yüksek lisans çalışmasına başladı. Aynı zamanda 2003 yılında başladığı memuriyet görevine halen Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İmam-Hatip olarak devam etmektedir. Arapça ve İngilizce bilmektedir.